

УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

*«Соціально-психологічні механізми
формування у студентів гендерної
толерантності»*

Виконала: здобувачка 2 курсу,
групи ПС-23-1вм
Спеціальності 053 Психологія
Панченко О.М.
Керівник: Лебідь О.В.,
д.пед.н., проф.

м. Дніпро
2025

АНОТАЦІЯ

Панченко О.М. «Соціально-психологічні механізми формування у студентів гендерної толерантності»

Кваліфікаційна робота присвячена проблемі соціально-психологічних механізмів формування у студентів гендерної толерантності.

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, формулюються мета, завдання дослідження, обираються методи проведення досліджень, вказується об'єкт і предмет дослідження, практична значущість кваліфікаційної роботи.

Перший розділ присвячено розкриттю сутності гендерної толерантності як соціально-психологічного феномену. Визначено і обґрунтовано компоненти гендерної толерантності студентів: когнітивний, емоційний і поведінковий. Обґрунтовано психологічні чинники, які впливають на формування гендерної толерантності у студентів і схарактеризовано соціально-психологічні механізми формування гендерної толерантності.

У другому розділі обґрунтовано створений психодіагностичний комплекс, який складався з наступних 6 методик: Анкета «Оцінка рівня розуміння студентами змісту та проявів толерантності до гендерних відмінностей»; Опитувальник Г. Бардієра ВІКТІ «Види і компоненти толерантності/інтолерантності»; Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г. Солдатової, О. Кравцової, О. Хухлаєвої, Л. Шайгерової; Методика «Виявлення схильності до емпатії» (за І. Юсуповим); Опитувальник «Самоставлення» В. Століна; Методика С. Бем «Психологічна стаття» (модифікація А. Алексєєвої). Визначено та емпірично досліджено компоненти, показники та рівні розвитку гендерної толерантності у студентів. Рівень розвитку гендерної толерантності визначається показниками сформованості компонентів гендерної толерантності, зокрема: когнітивний – когнітивний, емоційний, поведінковий.

У третьому розділі обґрунтовано та апробовано програму тренінгу з розвитку гендерної толерантності студентів «Від стереотипів до толерантності: крок назустріч різноманіттю». Описано структуру програми тренінгу розвитку гендерної толерантності, яка містила чотири заняття. Обґрунтовано процес організації формувального етапу експерименту, головним завданням якого є перевірка ефективності розробленого тренінгу. Визначено, що за рахунок впровадження тренінгу студенти ЕГ забезпечили розвиток емоційної обізнаності індивіда, сприяло усвідомленню та розумінню гендерного образу «Я», здатності до емпатичних проявів, орієнтованості на відносини з рівними правами. Висновки містять основні результати проведених досліджень.

Ключові слова: толерантність, гендер, гендерна толерантність, соціально-психологічні механізми, інтолерантність, студенти.

SUMMARY

Panchenko O.M. “ Socio-psychological mechanisms for promoting gender tolerance among students ”

The qualification work is devoted to the problem of socio-psychological mechanisms of formation of gender tolerance in students.

The introduction substantiates the relevance of the chosen topic, formulates the purpose and objectives of the study, selects research methods, indicates the object and subject of the study, and the practical significance of the qualification work.

The first chapter is devoted to the essence of gender tolerance as a social and psychological phenomenon. The components of gender tolerance of students are defined and substantiated: cognitive, emotional and behavioral. The psychological factors that influence the formation of gender tolerance in students are substantiated and the socio-psychological mechanisms of gender tolerance formation are characterized.

The second section substantiates the created psychodiagnostic complex, which consisted of the following 6 methods: Questionnaire “Assessment of the level of students' understanding of the content and manifestations of tolerance to gender differences”; G. Bardier's VICTI questionnaire “Types and components of tolerance/intolerance; Express questionnaire ‘Tolerance Index’ by G. Soldatova, O. Kravtsova, O. Khukhlaeva, L. Shaygerova; Methodology “Identification of the tendency to empathy” (by I. Yusupov); Questionnaire “Self-attitude” by V. Stolin; Methodology S. Bem “Psychological gender” (modified by A. Alekseeva). The components, indicators and levels of development of gender tolerance in students were identified and empirically studied. The level of development of gender tolerance is determined by indicators of the formation of gender tolerance components, in particular: cognitive, emotional, and behavioral.

The third chapter substantiates and tests the training program for the development of gender tolerance of students “From Stereotypes to Tolerance: A Step Toward Diversity.” The structure of the training program for the development of gender tolerance, which included four sessions, is described. The process of organizing the formative stage of the experiment, the main task of which is to test the effectiveness of the developed training, is substantiated. It is determined that due to the implementation of the training, EG students ensured the development of emotional awareness of the individual, contributed to the awareness and understanding of the gender image of the “I”, the ability to empathic manifestations, and orientation towards relations with equal rights. The conclusions contain the main results of the research.

Keywords: tolerance, gender, gender tolerance, socio-psychological mechanisms, intolerance, students.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ.....	6
1.1. Гендерна толерантність як соціально-психологічний феномен.....	6
1.2. Психологічні чинники, які впливають на формування гендерної толерантності у студентів.....	10
1.3. Соціально-психологічні механізми формування гендерної толерантності.....	14
Висновки до першого розділу.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ.....	22
2.1. Методика організації дослідження.....	22
2.2. Показники та рівні розвитку гендерної толерантності у студентів.....	30
Висновки до другого розділу.....	56
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА АПРОБАЦІЯ ТРЕНІНГУ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ.....	58
3.1. Розробка та впровадження тренінгу розвитку гендерної толерантності студентів.....	58
3.2. Аналіз ефективності тренінгу розвитку гендерної толерантності студентів.....	75
Висновки до третього розділу.....	82
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена сучасними соціальними викликами та необхідністю побудови інклюзивного, толерантного суспільства. Заклади вищої освіти є важливим середовищем, де формуються цінності майбутніх фахівців, і саме в студентському віці відбувається активне становлення світоглядних орієнтирів. Гендерна толерантність, яка передбачає прийняття гендерних відмінностей, емпатійність та взаємоповагу, є ключовим фактором розвитку гармонійних міжособистісних стосунків. Проте в умовах поширення гендерних стереотипів, дискримінації та упередженості, зокрема в освітньому середовищі, існує потреба у вивченні механізмів, що сприяють формуванню толерантного ставлення. Розвиток гендерної толерантності у студентів має значний вплив не лише на їхню особисту взаємодію, але й на професійну діяльність, особливо у сферах, пов'язаних із роботою з людьми (освіта, соціальна робота, психологія, менеджмент тощо).

Отже, актуальність і недостатня розробленість проблеми зумовили вибір теми магістерського дослідження **«Соціально-психологічні механізми формування у студентів гендерної толерантності»**.

Об'єкт дослідження: гендерна толерантність студентів.

Предмет дослідження: соціально-психологічні механізми формування у студентів гендерної толерантності.

Мета дослідження: здійснити теоретичне обґрунтування соціально-психологічних механізмів формування у студентів гендерної толерантності; емпірично дослідити соціально-психологічні механізми формування у студентів гендерної толерантності та апробувати ефективність програми тренінгу розвитку гендерної толерантності студентів.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність поняття «гендерна толерантність».
2. Здійснити теоретичний аналіз соціально-психологічних механізмів, які впливають на формування у студентів гендерної толерантності.

3. Емпірично дослідити показники та рівні розвитку гендерної толерантності у студентів, визначити соціально-психологічні механізми формування у студентів гендерної толерантності.

4. Розробити та апробувати програму тренінгу розвитку гендерної толерантності студентів.

5. Експериментально перевірити ефективність тренінгу з розвитку у студентів гендерної толерантності.

Дослідження базується на **припущенні**, що гендерна толерантність є цілісним поєднанням когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів, сформованість яких обумовлена комплексом особистісних чинників, таких як ціннісні орієнтації, ступінь розвитку здатності до емпатії, а також особливості самостворення особистості, що виступають важливими механізмами формування гендерної толерантності.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження і вирішення поставлених завдань використовувався комплекс таких методів: теоретичні (порівняльний аналіз, синтез, класифікація та систематизація результатів психолого-педагогічних досліджень з метою аналізу актуального стану досліджуваної проблеми, а також для визначення напрямків її рішення, обґрунтування предмета, мети та завдань дослідження; індукція і дедукція, порівняльний аналіз теоретичних й експериментальних даних, отриманих в результаті застосування методів дослідження); *емпіричні* (анкетування, тестування, спостереження); *методи математичної статистики*, які дозволили перевірити достовірності отриманих результатів: U-критерій Манна-Уїтні, T-критерій Стьюдента.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що у роботі *вперше*: визначено, що феномен гендерної толерантності особистості розглядається як цілісна єдність таких компонентів: когнітивного (розуміння змісту гендерної толерантності, головних умов її розвитку та основних проявів толерантного та інтолерантного ставлення, вищий ступінь самоповаги, самоінтересу та самовпевненості, низька тенденція до самозвинувачення),

емоційного (емоційна стійкість та здатність проявляти емпатію та емоційне прийняття щодо інших людей, високий ступінь аутосимпатії, очікування на позитивне ставлення оточуючих, високий рівнем особистісного самоприйняття, саморозуміння та низькою схильністю до самозвинувачення) та поведінкового (його вираженість супроводжується значущістю для студентів таких цінностей як самостійність та мотивація розвитку, в той самий час як владні тенденції та надмірне прагнення до досягнень, а також до наслідування традицій і норм та високий рівень конформності супроводжуються більш низькими показниками за даними компонентом гендерної толерантності); визначено та обґрунтовано соціально-психологічні механізми формування толерантних уявлень та ставлень особистості: соціальне навчання, вплив професійного середовища, соціальна та професійна апробація толерантних ставлень; обґрунтовано зміст тренінгу з розвитку гендерної толерантності у студентів;

– *поглиблено та уточнено* уявлення про гендерну толерантність як особистісну позицію;

– *набули подальшого розвитку* положення про гендерну толерантність особистості як професійно важливу якість та соціально-психологічні механізми її розвитку.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що розроблена програма тренінгу *«Від стереотипів до толерантності: крок назустріч різноманіттю»*, спрямованого на розвиток гендерної толерантності у студентів.

Апробація та впровадження результатів. Результати магістерської роботи було представлено на III Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції *«Формування готовності до інноваційної професійної діяльності майбутніх фахівців: теорія і практика»* (17 травня 2024 року, м. Бердянськ).

Обсяг та структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (35 найменувань, з яких 2 іноземними мовами), містить 5 таблиць і 11 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 111 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ҐЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

1.1. Ґендерна толерантність як соціально-психологічний феномен

На початку нашого наукового пошуку звернемося до визначення поняття «толерантність». Цей термін має широку сферу вжитку, що є причиною наявності значної кількості тлумачень цього поняття (біологічне, філософське, соціологічне, психологічне тощо). Термін «толерантність» у біології означає екологічну пластичність, що проявляється у здатності організмів витримувати відхилення чинників середовища від оптимальних для них [16, с. 176]. Цей словник, пояснюючи толерантність, також скеровує до поняття «витривалість». У філософському енциклопедичному словнику толерантність (від. лат. *tolerantia* – терпимість) – «це термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних і групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних). Світоглядною основою толерантності є поцінування різноманітності – природної, індивідуальної, суспільної, культурної [33, с. 642].

Краща ситуація щодо психологічного визначення толерантності в зарубіжних джерелах. Так, у словнику Американської психологічної асоціації (АРА) толерантність визначається як: «прийняття інших, чії дії, переконання, фізичні можливості, релігія, звичаї, етнічна приналежність, національність тощо відрізняються від власних» [36].

Необхідно зазначити, що межі допустимої толерантності (прийняттого рівня) обумовлені соціальними нормами, що діють у тому чи іншому суспільстві. А це означає, що у своїй основі вони мають культурне походження. Варто підкреслити, що в межах чинних соціальних норм можливі більш толерантні й менш толерантні варіанти особистісної та групової поведінки [33]. Дотримання й слідування принципам толерантності в суспільстві ефективно відбувається тоді, коли вона має

соціальний (груповий) характер й визначається як необхідна умова демократичного суспільства. Другою умовою є сповідування толерантності на рівні окремого індивідуума, коли для нього/ неї вона вже не є «обов'язком», а переходить у внутрішній план особистості й перетворюється на цінність – ціннісну толерантність.

На думку Г. Гайдук, толерантність є «феноменом міжособистісного спілкування, який свідчить про здатність комунікатора бути терпимим до індивідуальних особливостей партнера, приймати його таким, яким він є. І саме це значення мається на увазі, коли говорять про етнічну, політичну або гендерну толерантність. Друге значення розкриває особливості організації індивідуальної поведінки людини в складних або несприятливих умовах професійної діяльності або життєдіяльності. В цьому випадку толерантність слід розглядати, як здатність протистояти, витримувати, а може бути і не помічати несприятливі зовнішні впливи, власні стани, перешкоди з боку інших» [5, с. 25].

У своєму загальному значенні термін «толерантність» розуміється як «терпимість до чогось», «прийняття чогось», «некофліктність по відношенню до когось». Як характеристика поведінки толерантність передбачає миролюбність, здатність уникати конфліктів та залагоджувати конфліктні ситуації. Толерантна людина орієнтована на співпрацю з іншим попри наявність принципових суперечностей з цією особою; зацікавлена у пізнанні та подоланні цих суперечностей; не забороняє, не обмежує і не оспорує правомірну поведінку інших осіб, навіть якщо її не схвалює [5; 12; 24; 37].

У контексті нашого наукового пошуку зосередимося на гендерній толерантності. Її позначають як «неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншої статі, неприйняття ідей про перевагу однієї статі над іншою.

Питання гендерної толерантності є досить актуальним, адже, через швидкозмінні умови наше суспільство потребує людей, здатних адаптуватися до нових умов, з критичним мисленням та гендерною чутливістю. Гендерна

толерантність є необхідною якістю сучасної особистості через те, що вона дозволяє людині поважати, приймати та бути чуйною до інших людей.

Аналіз теоретичної літератури зарубіжних та вітчизняних вчених свідчить про те, на даний момент не існує єдиної точки зору на зміст гендерної толерантності (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні підходи до визначення змісту гендерної толерантності

Т. Мотуз [22]	активна життєва позиція особистості, що проявляється у визнанні рівного правового й морального статусу представників обох статей, різноманіття проявів гендерної поведінки; це приймаюче і розуміюче ставлення до представників своєї та протилежної статі, прийняття й визнання різних типів гендерної ідентичності, ідей гендерної рівноправності в соціумі
Т. Дороніна [8]	світоглядна категорія, і рівень її сформованості – це не лише відтворення індивідуальної характеристики особистості, а також відображення рівня гендерної толерантності суспільства; це гендерна неупередженість та активна підтримка тих, хто відчував на собі будь-який вияв гендерного насильства, на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях
Т. Грубі [7]	повага та прийняття форм самовираження та проявів людської індивідуальності чоловіків і жінок, відмова від догматизму й гендерних стереотипів
Т. Мельник, Л. Кобелянська [19]	різновид взаємодії та взаємовідносин між жінками і чоловіками як індивідами, соціальними групами, створеними ними партіями, громадськими структурами, за яких сторони виявляють терпимість і повагу до відмінності у позиціях, поглядах, віросповіданні, способі життя, звичаях
О. Нежинська [23]	показник гендерної компетентності, яка передбачає наявність у людини: знань про наявні ситуації гендерної нерівності, фактори й умови, що їх визначають; уміння помічати та адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності; здатність не виявляти в поведінці гендерно-дискримінаційних практик та конструктивно розв'язувати свої гендерні проблеми та конфлікти в разі їх виникнення

На основі аналізу вищезазначеної наукової літератури ми виділили підходи до визначення сутності поняття «гендерна толерантність».

1. *Соціально-культурний підхід*. Гендерна толерантність підвищена як готовність і дієздатність суспільства чи індивіда приймати і підтримувати рівність між державами, поважати права та можливості людей незалежних від їх гендеру. В цьому контексті гендерна толерантність пов'язана з відмовою від дискримінації, стереотипів і стереотипних очікувань щодо ролі чоловіків і жінок у суспільстві. Це означає, що кожна людина має право на самовираження, незалежно від традиційних гендерних норм.

2. *Психологічний підхід*. Гендерна толерантність розглядається як індивідуальна психологічна установка, яка виявляється у відкритості та готовності приймати різноманіття гендерних ролей та ідентичностей. Вона містить емпатію, готовність слухати й розуміти досвід інших людей, які можуть бути з іншими гендерними ознаками чи ідентичністю.

3. *Етичний підхід*. З точки зору етики гендерна толерантність означає етичне ставлення до прав людини, зокрема права на рівність та гідність незалежно від гендерної приналежності. Це вимагає не лише поваги до гендерної різноманітності, а й активних дій для усунення будь-яких форм дискримінації чи насильства, пов'язаних з гендером.

4. *Правовий підхід*. У правовому контексті гендерна толерантність сталася у забезпеченні рівних прав.

Узагальнивши подані визначення, на нашу думку, гендерну толерантність слід трактувати як повагу та прийняття форм самовираження та проявів людської індивідуальності чоловіків і жінок, відмова від догматизму й гендерних стереотипів.

Гендерна толерантність багато в чому детермінується соціальними стереотипами, оскільки, виходячи з гендерного статусу, сторони, як правило, схильні підкреслювати існуючі відмінності між ними та відповідно будувати взаємодію на засадах «влада – підпорядкування». Характеристика гендеру обов'язково включає етнічний аспект, тому що в соціальному бутті чоловіка і жінки

відображені способи взаємодії, характерні для того чи іншого народу. Ще одним компонентом системи гендерної толерантності є сімейний досвід і, зокрема, шлюбні зв'язки, бо близькі стосунки, повсякденна спільна діяльність сприяють глибшому розумінню особистості, попри соціально-демографічні критерії. Протилежністю гендерної толерантності виступає сексизм, який є дискримінацією людини за ознакою статі. На ділі сексизм проявляється у вигляді обмеження прав жінок у самореалізації в професійній, економічній та політичній сферах життя.

Таким чином, гендерна толерантність – це найважливіший вид соціальної толерантності, без якого неможливо уявити жодного рівня соціальної взаємодії без спільної, рівноправної та справедливої участі чоловіків і жінок, оскільки природна сутність суспільства має на увазі постійні взаємини між ними. До розв'язання проблем і складнощів, пов'язаних із гендерною толерантністю, доцільно ставитися з погляду загальнолюдських цінностей, але водночас враховувати етнонаціональні, релігійні та побутові особливості кожного народу.

Узагальнення усього вищенаведеного дозволяє сформувати авторський погляд на сутність гендерної толерантності як особистісної позиції, котру формує єдність: 1) процесів вольової саморегуляції, спрямованої на прийняття гендерних відмінностей іншої особи, та 2) особистісного конструкту (утвореного установками, цінностями та мотивами особистості), який спрямовує активність особи до уникнення, запобігання та припинення ситуації гендерної нерівності у професійній, громадянській, сімейній, духовно-релігійній та інших сферах відносин; 3) розглядаємо гендерну толерантність як уявлення, ставлення.

1.2. Психологічні чинники, які впливають на формування гендерної толерантності у студентів

Констатуємо, що проблема толерантності важлива у сучасному світі, зокрема проблема гендерної толерантності. І, зважаючи на те, що в студентському віці особистість інтенсивно змінюється протягом цілого періоду, формує нові риси характеру та комплекс соціальних ролей, то важливо визначити психологічні

особливості формування гендерної толерантності студентської молоді, для успішного формування та закріплення її як риси характеру.

Вчені оцінюють сформованість гендерної толерантності за розвитком рівнів її компонентів. Вчені виділяються такі компоненти, як емоційний, поведінковий, когнітивний та комунікативний. Сукупність та розвиненість цих всіх компонентів в особистості свідчить про повноцінне закріплення та засвоєння гендерної толерантності. Механізмами формування даних компонентів виступають процеси прийняття, ідентифікації, визнання, самоконтролю та саморегуляції. Визначити розвиток гендерної толерантності можна через оцінку таких вимірів: психологічна саморегуляція; сформованість гендерної ідентичності та визначення власної гендерної ролі особистості; обізнаність в питанні гендерної толерантності, її складові та межі допустимого; знання та вміння щодо вирішення конфліктів, які базуються та гендерній інтолерантності [25].

Щодо структури гендерної толерантності, то Т. Грубі зазначає, що толерантність характеризується комплексом взаємопов'язаних критеріїв [7]: когнітивний компонент – це поняття про гендерну толерантність та якості толерантної особистості; уявлення про гендерну ідентичність; визнання принципу гендерної рівності; здатність до рефлексії, внутрішнього діалогу та осмислення життєвих цінностей; емоційний компонент, характеризується здатністю до емпатії, доброзичливістю, стриманістю та емоційною чуйністю; поведінковий компонент (практично-дієвий) розкривається через стиль взаємодії, володіння засобами надання допомоги у реальній конфліктній ситуації та відмовою від насильства та дискримінації за гендерними ознаками.

Л. Кусяк розглядає когнітивний, ціннісний, соціальний та поведінковий компоненти гендерної культури. Когнітивний компонент гендерної культури відображає рівень знань і розуміння гендерної проблематики та соціального конструювання гендеру, тобто змісту та самого процесу гендерної соціалізації, формування гендерних стереотипів, гендерних упереджень та гендерних ролей в історичній ретроспективі та в сучасному суспільстві, становлення гендерної ідентичності тощо). Ціннісний компонент посідає важливе місце в загальній

структурі гендерної культури, адже цінності є невід'ємною складовою культури. І хоча цей компонент охоплює гендерні переконання, гендерні норми та гендерні ідеології, які існують у суспільстві, в його основу закладено ціннісні орієнтації та ставлення до певних цінностей, пов'язаних з гендерною рівністю, толерантністю. Третій, поведінковий компонент гендерної культури, охоплює гендерні норми, стандарти, моделі поведінки, а також гендерні ролі. До цього компоненту вчена відносить такі складові, як гендерне самовираження, гендерні моделі поведінки та гендерні ролі під час вирішення різного роду як типових, так і нетипових для чоловіків і жінок завдань. Важливим аспектом реалізації поведінкового компоненту є здатність формувати власні моделі поведінки та гендерні ролі з урахуванням гендерних очікувань суспільства, демонструвати прагнення та готовність покращувати взаємодію з особами протилежної статі у контексті міжособистісних відносин, базуючись на принципах взаємоповаги та толерантності. Соціальний компонент гендерної культури включає в себе три ключові елементи: гендерна соціалізація, гендерні відносини та гендерні інституції [15].

У структурі гендерної толерантності Т. Мотуз [22] виділяє три компоненти:

– когнітивний містить усвідомлення людиною неминучої множинності індивідуальних картин світу, а також відносності власних уявлень про світ. Толерантність проявляється, насамперед, у ситуаціях протиріч – при розходженні думок, зіткненні поглядів, і дозволяє розглядати розбіжність як прояв багатства індивідуальних сприйнять та інтерпретацій;

– емоційний включає в себе емпатію, яка компенсує розбіжності між співрозмовниками в когнітивній і в поведінковій площинах, і «афективну толерантність» як здатність справлятися з емоційною напругою і терпиме ставлення до індивідуальних проявів інших людей

– поведінковий містить здатність до толерантного висловлювання і відстоювання власної позиції; готовність до толерантного ставлення до висловлювань інших осіб, здатність до взаємодії з людьми, що по-іншому думають і вміння досягати компромісу; толерантну поведінку в напружених ситуаціях

Провівши методологічний аналіз проблеми, можна узагальнити фактори чи чинники, які впливають на формування гендерної толерантності у студентів. Студентський вік є найбільшою можливістю інтелектуального розвитку, а також розвитку сенсорних процесів, утворенням психомоторних навиків. Вчені оцінюють сформованість гендерної толерантності за розвитком рівнів її компонентів – емоційного, поведінкового, когнітивного та комунікативного. Сукупність та розвиненість цих всіх компонентів в особистості свідчить про повноцінне закріплення та засвоєння гендерної толерантності. Окремо виділяють вік, сімейне виховання, релігію, соціальне коло спілкування, психолого-педагогічний вплив, мотивацію студентів, світогляд, вплив ЗМІ, як чинники впливу на формування гендерної толерантності. Сучасні науковці визначають, що гендерна толерантність в студентів нерозривно пов'язана із формуванням емоційного спектру, отриманням нового життєвого досвіду, активною життєвою позицією, розвитком соціальних та комунікативних навичок, рефлексії та самопізнання, утворенням сталих когнітивних процесів, дозріванням емоційно-вольової сфери особистості.

У контексті нашого дослідження слід звернути увагу на погляди науковців щодо структури гендерної толерантності. Традиційно для опису складних психологічних процесів і явищ використовується тріада компонентів – *когнітивний, емоційний і поведінковий*.

Когнітивний компонент гендерної толерантності включає усвідомлення змісту гендерної толерантності, умов її розвитку та основних ознак толерантного та інтолерантного ставлення. Важливим критерієм сформованості цієї складової є здатність особистості розуміти і отримати різноманітність проявів гендерної ідентичності, а також усвідомлювати основи гендерної рівності та їх застосування в міжособистісних взаємодіях.

Водночас, когнітивна інтолерантність проявляється в орієнтації на певні норми, які відкидають можливість індивідуальних відмінностей за типом гендерної ідентичності, що може привести до дискримінаційних проявів за гендерними ознаками. Таким чином, когнітивний компонент гендерної толерантності забезпечує готовність особистості змінюватися та приймати гендерну

різноманітність, відмовляючись від стереотипних уявлень про традиційні гендерні ролі та норми.

Емоційний компонент гендерної толерантності охоплює здатність проявляти емоційну стійкість, емпатію та емоційне сприйняття осіб, які мають значну гендерну відмінність або не відповідають усталеним гендерним стереотипам. Важливою складовою в цьому контексті є наявність афективної толерантності, яка включає готовність приймати змішані емоції інших людей, не відчуваючи негативних почуттів щодо своїх відмінностей.

Таким чином, емоційний компонент гендерної толерантності забезпечує розвиток навички емоційної саморегуляції, що дозволяє підтримувати здоров'я, продуктивні взаємовідносини, поєднуючи внутрішню самодостатність із готовністю до гармонійної взаємодії з іншими.

Поведінковий компонент гендерної толерантності включає в себе набір вмінь та навичок, які дозволяють людям взаємодіяти з іншими без врахування їх гендерної приналежності, гендерних норм, стереотипів чи традицій. Це передбачає здатність виробити асертивні стратегії поведінки, які сприяють зниженню конфліктності під час міжособистісних взаємодій, а також готовність прийняти позицію іншої людини, зберігаючи при цьому власну точку зору і можливість досягти особистісно значущих цілей.

Крім того, поведінковий компонент гендерної толерантності забезпечує вміння висловлювати власні думки толерантно, а також здатність долати конфлікти шляхом компромісу і співробітництва. Це включає в себе орієнтацію на досягнення консенсусу в ситуації сімейних гендерних поглядів, позицій чи проявів гендерної інтолерантності та дискримінації.

1.3. Соціально-психологічні механізми формування гендерної толерантності

Соціально-психологічні механізми є важливою міждисциплінарною категорією, активно застосовуваною в психології та суміжних соціальних науках.

Вони розглядаються як способи якісної трансформації взаємодії особистості з навколишнім середовищем, що відбувається завдяки розвитку окремих компонентів внутрішньої організації особистості під час її взаємодії з оточенням. Як результат впливу цих механізмів можуть виникати психологічні новоутворення, зміни в організації особистісної системи, а також змінюється якість взаємодії з навколишнім світом.

Соціально-психологічні механізми – це процеси, через які виявляється закономірність функціонування соціально-психологічних явищ. Вони відображають системність у роботі та змінах цих явищ, розкриваючи їх причинно-наслідкові зв'язки, що базуються на певних закономірностях. До таких механізмів відносяться наслідування, зараження, ідентифікація, конформізм, а також особливості дії соціальних установ. Ці механізми грають важливу роль у розумінні того, як особистість взаємодіє із соціумом та адаптується до нього.

Поняття «соціально-психологічні механізми впливу» відрізняється від таких понять, як способи, засоби чи методи впливу. Соціально-психологічний механізм не має моральної оцінки, тобто не може бути визначений як позитивний або негативний, хороший чи поганий. Його наявність є об'єктивною умовою впливу: механізм або функціонує, або ні. Один і той самий соціально-психологічний механізм вплив може бути ефективно використаний як для благородних, так і для аморальних цілей, залежно від цілого суб'єкта, який його застосовує. Неправильний механізм вибору у певній методиці (навчання, виховання, реклами чи пропаганди) може зробити неможливим досягнення бажаного ефекту.

Соціально-психологічні механізми впливу передбачають, що дії одного суб'єкта здатні виявляти певні внутрішні та зовнішні реакції в іншому суб'єкті. До таких реакцій належать образи, думки, почуття, ставлення, волевиявлення, спонтанні реакції та поведінкові акти. Дослідження соціально-психологічні механізми впливу охоплює таке явище, як переконування, навіювання, примус, вимагання, дослідження, психічне зараження, санкції тощо. Цей процес є традиційним об'єктом уваги в психології, після чого вони пояснюють, як відбувається взаємодія та вплив між людьми.

О. Туриніна акцентує увагу на тому, що дія соціально-психологічних механізмів відбувається в інтегрованій єдності. На її думку, створення іміджу лідера відбувається на основі «...соціальних уявлень, які присвоюються індивідом, і з урахуванням яких він будує образ себе для інших ...». Проте створена на цій основі модель не є досконалою, оскільки у ній також закладаються суперечності «... між іміджем як відчуженим та неповним образом суб'єкта іміджу та особистістю суб'єкта прообразу як цілим, який не отримав адекватного вираження в іміджі...». Подолання цих протиріч відбувається через інтеграційний механізм зняття протиріч, який поєднує дію соціально-психологічних механізмів врахування мотивації суб'єкта іміджу, з одного боку, та механізму опори на соціальні стереотипи, з іншого боку. «У результаті цього досягається реалізація Я-концепції суб'єкта іміджу в його кореляційних взаємозв'язках із Я-концепціями інших суб'єктів системи іміджевої взаємодії» [32, с. 82].

У сфері соціальних комунікацій соціально-психологічні механізми використовують як інструменти впливу на формування суспільної думки. На основі механізмів соціального порівняння чи соціальної категоризації, тут акцент робиться на особливостях сприйняття людської інформації та якості її індивідуальної інформаційної діяльності. Це включає те, як людина інтерпретує, запам'ятовує і реагує на інформацію, що впливає на її ставлення до соціальних явищ і прийняття рішень.

Одним із важливих напрямів використання соціально-психологічних механізмів у державному управлінні є створення системи діалогової взаємодії між суб'єктами публічного управління. Таким, О. Крутій, досліджуючи відносини між органами влади та громадськістю, створює механізм діалогової взаємодії як систему, яка створює характеристики особистостей учасників діалогу відповідно до їхніх психологічних особливостей. Ця система враховує регулятивні та операційні компоненти, а також гармонізує характеристики учасників з умовами, предметом і процесом взаємодії [14, с. 63].

Розширюючи це визначення, можна зазначити, що механізм діалогової взаємодії має інтегративний характер. Інтегруючим фактором є спільна проблема,

яка потребує наявності рішення шляхом взаємного впливу учасників. У процесі діалогу застосовуються соціально-психологічні механізми впливу, такі як переконування, навіювання, зараження та інші, що сприяють ефективному обміну думками та досягненню узгоджених рішень.

Основним критерієм вибору та застосування певного соціально-психологічного механізму є психологічний ефект, який прагне досягти суб'єкта впливу. Наприклад, якщо необхідно, щоб об'єкт впливу щиро захотів те, чого бажає суб'єкт, і в тій мірі, яку він планує, це можливо досягти лише за допомогою переконування. механізм працює на основі використання аргументів, які підтверджують цю істинність і важливість пропозицій для об'єкта

Людину не можна змусити або вмовити щиро бажати те, чого вона не хоче. Однак під час переконування, надаючи вагомні аргументи, які враховують її інтереси, можна домогтися змін у її постановці. У результаті критичного аналізу таких аргументів людина може навіть змінити своє переконання і союзником або одностороннім суб'єктом впливу.

Дослідження соціально-психологічних механізмів у сфері загальної та соціальної психології відзначаються зосередженістю навколо конкретного соціально-психологічного феномену. У соціальній і загальній психології ключовими об'єктами вивчення є комплекс механізмів, що пропонують різноманітні процеси. Серед них [1; 2; 6; 10; 11; 17; 28; 30; 35 та ін.] механізми особистісного розвитку; вплив у процесі міжособистісного спілкування; формування медіакультури; створення культової психічної залежності; політико-ідеологічне самовизначення молоді; соціалізація та соціальна перцепція; адаптація до соціального середовища; процеси ідентичності. Ці феномени досліджуються через призму механізмів взаємодії, які обумовлюють динаміку й трансформацію психологічних і соціальних процесів.

Результати цих досліджень показують, що основу кожної такої сукупності складають базові (загальні) соціально-психологічні механізми – котрі забезпечують основні функції психологічної структури особистості, та спеціальні – котрі відповідають за розвиток спеціальних функцій. Учена О. Бондарчук формує

широкий перелік соціально-психологічних механізмів, які діють у межах процесу особистісного розвитку. Із перерахованих нею до базових відносимо механізми [1]: ідентифікації, який у значному степені є основою соціалізації особи, коли через ототожнення себе з певною соціальною групою людина засвоює притаманні цій групі норми; соціального порівняння, який допомагає людині усвідомити якість і розвиненість своїх здібностей, рис характеру, знань, умінь, навичок. Цей механізм забезпечує розвиток особистості через функції «самооцінка», «саморозвиток» та «самопідвищення», які послідовно розкривають логіку процесу особистісного розвитку; самопрезентації, який полягає у перетворенні засвоєних норм на конкретні акти поведінки, через які особа представляє свою ідентичність у групі; соціальної оцінки, який виконує функцію «зворотного зв'язку», забезпечуючи розуміння меж схваленої або очікуваної суспільством поведінки. Схвальна, нейтральна або засуджувальна реакція оточення на дії суб'єкта спонукає до позитивних або негативних переживань, які стимулюють (через почуття винагороди) або гальмують (через почуття провини) подальшу активність [1, с. 348; 34].

Узагальнення всього вищенаведеного про сутність загальних та спеціальних соціально-психологічних механізмів показує, що проблематика формування толерантних уявлень та ставлень особистості зачіпає більшість із них. Таке положення зумовлено тим, що гендерна толерантність є одним із «наріжних каменів» у формуванні ціннісно-сміслової сфери особистості.

У формуванні процесу толерантних проявів і ставлень у студентів важливу роль відіграють такі інтегративні соціально-психологічні механізми:

– соціальне навчання – активізується в процесі розвитку когнітивного, емоційного та мотиваційного компонентів гендерної толерантності в процесі навчання, як під час навчального процесу, так і поза ним. Це сприяє усвідомленню різноманіття гендерних ролей та поведінки. Механізм наслідування актуалізується у межах процесу соціалізації студента у спільноті навчального закладу та формальних студентських об'єднань у вигляді переймання та повторення моделей толерантного поводження.

– вплив професійного середовища – цей механізм проявляється через зміну ціннісно-сміслової сфери студента під впливом вимог до професійної компетентності, особливо в контексті міжгендерних відносин. Професійні стандарти та етика стимулюють формування толерантного ставлення. Здобуті на цьому рівні підготовки знання та досвід актуалізують соціально-психологічні механізми розвитку: смислового зв'язування, випереджального перенесення.

– соціальна та професійна апробація толерантних ставлень – цей механізм активізується через перевірку та впровадження толерантних мотивів, установок і стереотипів у процесі взаємодії з іншими людьми, як у межах навчального середовища, так і під час проходження практики в реальному професійному середовищі. Актуалізуються соціально-психологічні механізми розвитку. Основними серед них є: механізми самопрезентації, соціальної оцінки, самопокладання та самовираження, випереджального перенесення.

Ці механізми взаємодіють і сприяють поступовому формуванню толерантного світогляду у студентів.

Таким чином, на основі проведеного дослідження, можемо зробити висновок, що соціально-психологічними механізмами формування толерантних проявів та становлення особистості є соціальне навчання (механізми переконування, механізми навіювання та зараження, механізми наслідування) впливу професійного середовища (Механізм випереджального перенесення, механізм примушування). соціальна та професійна апробація толерантних ставлень.(механізми самопрезентації, соціальної оцінки, самопокладання та самовірування, випереджального перенесення).

Узагальнюючи науковий пошук, стверджуємо, процес формування гендерної толерантності характеризується як процеси: міжособистісна та міжгендерна взаємодія, знання гендерних відмінностей, що виражаються в ціннісно-смісловій сфері особистості та мають вагомий вплив на її повсякденну та професійну діяльність – які розглядаються як особистісне утворення, та актуалізуються через *когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти* гендерної толерантності.

Отже, у наступному розділі вважаємо за необхідне описати експериментальне дослідження соціально-психологічних механізмів формування гендерної толерантності студентів через призму вищезгаданих компонентів.

Висновки до першого розділу

У розділі подано авторський погляд на сутність гендерної толерантності як особистісної позиції, котру формує єдність: 1) процесів вольової саморегуляції, спрямованої на прийняття гендерних відмінностей іншої особи, та 2) особистісного конструкту (утвореного установками, цінностями та мотивами особистості), який спрямовує активність особи до уникнення, запобігання та припинення ситуації гендерної нерівності у професійній, громадянській, сімейній, духовно-релігійній та інших сферах відносин; 3) розглядаємо гендерну толерантність як уявлення, ставлення.

Визначено і обґрунтовано компоненти гендерної толерантності студентів: когнітивний, емоційний і поведінковий.

Когнітивний компонент забезпечує усвідомлення значення гендерної толерантності, готовність до прийняття гендерної різноманітності та здатність розпізнавати прояви гендерної рівності. Це є основою для відмови від стереотипів і попереджень, які можуть призвести до дискримінації.

Емоційний компонент сприяє розвитку емоційної стійкості та емпатії, дозволяючи особистості не лише користуватися, а й підтримувати різноманітність гендерних проявів на рівні емоцій. Це важливо для збереження гармонійних міжособистісних відносин та адаптації до різних соціальних контекстів.

Поведінковий компонент гендерної толерантності є практичною реалізацією когнітивних та емоційних здобутків, надаючи можливість індивіду діяти відповідно до принципів толерантності в реальних ситуаціях. Важливою є здатність до конструктивної взаємодії з іншими, навіть якщо їхні погляди чи поведінка відрізняються від власних.

Установлено, що формування гендерної толерантності серед студентів потребує інтеграції різноманітних соціально-психологічних механізмів. Основними механізмами є соціальне навчання, яке активізується через процеси переконування, навчання та дослідження, а також впливає на професійне середовище, яке сприяє формуванню ціннісно-сислової сфери студентів у контексті міжгендерних відносин. Соціальна та професійна апробація толерантних ставлень забезпечує реалізацію набутого досвіду в реальних умовах навчального та професійного середовища, деактивізує механізми самопрезентації, соціальної оцінки та самовірування. Ці механізми сприяють розвитку гендерної толерантності через взаємодію між когнітивним, емоційним та поведінковим компонентами. Вони не тільки формують толерантне ставлення до різноманіття гендерних ролей, але й змінюють якість взаємодії особистості з навколишнім світом.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

2.1. Методика організації дослідження

Проведений аналіз наукових розробок з проблеми гендерної толерантності зумовлює необхідність проведення емпіричних досліджень з цього напрямку, а саме *метою* даного магістерського дослідження є вивчення соціально-психологічних механізмів формування гендерної толерантності у студентів.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані наступні завдання для емпіричного дослідження:

1. Виділити емпіричні показники гендерної толерантності, аналізуючи їх через призму компонентів гендерної толерантності, що визначають соціально-психологічні механізми формування цієї толерантності серед студентів.

2. Розробити методику для оцінки рівнів сформованості гендерної толерантності, а також створити психодіагностичний комплекс для дослідження соціально-психологічних механізмів формування гендерної толерантності.

3. Вивчити особливості формування гендерної толерантності в контексті гендерної ідентичності досліджуваних студентів.

Проведення констатувального експерименту відбувалось зі студентами 2-го і 3-го курсів різних закладів вищої освіти України. Загальна вибірка дослідження складала 53 особи серед яких 28 жіночої статі і 25 чоловічої.

У контексті даного дослідження є вкрай важливим визначити ступінь прояву гендерної толерантності студентів на основі визначених у розділі 1 компонентів гендерної толерантності, а когнітивний, емоційний, поведінковий. Нами виділено *низький, середній і високий* рівні.

Проявами *низького рівня* гендерної толерантності є сексизм, який проявляється в дискримінації людей на основі їх гендерної приналежності, а також різноманітні форми інтолерантної поведінки. Недостатньо розвинута гендерна

толерантність також може виявлятися в прихованих формах інтолерантності, таких як гендерне упередження.

Середній рівень гендерної толерантності характеризується здатністю підтримувати негативні реакції на осіб з іншою гендерною ідентичністю, наближаючись до нейтральної позиції у взаємостосунках.

Високий рівень гендерної толерантності, у своєму разі, виражається в усвідомлених рефлексіях власного ставлення до людей із високими типами гендерної ідентичності, а також у готовності до проявів емпатії та взаєморозуміння. Наявність такого рівня толерантності створює можливості для повноцінної особистісної реалізації незалежно від гендерної ідентичності, сприяючи тим самим досягненням гендерної рівності.

Для проведення емпіричного дослідження було створено психодіагностичний комплекс, який складався з наступних методик:

- Анкета «Оцінка рівня розуміння студентами змісту та проявів толерантності до гендерних відмінностей»;
- Опитувальник Г. Бардієра ВІКТИ «Види і компоненти толерантності/інтолерантності»;
- Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г. Солдатової, О. Кравцової, О. Хухлаєвої, Л. Шайгерової;
- Методика «Виявлення схильності до емпатії» (за І. Юсуповим);
- Опитувальник «Самоствавлення» В.В. Століна. (що нам дає можливість дослідити уявлення про особистісне само ставлення).
- Методика С. Бем «Психологічна стать» (модифікація А. Алексєєвої).

Авторська анкета «Оцінка рівня розуміння студентами змісту та проявів толерантності до гендерних відмінностей» (див. дод. А). Анкета містить 15 тверджень і чотири варіанти відповіді на кожне питання. Відповідно до ключа опитувальника, за кожним питанням респондент мав можливість набрати від 1 до 4 балів. Бали були розподілені таким чином: високий рівень – від 46 до 60 балів; середній рівень – від 31 до 45 балів; низький рівень – від 15 до 30 балів.

Для перевірки валідності розробленої авторської методики було використано шкалу гендерної толерантності з *опитувальника Г. Бардієра ВІКТІ «Види і компоненти толерантності/інтолерантності»* (див. дод. Б). Ця шкала дозволяє оцінити рівень сформованості толерантного ставлення респондентів до осіб, які демонструють значні гендерні відхилення від усталених норм та стереотипів.

Крім того, для підтвердження валідності методики застосовувався *експрес-опитувальник «Індекс толерантності»*, розроблений Г. Солдатовою, О. Кравцовою, О. Хухлаєвою та Л. Шайгеровою (див. дод. В). Цей інструмент дозволяє визначити рівень толерантності за трьома субшкалами: етнічна толерантність, соціальна толерантність та особистісна толерантність. У контексті нашого дослідження найбільшу прогностичну цінність має субшкала особистісної толерантності, яка охоплює прояви комунікативної толерантності, готовність до конструктивної співпраці, а також здатність приймати цінності толерантності та свободи. Ці аспекти формують основу толерантності як стійкої особистісної характеристики, важливим проявом якої є гендерна толерантність.

Для вивчення гендерної ідентичності було застосовано модифікований варіант тестової методики *С. Бем «Психологічна стаття» (модифікація А. Алексєєвої)* (див. дод. Г), який дозволив провести діагностику рівня вираженості маскулінних і фемінних рис у респондентів та визначити тип їх гендерної ідентичності. Методика застосовувалась для оцінки бажаного рівня маскулінних/фемінних характеристик, що дозволило визначити гендерну самооцінку особистості через підрахунок семантичної відстані між бажаним та фактичним рівнем вираженості маскулінних/фемінних рис. Крім того, респондентам було запропоновано виокремити маскулінні/фемінні риси, характерні для ідеальних образів чоловіка та жінки в сучасному українському суспільстві, що дало змогу оцінити ступінь розбіжностей між індивідуальними та традиційними гендерними ідеалами, а також визначити рівень стереотипності гендерної ідентичності респондентів.

Методика «Виявлення схильності до емпатії» (за І. Юсуповим) (див. дод. Д) представлена у вигляді опитувальника, що складається з набору тверджень або

ситуацій, які потрібно оцінити. Кожне питання чи ситуація в опитувальнику має кілька варіантів відповіді (наприклад, від «зовсім не згоден» до «повністю згоден»), які відповідають певному числовому значенню (наприклад, від 1 до 5), де «зовсім не згоден» – 1 бал, «швидше не згоден» – 2 бали, «не знаю» – 3 бали, «швидше згоден» – 4 бали, «повністю згоден» – 5 балів. Після того як всі питання були оцінені респондентами, підраховувалися бали. Загальний бал дає уявлення про рівень емпатії респондента. Вищі бали вказують на високу емпатію, тобто здатність до розуміння і співпереживання з іншими людьми. Низькі бали можуть свідчити про низький рівень емпатії. Рівні були розподілені таким чином: 90–100 балів – високий рівень емпатії; 70–89 балів – середній рівень емпатії; 50–69 балів – низький рівень емпатії.

«Опитувальник ціннісних орієнтацій» Ш. Шварца (див. дод. Ж) складається з двох частин. Перша частина орієнтована на визначення нормативних ідеалів та ціннісних переконань, які мають найбільший вплив на особистісну позицію респондентів. Друга частина спрямована на оцінку індивідуальних пріоритетів, що формують соціальну поведінку. У першій частині опитувальника респондентам пропонується перелік з 57 цінностей, які вони повинні оцінити за шкалою від -1 до 7 балів. Цінності, що суперечать їхнім життєвим поглядам, оцінюються як -1, нейтральні принципи отримують оцінку 0, а позитивні цінності оцінюються в діапазоні від 1 до 7 балів, де 7 балів вказує на найбільшу значущість для респондента.

Друга частина опитувальника спрямована на формування ціннісного профілю особистості і складається з 40 тверджень, з якими респондентам потрібно оцінити ступінь згоди за шкалою від 1 до 4 балів. Оцінка «4» вказує на високу ціннісну відповідність твердження, а оцінка «-1» означає повну протилежність цьому висловлюванню відповідно до внутрішніх переконань респондентів.

Підсумовуючи бали, отримані за різними частинами опитувальника, визначається рівень значущості різних ціннісних орієнтацій, серед яких можна виокремити такі 10 напрямків:

1. Влада як цінність: орієнтація на досягнення соціального статусу, престижу, можливості домінувати над іншими, що супроводжується атрибутами влади, такими як суспільне визнання, авторитет, багатство тощо.

2. Досягнення як цінність: орієнтація на демонстрацію особистого успіху та компетентності, відповідно до загальноприйнятих соціальних стандартів.

3. Гедонізм як цінність: пріоритет на отримання задоволення від різноманітних сфер життя.

4. Мотивація як цінність: потреба в нових враженнях і переживаннях, що стимулюють особистість до продуктивної діяльності.

5. Самостійність як цінність: орієнтація на незалежність мислення і прагнення до творчої дослідницької діяльності.

6. Універсалізм як цінність: здатність до розуміння і толерантного ставлення до потреб і поглядів інших людей, що сприяє гармонійним міжособистісним взаємодіям.

7. Щедрість як цінність: орієнтація на збереження благополуччя інших людей, на підтримку дружніх стосунків, чесності, відповідальності та інших цінностей у спілкуванні.

8. Традиція як цінність: повага до встановлених норм і правил, готовність дотримуватись звичаїв, зокрема релігійних або етнічних.

9. Конформність як цінність: готовність відповідати соціальним очікуванням і обмежувати свою поведінку, щоб не порушувати норми або не завдати шкоди іншим.

10. Безпека як цінність: важливість дотримання соціального порядку, що створює умови для безпечного і гармонійного розвитку особистості в межах конкретного мікросоціуму.

Опитувальник «Самоставлення» В. Століна (див. дод. К) є багатовимірним психодіагностичним інструментом, заснованим на принципі стандартизованого самозвіту. Він містить 57 пунктів. Ця методика дозволяє виділити три рівні самооцінки, які розрізняються за ступенем узагальнення: загальна самооцінка; оцінка себе з очікуванням таких аспектів, як самоповага, аутосимпатія, самоінтерес

та очікуване ставлення до себе; а також конкретні дії і готовність до них щодо власної особистості.

Опитувач «Самоствалення» В. Століна містить такі основні шкали:

- Шкала S («глобальне самоствалення») – вимірює інтегральне почуття позитивного або негативного ставлення до власного «Я»;
- Шкала I («самоповага») – оцінює рівень поваги до себе;
- Шкала II («аутосимпатія») – вплив слідства та симпатії до себе;
- Шкала III («очікування ставлення інших») – характеризує уявлення про те, як інші ставляться до особистості;
- Шкала IV («самоінтерес») – оцінює інтерес у власному розвитку та внутрішньому світі.

Крім того, опитувальник містить сім шкал, які спрямовані на оцінку орієнтацій щодо внутрішніх дій щодо себе. До них належать: рівень впевненості у собі; ставлення до інших; сприйняття себе; здатність до самокерівництва.

«Глобальне самоствалення» характеризує внутрішньо недиференційовані почуття підтримки або відторгнення власного «Я».

Шкала «самоповага» розуміє той аспект самоствалення, який порушує емоційне і змістовне прийняття віри у власну силу, здатності, енергію, незалежність, а також здатність оцінювати свої можливості, контролювати життя та слідувати самопослідовності.

Шкала «аутосимпатія» вимірює рівень дружнього або ворожого ставлення особистості до себе. На позитивному полюсі шкала відображає схвалення себе в цілому і в деталях, довіру до себе та позитивну самооцінку. Натомість на негативному полюсі — акцент на власних недоліках, знижена самооцінка та емоційність до самозвинувачення.

Шкала «очікування ставлення інших» показує очікування особистості щодо позитивного чи негативного ставлення до неї з боку оточуючих.

Шкала самоінтересу оцінює ступінь щільності людини до самої себе, включаючи її інтереси до власних думок та почуттів, здатність спілкуватися з собою «на рівних» і впевненість у своїй значущості для інших.

Деталізовані аспекти самоствавлення представлені через 7 додаткових шкал тесту.

Шкала «Самовпевненість» оцінює самоповагу та ставлення до себе як до впевненої, самостійної, вольової та надійної особистості. Високі бали за цією шкалою свідчать про сильне відчуття власного «Я», високу сміливість у спілкуванні та орієнтацію на досягнення успіху. Низькі показники вказують на невпевненість у своїх можливостях, сумніви у здібностях та здатність долати труднощі, недовіру до власних рішень, ухилення від контактів з іншими людьми та відчуття внутрішнього напруження.

Шкала «Самокерівництво» оцінює виявлення особистості щодо джерела своєї активності, результатів і досягнень, визначаючи, що є домінуючим фактором власного «Я» чи зовнішньої природи. Високі бали на цій шкалі характерні для людей, які сприймають своє «Я» як внутрішній центр, який координує і спрямовує їхню активність, організовує поведінку та взаємодію з іншими, дозволяючи їм протистояти зовнішнім впливам і контролювати свої емоції. Низькі значення вказують на переконання, що «Я» підкоряється зовнішнім ознакам, що виявляється про ослаблення здатності до саморегуляції та вольового контролю.

Шкала «Очікуване ставлення інших» оцінює, як особистість сприймає свою здатність викликати в інших людей повагу та симпатію, тобто її суб'єктивне сприйняття взаємодії з оточуванням. Високі бали на цій шкалі характерні для людей, які відчувають себе прийнятними та цінними для інших, вважають, що їх люблять за особистість та духовні якості, за їхні вчинки та дії, а також за відповідність соціальним нормам і правилам. Низькі значення вказують на відчуття людини, що вона не здатна проявити увагу в оточуючих і не очікує схвалення чи підтримки з їхнього боку.

Шкала «Самоінтерес» демонструє почуття цінності власної особистості та оцінку її значення для інших. Високі показники цієї шкали влади людей, які високо оцінюють свій духовний потенціал, вважають себе унікальними та оцінюють свою неповторність. Впевненість у собі дозволяє їм ефективно справлятися зі стресами і конструктивно сприймати критику. Низькі бали вказують на сумніви щодо

унікальності особистості, недооцінку власного духовного потенціалу, невпевненість у собі та підвищену чутливість до зауважень чи критики з боку інших.

Шкала «Самоприйняття» оцінює ступінь симпатії людини до себе, її готовність використовувати свої внутрішні спонукання та погоджуватися з собою, незважаючи на власні недоліки та слабкість. Високі бали за цією шкалою вказують на здатність людини приймати себе в цілому, відчуваючи симпатію до всіх своїх якостей, і розглядаючи недоліки як невід'ємну частину своїх переваг. Низькі показники свідчать про негативне ставлення до себе, слабкість до гарячої самокритики.

Шкала «Саморозуміння» оцінює рівень розуміння себе, внутрішньої гармонії або, навпаки, сумнівів та невдоволення собою, а також спілкування до сильного самокопання та рефлексії. Високі результати за цією шкалою свідчать про позитивне ставлення до себе, гармонію між власними можливостями та вимогами навколишнього середовища, а також задоволені власним життям. Низькі значення вказують на постійний самоконтроль, коли рефлексія переходить у самокопання та самозасудження, а справжні бажання можуть залишитися неусвідомленими, що призводить до відчуття роздвоєності між реальним та ідеальним «Я».

Шкала «Самозвинувачення» оцінює рівень негативних емоцій щодо власного «Я». Високі значення за цією шкалою вказують на свідомість особистості фокусуватися на своїх недоліках, готовність перекладати на себе відповідальність за всі невдачі та помилки. Така орієнтація на самозвинувачення організму до внутрішнього напруження та відчуття незадоволеності основними потребами. Низькі значення свідчать про потерпілість заперечувати власну провину в конфліктних ситуаціях і схилитися до звинувачення інших, перекладаючи відповідальність на оточуючих за перешкоди на шляху до досягнення своєї цілі.

Створений комплекс психодіагностичних методик має на меті виявлення психологічних характеристик, які суттєво пов'язані з рівнем вираженості різних аспектів гендерної толерантності особистості.

Отже, феномен гендерної толерантності можна розглядати як інтегровану єдність когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів. Рівень сформованості цієї єдності визначається сукупністю особистісних чинників, серед яких ключову роль відіграють ціннісні орієнтації, емпатійні тенденції та особливості самоствавлення. Важливим у цьому контексті також є тип гендерної ідентичності, який впливає на специфіку формування гендерної толерантності у кожної особистості.

Отже, розвиток гендерної толерантності особистості відбувається за допомогою низки соціально-психологічних механізмів, для дослідження яких було підібрано наступний комплекс психодіагностичних методик: Анкета «Оцінка рівня розуміння студентами змісту та проявів толерантності до гендерних відмінностей»; Опитувальник Г. Бардієра ВІКТІ «Види і компоненти толерантності/інтолерантності»; Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г. Солдатової, О. Кравцової, О. Хухлаєвої, Л. Шайгерової; Методика «Виявлення схильності до емпатії» (за І. Юсуповим); Опитувальник «Самоствавлення» В. Століна. (що нам дає можливість дослідити уявлення про особистісне самоствавлення); Методика С. Бем «Психологічна стаття» (модифікація А. Алексєєвої).

2.2. Показники та рівні розвитку гендерної толерантності у студентів

Розглянемо результати емпіричного дослідження, які ми отримали, використавши психодіагностичний інструментарій, детально обґрунтований у попередньому підрозділі.

Результати проведеного емпіричного дослідження виявили значущі відмінності між респондентами з високим та низьким рівнем гендерної толерантності за показниками психодіагностичних методик. Достовірність отриманих даних була підтверджена за допомогою методів статистичного аналізу, зокрема коефіцієнту Стьюдента [13; 18].

Респонденти з високим і низьким рівнем гендерної толерантності демонструють відмінності у характеристиках особистісного самоствавлення.

Зокрема, вищий рівень когнітивного компоненту гендерної толерантності пов'язаний із більш високими показниками самоповаги, самоінтересу та самовпевненості. Водночас респонденти з високим рівнем прояву цього компоненту вирізняються низьким рівнем схильності до самозвинувачення.

Аналіз емпіричних даних показав, що високий рівень самоінтересу ($t=29,86$; $p\leq 0,01$), ($t=30,05$; $p\leq 0,01$), тобто зацікавленість респондентів у пізнанні, розвитку та дослідженні власної особистості та її внутрішнього світу, має позитивний зв'язок із прийняттям різноманітних гендерних особливостей інших людей. Це, у свою чергу, проявляється у високому рівні гендерної толерантності.

Вищий рівень когнітивного компоненту гендерної толерантності корелює з підвищеним ступенем самоповаги ($t=35,71$; $p\leq 0,01$) та самовпевненості ($t=20,05$; $p\leq 0,05$). Респонденти, які глибше усвідомлюють власну самоцінність, демонструють більшу готовність до прийняття інших людей, їхньої гендерної унікальності та індивідуальності гендерної ідентичності. Таким чином, висока особистісна самооцінка та відчуття власної цінності сприяють більш вираженій схильності до прийняття гендерної різноманітності, що відображається у підвищеному рівні когнітивного компоненту гендерної толерантності.

Рівень особистісної самовпевненості також виявляє взаємозв'язок із когнітивним аспектом гендерної толерантності: чим більш впевненою у собі та самодостатньою є особистість, тим більшою мірою вона готова приймати гендерну різноманітність оточуючих (рис. 2.1).

Виявлено відмінність у ступені самозвинувачення ($t = -37,34$; $p \leq 0,01$) між опитаними з високим та низьким рівнем когнітивного компоненту гендерної толерантності. Зокрема, респонденти з високим рівнем гендерної толерантності значно менше схильні до надмірного самозвинувачення, самокритики та пошуку причин для невдоволення собою. Ця закономірність свідчить, що особи, які часто схильні до самокритики та переживань через власні помилки й недоліки, демонструють більшу готовність знаходити негативні аспекти у контексті гендерної різноманітності, що знижує їхню здатність приймати людей із поведінкою, яка суттєво відхиляється від усталених гендерних норм і стандартів.

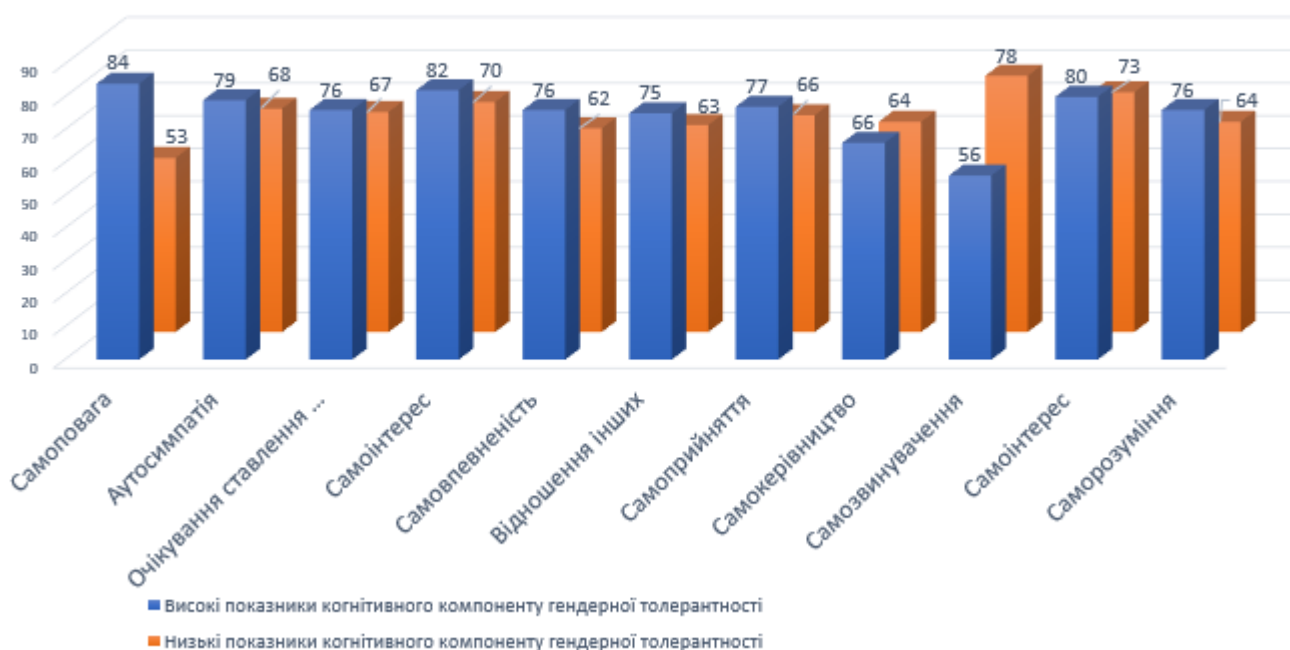

Рис. 2.1. Відмінності за особистісним самоствавленням між респондентами з різним рівнем когнітивного компоненту гендерної толерантності

Таким чином, результати емпіричного дослідження свідчать, що вираженість когнітивного компоненту гендерної толерантності пов'язана з вищим рівнем зрілості особистісної ідентичності. Це проявляється через високі показники самоповаги, самовпевненості, значний інтерес до власного розвитку та відсутність схильності до надмірної самокритики чи самозвинувачення. Ці результати є важливими для розроблення програм, спрямованих на формування та розвиток гендерної толерантності особистості в умовах сучасного українського суспільства.

Різний рівень вираженості емоційного компоненту гендерної толерантності у респондентів пов'язань з особливостями їх особистісного самоствавлення таким чином, що особи з вищими показниками за емоційним компонентом гендерної толерантності проявляють більш високий рівень аутосимпатії ($t=32,56$; $p \leq 0,01$). Це виражається в прийнятті себе, любові до своєї особистості та толерантному ставленні до своїх позитивних рис і недоліків. Така здатність приймати себе

корелює з більш толерантним ставленням до гендерної ідентичності різних людей, передбачаючи прийняття та позитивне ставлення до оточуючих, навіть якщо їхня поведінка чи гендерна ідентичність не відповідає загалу.

Респонденти, які демонструють високий рівень виразності емоційної складової гендерної толерантності, частіше також очікують позитивного ставлення з боку інших людей ($t=26,61$; $p\leq 0,05$), ($t=30,23$; $p\leq 0,01$) – це підтверджується результатами за обома шкалами тесту. Це є очевидним наслідком толерантного ставлення респондентів до оточуючих (рис. 2.2).

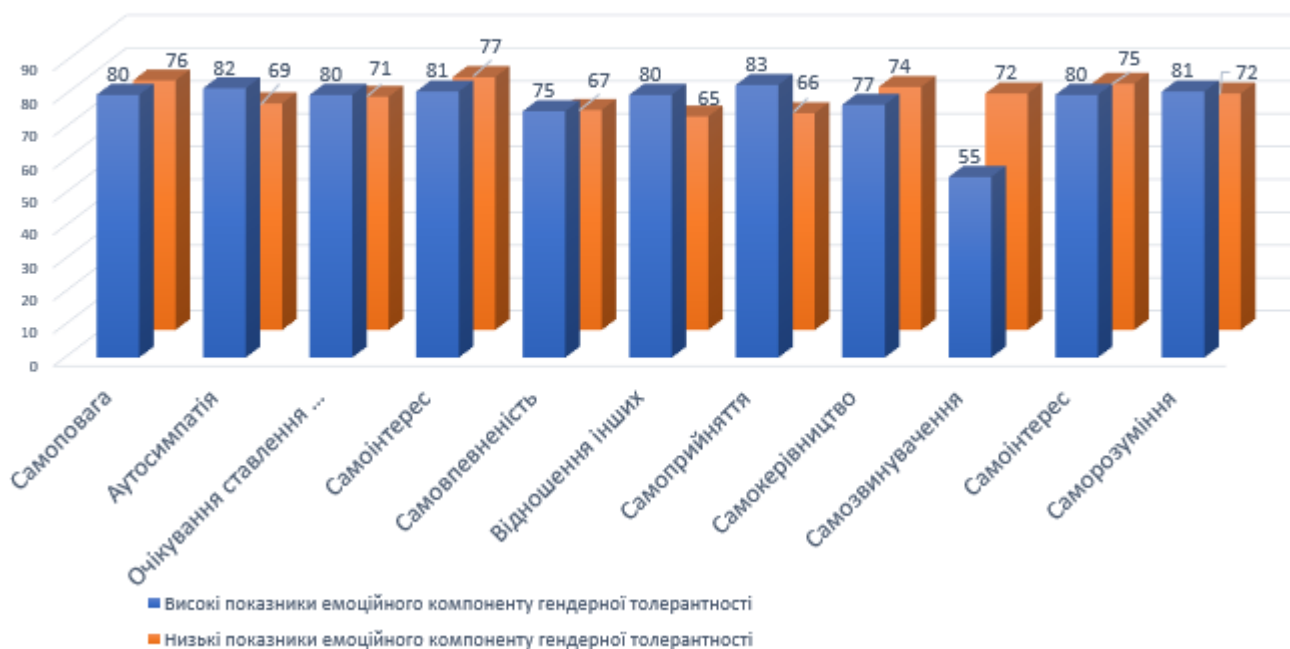

Рис. 2.2. Відмінності за особистісним самоствавленням між респондентами з різним рівнем емоційного компоненту гендерної толерантності

Також, респонденти, які орієнтовані на толерантне ставлення до інших, очікують аналогічного ставлення від оточуючих, що пояснює зазначену закономірність. Емпіричним підтвердженням цієї закономірності є вищі показники у респондентів з більш вираженим емоційним компонентом гендерної толерантності за шкалами «очікування ставлення від інших» та «ставлення інших».

Це підкреслює наявність позитивних очікувань щодо ставлення оточуючих у тих, хто має високі результати за емоційним компонентом гендерної толерантності.

Також закономірно, що в респондентів з більш вираженим емоційним компонентом гендерної толерантності був вищий рівень самоприйняття ($t=34,55$; $p\leq 0,01$). Прийняття себе, своїх переваг та недоліків, а також високий рівень аутосимпатії сприяють толерантному ставленню до оточуючих, навіть якщо їхня поведінка не відповідає встановленим гендерним стереотипам. Отже, високий рівень особистісного самоприйняття, який є ознакою зрілості особистісної ідентичності, сприяє здатності людини до більшої гендерної різноманітності інших та їхні психологічні прояви, які можуть не співвідноситися з біологічним станом.

Респонденти з вищими показниками емоційної складової гендерної толерантності також демонструють менший рівень самозвинувачення ($t=-33,42$; $p\leq 0,01$), що є логічним, оскільки частота проявів до виклику знижує готовність до емпатійної взаємодії з іншими людьми. Це, у свою чергу, призводить до зниження рівня толерантності в міжособистісних взаємодіях внаслідок гендерної різноманітності оточуючих.

Більш високі показники поведінкового компоненту гендерної толерантності супроводжуються кращими результатами за шкалами «очікування ставлення інших» ($t=32,01$; $p\leq 0,01$) та «ставлення інших» ($t=33,28$; $p\leq 0,01$). Це логічно, після того, як учасники, які очікують позитивного ставлення від оточування, також виявляють більшу толерантність до гендерних відмінностей і не критично ставляться до проявів поведінки інших людей, навіть якщо вони не відповідають традиційним гендерним стандартам і стереотипам.

У цій категорії респондентів також виявлено вищий рівень самоприйняття ($t=27,79$; $p\leq 0,05$), що впливає на їх здатність до гендерної толерантності щодо інших. Таким чином, учасники з високим рівнем самоприйняття характеризуються більшою гармонійністю особистісної ідентичності, що, у свою чергу, сприяє їхньому прагненню до толерантної взаємодії з оточенням.

Найбільші відмінності між респондентами з високим та низьким рівнем вираженості поведінкового компоненту гендерної толерантності виявилися за

ступенем самокерівництва ($t=35,67$; $p\leq 0,01$). Респонденти, які володіють більш розвинуеною здатністю до саморегуляції власної поведінки, також виявляють вищий рівень гендерної толерантності. Вони свідомо контролюють свою поведінку щодо людей із винятковими гендерними відмінностями, тобто тих, чия гендерна ідентичність суттєво прийнята щодо визнаних стандартів і норм (рис. 2.3).

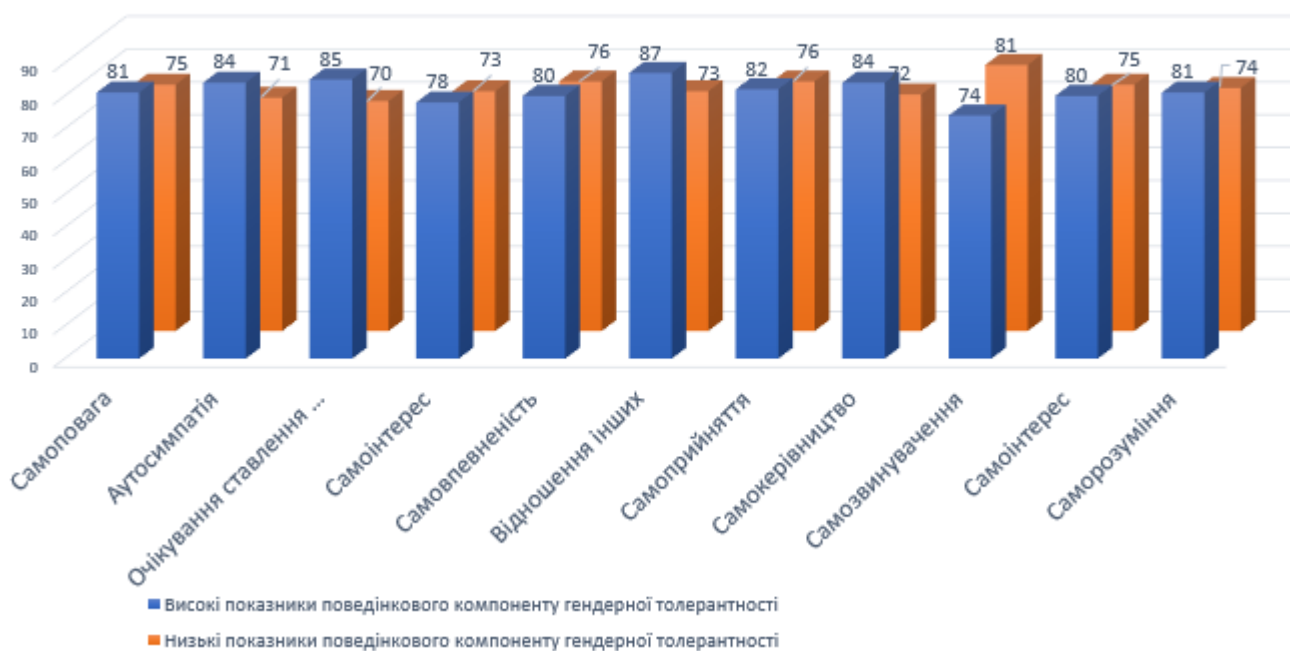

Рис. 2.3. Відмінності за особистісним самоставленням між респондентами з різним рівнем поведінкового компоненту гендерної толерантності

Важливим критерієм толерантності в цьому контексті є ступінь самозвинування ($t=-27,81$; $p\leq 0,05$), що показує чутливість респондентів до критичного ставлення щодо власних недоліків і помилок. Це, у свою чергу, спричиняє зниження рівня гендерно толерантної поведінки. Таким чином, виражена нерівність до різко критичного ставлення до своїх особистісних проявів супроводжується також зниженням гендерно толерантних проявів у поведінці.

Високі показники за ступенем саморозуміння ($t=27,02$; $p\leq 0,05$) також пов'язані з вищим рівнем поведінки гендерної толерантності. Особистість, яка

потребує визнання власних властивостей виявляє більшу здатність до гендерно толерантної поведінки та прийняття різноманітності інших людей. Це логічно, оскільки респонденти, які краще розуміють себе, здатні також з більшою легкістю використовувати оточуючих, що виявляється у вищому рівні поведінкової толерантності в гендерному контексті.

Отже, результати емпіричного дослідження показують, що вищий рівень поведінкової складової гендерної толерантності супроводжується більш високим ступенем очікування позитивного ставлення від інших, а також вищим рівнем самокерованості, самоприйняття, саморозуміння та нижчим рівнем самозвинувачення.

Визначені закономірності, отримані за результатами тесту «Самоствлення», дозволяють виявити суттєві відмінності у самоствленні респондентів з різним рівнем вираженості гендерної толерантності. Також, вираженість когнітивного компоненту гендерної толерантності пов'язана з вищим ступенем самоповаги, самоінтересу та самовпевненості, а також з нижчою емоційністю до самозвинувачення, що підвищує здатність особистості усвідомлювати та покращувати гендерні відмінності інших людей. Рівень емоційного компоненту гендерної толерантності корелює з вищим ступенем аутосимпатії, очікуванням позитивного ставлення від оточуючих, а також з більшим рівнем самоприйняття, саморозуміння та низькою емоційністю до самозвинувачення.

Вираженість поведінкового компоненту гендерної толерантності пов'язана з очікуваннями респондентів на позитивне ставлення з боку оточуючих, а також з вищим рівнем самокерованості, самоприйняття, саморозуміння та зниженим рівнем самозвинувачення.

За результатами емпіричного дослідження виявлено суттєві відмінності в рівнях емпатії між респондентами з високим і низьким рівнем емоційного компонента гендерної толерантності ($t=30,08$; $p\leq 0,01$).

Таким чином, високі бали за результатами опитування корелюють з більш високими показниками емоційного компоненту гендерної толерантності. Тобто, чим більш виражена здатність до емоційного прийняття, співпереживання та

емоційної саморегуляції, тим вищими є показники емоційного компоненту гендерної толерантності. Це означає, що опитувані з більш розвинутою емоційною чуйністю більш схильні до емоційного сприйняття людей, чия поведінка значно відрізняється від усталених гендерних норм і стандартів. Таким чином, здатність до емпатії та емоційного самоконтролю забезпечує готовність респондентів до прийняття гендерних відмінностей і толерантного ставлення до можливих відхилень від визначених гендерних правил і принципів (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Відмінності за вираженістю компонентів гендерної толерантності між респондентами з різним рівнем емпатії

За результатами дослідження не виявлено значущих відмінностей у ступенях емпатії, визначених за допомогою опитувальника, щодо когнітивно-повідінкових аспектів гендерної толерантності. Таким чином, на основі отриманих даних можна зробити висновок, що емпатійність пов'язана з рівнем гендерної толерантності. Таким чином, висока особистісна емпатійність корелюється з більш вираженою емоційною складовою гендерної толерантності.

Значущі відмінності між респондентами з різним рівнем гендерної толерантності виявлені за рівнем емпатії. Такими є високі показники емпатії у респондентів з високим рівнем емпатії та низькими показниками емпатії у респондентів з низьким рівнем емпатії. Таким чином, досліджені з високим рівнем владних тенденцій мають нижчу готовність до прояву гендерної толерантності, зокрема в її когнітивному аспекті ($t=-26,72$; $p \leq 0,05$). Такі респонденти, які орієнтовані на реалізацію своїх владних прагнень і

здобуття визнання в соціальному середовищі, більше налаштовані на дотримання традиційних гендерних норм і стандартів, що відображаються на низькому рівні гендерної толерантності, зокрема її когнітивної складової. Натомість, нижча вираженість владних тенденцій часто супроводжується більш широким сприйняттям гендерних відхилень і варіацій, що є проявом вищого рівня гендерної толерантності в когнітивному контексті.

Водночас вираженість мотиваційних тенденцій, зокрема прагнення до активної поведінки та створення нових вражень, корелює з високим рівнем гендерної толерантності. Чим більше респонденти налаштовані на пізнання нового, тим більшу толерантність вони виявляють до існуючих відхилень та проявів гендерної різноманітності в поведінці оточуючих ($t=24,08$; $p\leq 0,05$). Отже, відкритість до нового і готовність до активної життєвої позиції пов'язана з вищою гендерною толерантністю в когнітивному аспекті, зокрема з прийняттям різноманітних гендерних проявів, незалежно від їх відповідності традиційним гендерним нормам та стереотипам.

З гендерною компетентністю також позитивно пов'язана цінність самостійності. Чим більше респонденти оцінюють свою автономність, яка є для них важливою умовою для прояву творчих здібностей, тим вищий рівень гендерної толерантності виявляється в їхніх життєвих настановах та світоглядних переконаннях ($t=32,41$; $p\leq 0,01$).

Студенти, які більше цінують свободу власного самовираження та можливість творчого самоздійснення, також виявляють більшу толерантність до різноманітних гендерних проявів інших людей, дозволяючи їм бути самими собою в процесі реалізації своєї гендерної ідентичності. Поняття універсалізму, як цінності, що уособлює толерантне ставлення та гармонійну взаємодію з іншими, тісно пов'язане з вищим рівнем гендерної толерантності ($t=33,45$; $p\leq 0,01$). Так, респонденти, які найбільше цінують толерантність і гармонійність у міжособистісних взаємодіях, явно проявляють толерантні когнітивні настанови і в гендерному контексті, що виявляється в їх прийнятій гендерної різноманітності інших людей.

Респонденти, які особливо цінують традиції та вважають необхідним суворе дотримання правил, норм та стереотипів, виявляють нижчий рівень виразності когнітивного компоненту гендерної толерантності ($t=-34,08$; $p\leq 0,01$). Переконавання у необхідності остаточного відтворення встановлених норм та стандартів супроводжує зниження толерантності до гендерної різноманітності інших людей, зокрема, зменшення виразності когнітивного аспекту цієї толерантності (рис. 2.5).

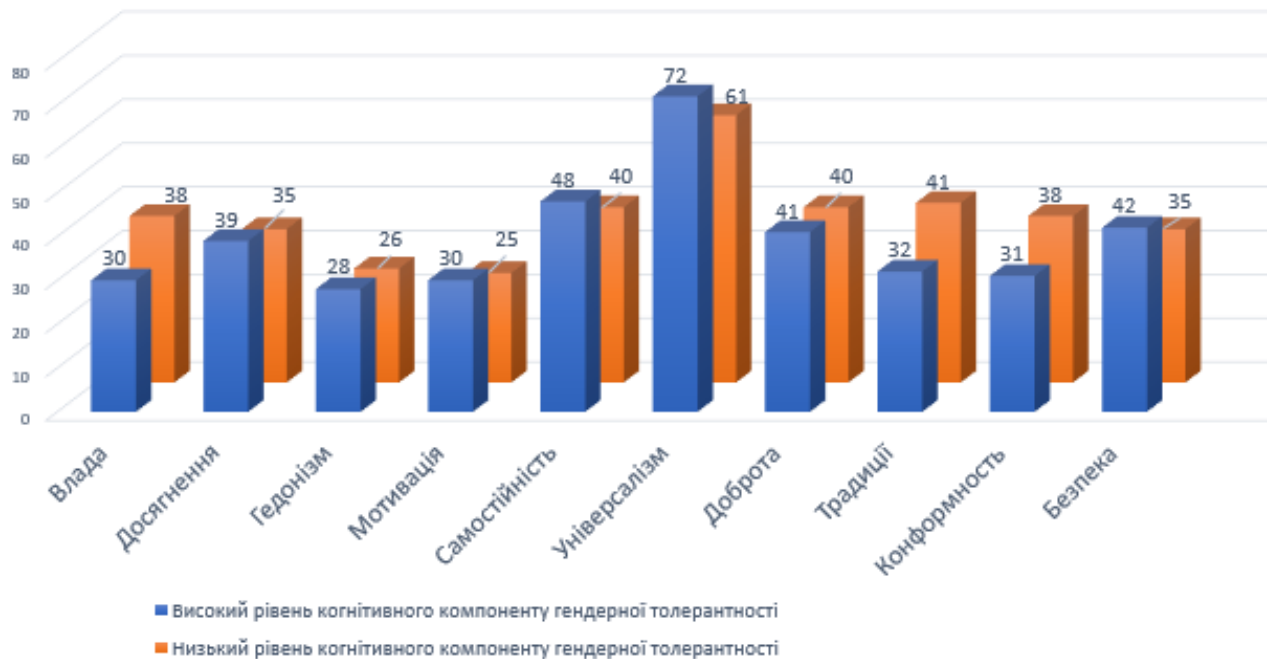

Рис. 2.5. Відмінності за ціннісними орієнтаціями між респондентами з різним рівнем розвитку когнітивного компоненту гендерної толерантності

Рівень конформності логічно пов'язаний зі ступенем гендерної толерантності. Досвід респондентів до конформної поведінки супроводжується нижчим рівнем виразності когнітивного компоненту гендерної толерантності ($t=-23,92$; $p\leq 0,05$). Це закономірно, після прийняття конформності як важливої особистісної цінності веде до орієнтації на суворе дотримання встановлених гендерних норм і стандартів та заперечення можливих відхилень від існуючих гендерних стереотипів.

Крім того, значущість для респондентів цінності «безпека», що містить в собі необхідність підтримки соціального режиму та забезпечення гармонійного розвитку особистості в суспільстві, супроводжується вищим рівнем вираженості когнітивного компонента гендерної толерантності ($t=23,62$; $p\leq 0,05$). Важливість можливості безпечного та гармонійного розвитку особистості в соціумі логічно поєднується з прийняттям прав інших людей на свободу самовираження, що містить також різноманітні прояви гендерної ідентичності. Таким чином, толерантність до гендерної різноманітності тісно пов'язана з високою значимістю для опитуваних цінностей «безпеки», що уособлює можливість гармонійного розвитку особистості в суспільстві.

Отже, вираженість когнітивної складової гендерної толерантності корелює з пріоритетністю для респондентів таких ціннісних орієнтацій, як мотивація досягнень, самостійність, безпека та універсалізм. Це загалом покращує їхню здатність отримати гендерну різноманітність у навколишньому середовищі, крім того, ці цінності підтримують відкритість до нового, самостійність у визначених нормах і правилах та орієнтацію на гармонійну взаємодію членів суспільства.

Одночасно, вираженість таких ціннісних орієнтацій, як влади тенденції, традиції та конформність, вказує на важливість для респондентів дотримання певних соціальних стандартів, встановлених норм і правил, а також забезпечення соціального порядку. Це, у свою чергу, негативно корелює з проявами толерантності, зокрема, з вираженістю когнітивного компоненту гендерної толерантності.

Таким чином, вибірковість тих чи інших ціннісних орієнтацій у респондентів певним чином корелює з рівнем розвитку гендерної толерантності, зокрема, з вираженістю її когнітивного компоненту. Це обов'язково необхідно при розробці програм, спрямованих на формування гендерно толерантних настанов, які, у своєму випадку, впливають на здатність респондентів до толерантної поведінки у гендерному просторі.

Ступінь вираженості емоційного компоненту гендерної толерантності також певною мірою корелює з цінністю для респондентів тих чи інших ціннісних

орієнтацій. Так, чим вищий рівень гедонізму у респондентів, тим більшою є їх готовність до прийняття гендерної різноманітності інших людей ($t=35,61$; $p\leq 0,01$). Люди, які орієнтовані на оптимістичне ставлення до життя та прагнення до позитивних емоцій, також виявляють більшу готовність використовувати гендерну різноманітність і надавати емоційну підтримку у разі виникнення проявів у процесі гендерної самоідентифікації.

Мотивація респондентів до отримання нових проявів та активної самореалізації також асоціюється з вищими показниками емоційного компоненту гендерної толерантності ($t=25,78$; $p\leq 0,05$). також, респонденти, орієнтовані на розвиток та зміни, частіше готові прийняти гендерну різноманітність інших людей та їх відхилення від визначених норм і правил поведінки, що призводить до підвищення рівня емоційної толерантності.

Цілком логічно, що для респондентів значимість цінності універсалізму ($t=30,15$; $p\leq 0,01$) корелює з рівнем гендерної толерантності. відповідно, перевага толерантного ставлення та гармонійної взаємодії з іншими людьми супроводжується вищою готовністю до прийняття гендерних відмінностей і виявлення емпатії та співчуття до тих, хто стикається з негативним ставленням через невідповідність усталеним гендерним стереотипам та нормам поведінки (рис. 2.6).

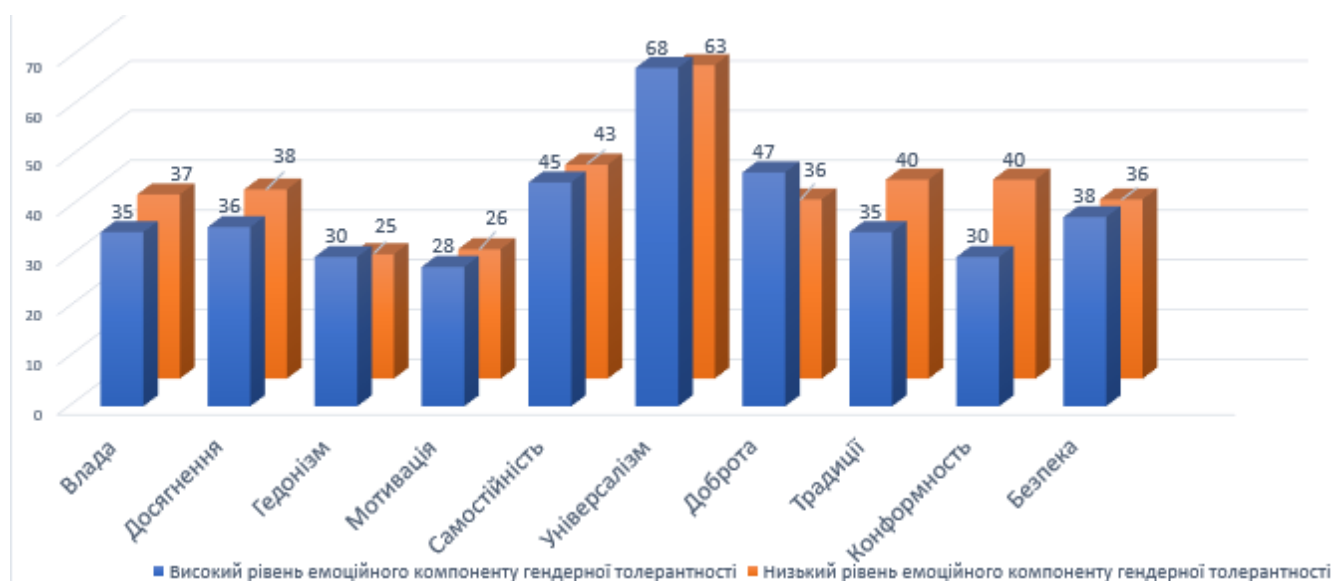

Рис. 2.6. Відмінності за ціннісними орієнтаціями між респондентами з різним рівнем емоційного компоненту гендерної толерантності

Значущі відмінності у вираженості емоційного компонента гендерної толерантності спостерігаються у зв'язку зі значенням для респондентів цінностей «доброти» ($t=36,78$; $p\leq 0,01$). одночасно, чим більше досліджували цінують гуманістичні настанови, тим більшою мірою вони проявляють співчуття та емпатію до гендерної різноманітності в поведінці інших, що є важливою умовою для формування гендерно толерантної поведінки.

Як уже зазначалося, переважність «традицій» негативно впливає на готовність респондентів до толерантної поведінки в гендерному контексті ($t=-27,08$; $p\leq 0,05$). Досліджувалися, які більше користуються традиційними нормами і стереотипами, менш відкриті до емпатії та прийняття нестандартних проявів поведінки інших людей. Отже, значна значущість традицій у зниженні життя індивіда погіршення рівня гендерної толерантності в комунікаційному просторі, зокрема в її емоційній складовій.

Конформність також є значною роль у контексті гендерної толерантності особистості. Досліджені, які пацієнти до пристосування та точного відтворення норми і правил поведінки, демонструють нижчий рівень виразності емоційного компоненту гендерної толерантності ($t=-31,02$; $p\leq 0,01$). У таких осіб більше проявляються тенденції до суду та покарання людей, чия гендерна поведінка суттєво відрізняється від усталених норм і стандартів. У той же час, як зазначалося раніше, досліджувалися з високим рівнем особистісної автономії більш серйозні до прояву гендерної толерантності в міжособистісному спілкуванні.

Отже, вищий рівень вираженості емоційного компоненту гендерної толерантності пов'язаний з пріоритетністю для респондентів таких ціннісних орієнтацій, як гуманістична спрямованість, мотивація до активної поведінки, універсалізм (толерантне ставлення та гармонійна взаємодія з оточуючими), а також гедоністичні тенденції. Натомість, альтернативність традиційності та конформних орієнтацій у респондентів супроводжується нижчим рівнем емоційної складової гендерної толерантності, зокрема, посиленням прагненням до підтримки встановлених гендерних норм і стандартів, що погіршило зниження емоційної толерантності в гендерному контексті.

Вираженість поведінкового компоненту гендерної толерантності також певною мірою залежить від значущості ціннісних орієнтацій респондентів. Також, переважність владних тенденцій негативно пов'язана з рівним проявом поведінки гендерної толерантності. Тобто, чим більше респондент орієнтований на досягнення владної позиції, тим меншою є їх готовність до прояву гендерної толерантності в міжособистісному спілкуванні. Вони частіше дотримуються традиційного підходу до відстоювання своєї позиції та інші засуджують відмову від визначених гендерних стандартів ($t=-22,38$; $p\leq 0,05$) (рис. 2.7).

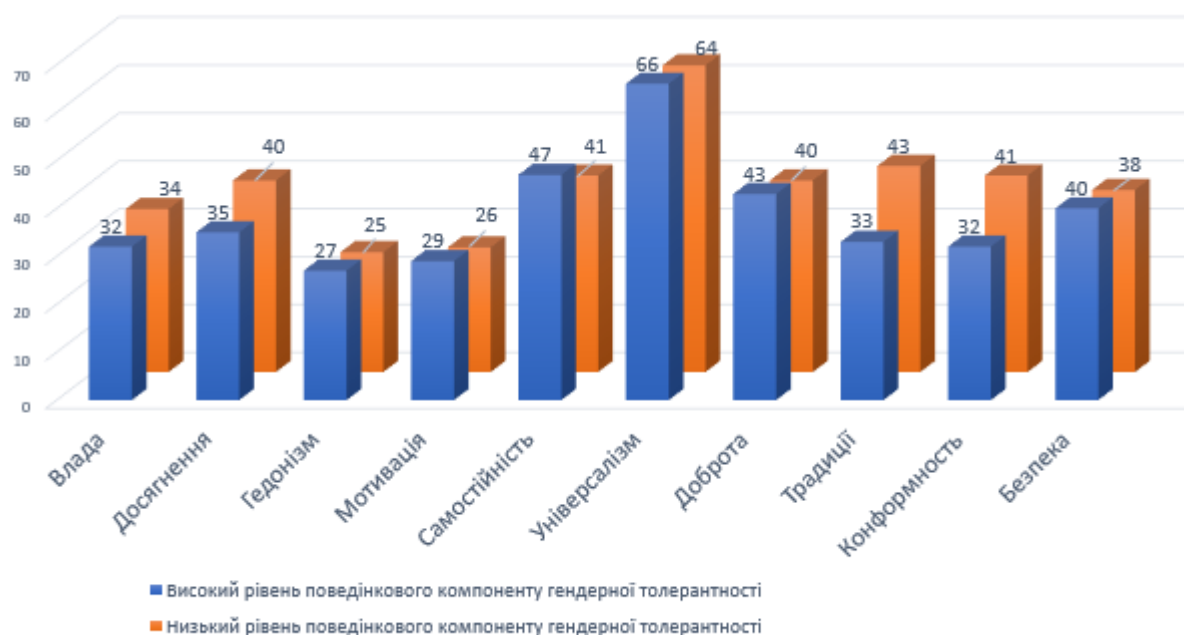

Рис. 2.7. Відмінності за ціннісними орієнтаціями між респондентами з різним рівнем поведінкового компоненту гендерної толерантності

Респонденти, орієнтовані на досягнення та соціальну успішність також не схильні до проявів толерантності у своїй взаємодії з іншими людьми ($t=-31,07$; $p\leq 0,01$). А саме, найголовнішим для них є досягнення соціальної успішності та різноманітних ознак високого соціального статусу, що не супроводжується тенденцією до поступок та пристосування до поведінкових відмінностей оточуючих людей у соціальному просторі. Отже, пріоритетом для даної категорії опитуваних стає їхня соціальна успішність, статус та визнання, відповідно, вони

менше налаштовані на толерантну поведінку по відношенню до інших, що може призводити до ймовірних конфліктів у гендерному просторі.

Наявність вираженої мотивації досягнень, що часто супроводжується потребою у нових враженнях співвідноситься з вищим ступенем поведінкових проявів гендерної толерантності ($t=25,01$; $p\leq 0,05$). А саме, налаштованість респондентів на відкриття нового, особистісний розвиток та знаходження нових вимірів самореалізації поєднується з вищим ступенем прийняття ними гендерних відмінностей між людьми та толерантним ставленням до їхньої гендерної різноманітності.

Пріоритетність самостійності у ціннісних орієнтаціях респондентів позитивно корелює з їхньою поведінковою гнучкістю ($t=31,28$; $p\leq 0,01$). Тобто, чим більше досліджені орієнтовані на автономність і незалежність у своїх поглядах та вчинках, тим більшою мірою вони готові прийняти право інших на особистісне самовизначення, що включає гендерну самоідентифікацію. Таким чином, здатність до самостійності фактично супроводжує відкритість до гармонійної та толерантної взаємодії з іншими людьми, що проявляються в поведінці складових гендерної толерантності.

Водночас, культурність респондентів до відтворення традицій і надзвичайної прихильності до норм і стереотипів негативно впливає на вираженість поведінкового компоненту гендерної толерантності. Тобто, чим більше для них важливе дотримання конкретних правил, тим меншою є готовність прийняти гендерну різноманітність інших людей ($t=-34,53$; $p\leq 0,01$). Таким чином, коли досліджувалися при виділенні акценту уваги відтворення стереотипних моделей поведінки, вони меншою мірою сприяли застосуванню толерантних підходів у ситуаціях можливих гендерних конфліктів.

Високий рівень конформності беззаперечно пов'язаний з нижчим ступенем виразності поведінкового компоненту гендерної толерантності, що пояснюється емоційністю до дослідження поведінки остаточно та беззаперечно до утримання встановлених гендерних норм і стандартів ($t=-36,06$; $p\leq 0,01$).

Досліджено, для яких конформність є важливою цінністю, значно менші менші до толерантної поведінки у випадку випадкового гендерного конфлікту. Вони намагаються настійно відстояти необхідність дотримання певних правил та вимог, обмежуючи при цьому право інших на вільний розвиток своєї гендерної ідентичності.

Таким чином, вираженість поведінкового компонента гендерної толерантності у респондентів корелюється з такими цінностями, як самостійність та мотивація до розвитку. Водночас, владні тенденції, посилене прагнення до досягнення, а також досвідченість до дослідження традицій та норми, а також високий рівень конформності, пов'язаний з нижчими показниками цієї складової гендерної толерантності.

Таким чином, як було раніше виявлено, прагнення респондентів захистити свою автономність і орієнтацію на розвиток та відкриття нового взаємопов'язаного з готовністю використовувати гендерну різноманітність інших людей.

З іншого боку, виражена мотивація досягнень, владні тенденції, завдяки слідуванню традиціям та високий рівень конформності супроводжують орієнтацію на відтворення норми і правил поведінки остаточно, що, у свою чергу, корелює зі зниженням вираженості поведінкового компонента гендерної толерантності та зменшенням готовності до толерантного взаємодії з іншими людьми.

Отже, результативні піричного дослідження показують, що альтернативність певних ціннісних орієнтацій у респондентів супроводжується значними відмінностями у ступенях вираженості компонентів гендерної толерантності. таке, значення таких цінностей, як мотивація досягнень, самостійність, безпека та універсалізм, корелює з вищими показниками когнітивного компонента гендерної толерантності. Натомість переваг владних тенденцій, традицій та конформності пов'язаних з нижчими показниками цього компонента гендерно толерантних проявів.

Емоційний компонент гендерної толерантності позитивно корелює з такими ціннісними орієнтаціями, як гуманістична спрямованість, мотивація до активної поведінки, універсалізм та вираженість гедоністичних тенденцій. Водночас

прагнення дотримуватись традицій та відповідність до конформності супроводжуються більш низьким рівнем вираженості емоційної складової гендерної толерантності.

Поведінковий компонент гендерної толерантності виявляє більшу вираженість у осіб, для яких збільшується цінність самостійності та мотивація розвитку. Натомість, високий рівень владних тенденцій, прагнення до досягнення, а також досвідченість до дослідження традицій, норм і високий рівень конформності супроводжуються більш низькими показниками цієї складової гендерної толерантності.

За результатами емпіричного дослідження виявлено значущі відмінності у вираженості компонентів гендерної толерантності серед респондентів, які мають різні характеристики гендерної ідентичності. Також, респонденти з високим рівнем вираженості маскулінних характеристик демонструють нижчі показники за рівнем гендерної толерантності.

Також, респонденти з високим рівнем вираженості маскулінних характеристик мають меншу ступінь прояву когнітивного компонента гендерної толерантності ($t=-31,01$; $p\leq 0,01$). Прояви типових маскулінних якостей, таких як цілеспрямованість, активність, сміливість, рішучість тощо, пов'язані з переконанням у необхідності відповідати визначеним нормам і стереотипам, які, у своєму вигляді, впливають на ставлення до гендерної різноманітності інших людей (рис. 2.8).

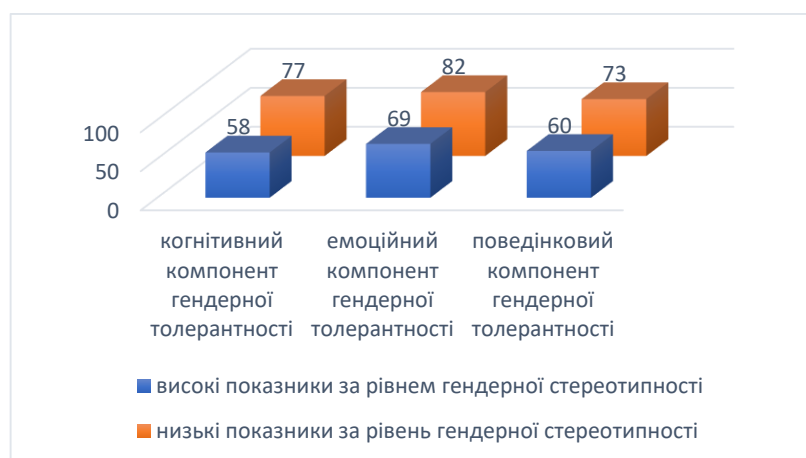

Рис. 2.8. Відмінності за показниками гендерної толерантності між респондентами з різним рівнем вираженості маскулінних якостей

Опитувані з високим рівнем вираженості маскулінних владних осіб схиляються до думки, що гендерно невідповідна поведінка повинна бути засуджена оточенням з наказом досягнення узгодженості між гендерними проявами членів суспільства та усталеними гендерними стандартами і стереотипами. Це, у свою чергу, відображається у більш низькому рівні поведінкового компонента гендерної толерантності серед цієї групи респондентів ($t=-27,34$; $p\leq 0,05$).

Таким чином, вираженість маскулінних характеристик пов'язана зі зниженням здатності респондентів приймати гендерну різноманітність серед оточуючих та зменшуваних ознак до толерантного ставлення до відхилень від загальноприйнятих норм правил і поведінки в суспільстві.

Навпаки, досліджували з низьким рівнем вираженості маскулінних рис більш світові до прийняття гендерних відхилень і вважають, що кожна людина має право на індивідуальну гендерну самоактуалізацію та вільне вірування своєї гендерної ідентичності. Таким чином, низька вираженість маскулінних характеристик супроводжується вищим рівнем застосування спонтанних гендерних проявів та толерантним ставленням до гендерної різноманітності та невідповідності оточуючим певним соціальним стандартам.

Респондентам з низькими показниками маскулінності більш американські до толерантного ставлення до поведінки оточуючих, що значно відрізняється від традиційних гендерних стандартів, що може охопити нерозуміння та неприйняття у наборі людей. Натомість, досліджена з низькою вираженістю маскулінних рис, вважається нормальною, коли інші люди вибирають власний шлях самовираження гендерної ідентичності, навіть якщо цей шлях не відповідає очікуванням суспільства.

Отже, низька вираженість маскулінних рис пов'язана з більшою готовністю респондентів прийняти нестандартні гендерні прояви оточуючих. Це виникає через їхні світоглядні настанови та відповідну поведінку при взаємодії з людьми, чия поведінка значно відрізняється від традиційних гендерних норм. У такому разі високомаскульні респонденти меншою мірою виявляють гнучкість та готовність до

компромисів у випадках гендерних конфліктів, надаючи перевагу стереотипним гендерним проявам та шаблонам поведінки.

Рівень фемінних властивостей респондентів суттєво впливає на вираженість компонентів гендерної толерантності. Таким чином, високі показники психологічної фемінності асоціюються з більш вираженим емоційним компонентом гендерної толерантності ($t=33,28$; $p\leq 0,01$). Високомаскулінні респонденти, як правило, виявляють більшу готовність приймати гендерно невідповідну поведінку і демонструють більшу емпатію та співчуття до тих, хто порушує традиційні гендерні норми та стандарти. (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Відмінності за показниками гендерної толерантності між респондентами з різним рівнем вираженості фемінних якостей

Високий рівень фемінності також пов'язаний з більш вираженою поведінкою компонентом гендерної толерантності ($t=26,78$; $p\leq 0,05$). Це проявляється в прийнятті гендерно невідповідної поведінки оточуючим та толерантним ставленням до їхньої гендерної різноманітності, що значно знижує ймовірність конфліктних ситуацій у гендерному контексті. Таким чином, досліджені з високим рівнем фемінних властивостей не є визнаними до суду чи покарання за гендерно невідповідну поведінку, яка не підтримує у них роздратування або потреби структурувати оточення відповідно до суворих гендерних стереотипів.

Низький рівень виразності фемінних якостей, у своєму разі, супроводжується почуттям до засудження та роздратування через гендерну невідповідність інших людей встановленим гендерним стандартам, що виражається у негативних емоційних реакціях на порушення гендерних норм з боку оточуючих.

Отже, досліджувалися з менш вираженими фемінними якостями люди до категоричної оцінки поведінки оточуючих, якщо вона не відповідає встановленим гендерним нормам і стандартам. Це може призвести до виявлених гендерних конфліктів і відношень у гендерному просторі. Такі особи часто виявляють жорстку реакцію на гендерну різноманітність інших, обмежуючи їхнє право на самовираження гендерної ідентичності та розвиток гендерної поведінки відповідно до особистісного усвідомлення та самоідентифікації.

Таким чином, маскулінні та фемінні властивості суть пов'язані з вираженістю компонентів гендерної толерантності. завдяки цьому високий рівень маскулінності супроводжується зниженням виразності когнітивного такого компонентів поведінки гендерної толерантності. Це проявляється в наявності гендерно структурованих переконань щодо поведінки інших людей, що має відповідати визначеним гендерним стандартам і стереотипам, що виявляється також у поведінкових реакціях. Високомаскулінні респонденти можуть збільшити ризик виникнення гендерних конфліктів через прагнення до суворого дотримання цієї норми, що вказує на те, що високий ступінь вираженості маскулінних рис асоціюється з меншим рівнем гендерної толерантності.

Отже, отримані результати показують на складні взаємозв'язки між маскулінними та фемінними рисами та компонентами гендерної толерантності. таким чином, виражені маскулінні властивості асоціюються з меншою здатністю до гендерно толерантної взаємодії, тоді як фемінні характеристики корелюють з вищим рівнем гендерної толерантності. Це виявляється у більшій готовності респондентів до толерантного взаємодії в гендерному просторі та відкритості до прийняття гендерної різноманітності інших людей.

Індивідуальна гендерна самооцінка, яка показує ступінь відповідності реальних та ідеальних маскулінно-фемінних характеристик респондентів, за

результатами емпіричного дослідження виявила суттєвий зв'язок із вираженістю гендерної толерантності. Таким чином, задоволеність власними маскулінно-фемінними якостями корелює з вищим рівнем гендерної толерантності. Тобто, особистість, яка відчуває відповідність своїм маскулінно-фемінним ідеалам, фактично виявляє більшу толерантність до оточуючих, приймаючи їх гендерну різноманітність і прагнення реалізувати свою гендерну ідентичність відповідно до індивідуальних переконань.

Досліджені, які мають високі показники за рівнем гендерної самооцінки, виявляють значно вищий рівень виразності поведінкового компоненту гендерної толерантності ($t=26,78$; $p\leq 0,05$). Ця група менше страждає від засудження нестандартної гендерної поведінки інших, що у свій час знижує ймовірність виникнення конфліктів у гендерному просторі. Натомість, респонденти, незадоволені своїми маскулінно-фемінними проявами і прагнучі змінити розвиток своєї гендерної ідентичності, частіше засуджують невідповідність поведінки оточуючих встановленим гендерним нормам і стереотипам. Це, ймовірно, є проявом проекції їх власного незадоволення собою.

Рис. 2.10. Відмінності за показниками гендерної толерантності між респондентами з різним рівнем гендерної самооцінки

Отже, висока самооцінка та прийняття своїх маскулінно-фемінних властивостей респондентами сприяють більшій взаємодії з іншими людьми, що, у

свій час, знижує ймовірність виникнення гендерних конфліктів, спричинених невідповідністю поведінки, оточуючи усталені гендерні стандарти і норми.

Одним із важливих аспектів гендерної ідентичності є її стереотипність, яка підвищує ступінь відповідності індивідуальних уявлень про маскулінність і фемінність загальноприйнятим у суспільстві стереотипним образам чоловіка та жінки. Таким, високий рівень гендерної стереотипності, що виявляється у збігу особистих ідеалів маскулінності-фемінності зі стереотипними образами чоловіка та жінки, пов'язаних із низьким рівнем гендерної толерантності.

Виявлені закономірності є логічними, позбавляючи орієнтації на жорсткі критерії маскулінності та фемінності, що стосуються конкретного соціуму, тому до аналогічного сприйняття оточуючих, чия поведінка також оцінюється строго в контексті існуючих гендерних норм і стереотипів. Як наслідок, досліджені з високим рівнем гендерної стереотипності виявляють нижчий рівень здатності до толерантного спілкування в гендерному просторі, що проявляється у більш низьких показниках когнітивного компонента гендерної толерантності серед учасників цієї категорії ($t=-30,04$; $p\leq 0,01$) (рис. 2.11).

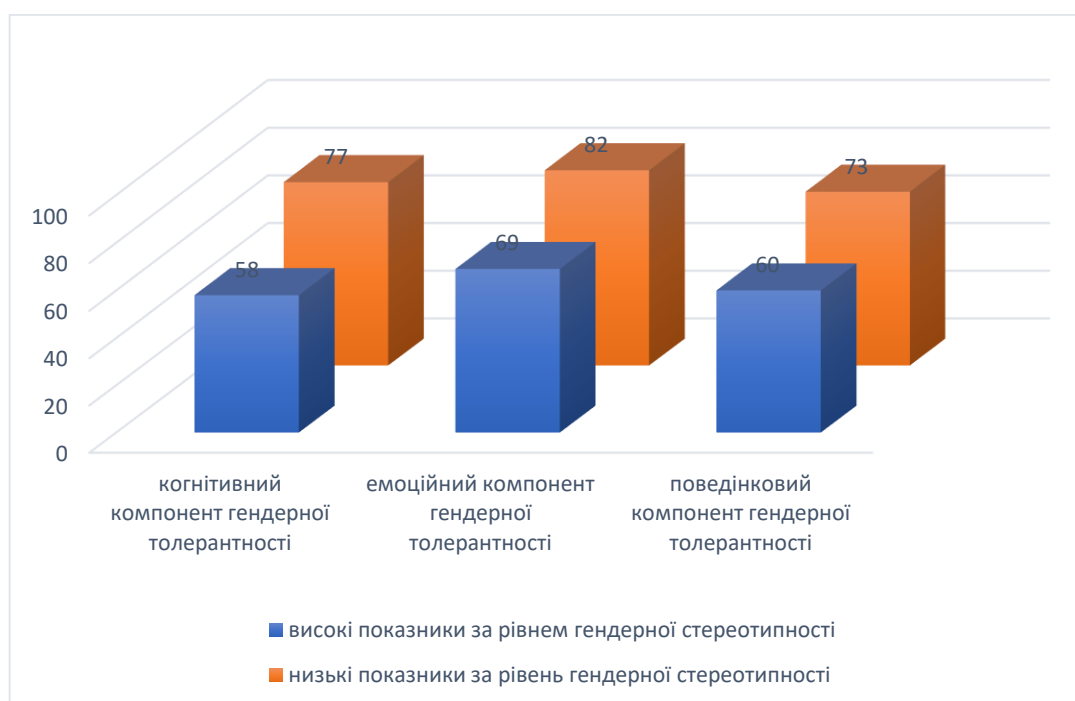

Рис. 2.11. Відмінності за показниками гендерної толерантності між респондентами з різним рівнем гендерної стереотипності

Досліджені з низьким рівнем гендерної стереотипності, у своїй ситуації, виявляють більш виражений когнітивний компонент гендерної толерантності. Їхні світоглядні настанови характеризуються більшою гнучкістю та чутливістю до гендерної різноманітності, яка не відповідає традиційним нормам і стереотипним уявленням про типи прояви маскулінності та фемінності. Крім того, власна невідповідність гендерним стандартам стимулює розвиток толерантних гендерних переконань у таких осіб, що дозволяє їм проявити високу варіативність у гендерній поведінці, що є яскравим прикладом гендерної толерантності в сучасному соціальному контексті.

Таким чином, високий рівень гендерної стереотипності призводить до зниження толерантності до різноманітних світоглядних установ у гендерному просторі та погіршує формування жорстких стереотипів і норм щодо прийнятної поведінки в суспільстві. Крім того, ця категорія респондентів характеризується чіткими виявленнями про правила та стандарти поведінки, які очікуються від жінок і чоловіків, і має свідомість до їх суворого утримання.

Високий рівень гендерної стереотипності також асоціюється з нижчим рівнем виразності емоційного компоненту гендерної толерантності ($t=-31,02$; $p\leq 0,01$). Респонденти, які вважають ваші маскулінно-фемінні прояви відповідними ідеальним стандартам чоловіка та жінки в суспільстві, частіше страждають від негативних емоційних реакцій на гендерно нетипову поведінку інших. При цьому, вони не завжди готові проявити емпатію або прийняти до тих, чий гендерні прояви не вважаються усталеними стереотипами чоловічості жіночості.

Високий рівень гендерної стереотипності також пов'язаний з нижчим рівнем виразності поведінкового компоненту гендерної толерантності ($t=34,09$; $p\leq 0,01$). Респонденти, які оцінюють розвиток своєї гендерної ідентичності через призму типів гендерних стереотипів, частіше засуджують поведінку інших людей, які не відповідають їхнім уявленням про стандарти маскулінності та фемінності. Це може призвести до конфліктів між людьми, де гендерні прояви виходять за межі встановлених норм, після чого конфронтація робить ймовірність гендерних прихильностей у суспільстві. Таким чином, респонденти з нижчим рівнем

гендерної стереотипності демонструють вищий рівень поведінкової толерантності в гендерному просторі, зокрема здатність приймати гендерно невідповідну поведінку. Це, у свою чергу, завдяки зниженню ризику конфліктів, які можуть виникати через порушення гендерних норм та стереотипів членів суспільства.

Отже, результати проведеного емпіричного дослідження вказують на негативний зв'язок між рівнем гендерної стереотипності та гендерною толерантністю. Таким чином, чим більше досліджені формують свої маскулінно-фемінні ідеали відповідно до традиційних гендерних стереотипів, тим більше вони сімейні до засудження та проявів негативних емоцій щодо гендерно нетипової поведінки, що, без сумніву, може призвести до конфліктів у гендерному просторі.

Отже, результати проведеного емпіричного дослідження свідчать про те, що тип і виміри гендерної ідентичності респондентів істотно взаємопов'язані з рівнем їх гендерної толерантності. Також, вираженість маскулінно-фемінних властивостей, рівень гендерної самооцінки та ступінь гендерної стереотипності супроводжуються помітними відмінностями у вираженості когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів гендерної толерантності.

Низький рівень виразності маскулінних якостей, у своєму курсі, асоціюється з більшим ступенем із застосуванням гендерної різноманітності та толерантними світоглядними настановами щодо нестандартних гендерних проявів інших людей. Це, у свою чергу, призводить до вищих показників когнітивного та поведінкового компонентів гендерної толерантності у респондентів, у яких низька вираженість маскулінних властивостей.

Висока вираженість фемінних властивостей, навпаки, асоціюється з вищим рівнем гендерної толерантності, зокрема з більш вираженими емоційними та поведінковими компонентами. Так, респонденти з високим рівнем фемінності частіше проявляють емпатію та співчуття до людей, чий гендерні прояви не відповідають традиційним стандартам. Крім того, висока фемінність корелює з більшою готовністю до толерантного гендерного спілкування, що, у своїй ситуації, знижує ймовірність виникнення гендерних конфліктів.

Високий рівень гендерної самооцінки, який відображає ступінь задоволеності респондентами своїми маскулініними та фемінними властивостями, супроводжується вищим рівнем вираженості поведінкового компонента гендерної толерантності. Це проявляється у зниженні ймовірності виникнення конфліктів через незадоволеність або засудження гендерної різноманітності інших людей та їхньої невідповідності усталеним гендерним стандартам.

Таким чином, важливість для респондентів відповідностей загальноприйнятим гендерним стереотипом причиною до формування жорстких світоглядних установок, що жорстко регулюють гендерні ролі та поведінку оточуючих. Це, у свою чергу, зменшує вираженість когнітивного компонента гендерної толерантності. Високий рівень гендерної стереотипності також корелює з тенденціями до негативних емоційних реакцій, таких як засудження та критика гендерно нетипової поведінки, що веде до зниження вираженості емоційної складової гендерної толерантності.

Таким чином, гендерна стереотипність також пов'язана з поведінковим компонентом гендерної толерантності. Таким чином, високий рівень гендерної стереотипності є ймовірністю виникнення конфліктів у гендерному просторі через видимість до високого засудження відхилення від гендерних стандартів у повній мірі.

Отже, виміри гендерної ідентичності мають складний і неоднозначний зв'язок із гендерною толерантністю. Таким чином, високий рівень фемінних авторитетів та гендерної самооцінки зазвичай супроводжується вищим рівнем гендерної толерантності, тоді як для осіб з високими показниками маскулініних рис та гендерної стереотипності характерні нижчі показники толерантності. Це слід виконати при розробці програм, орієнтованих на розвиток здатності до толерантної взаємодії з оточуючими.

Результати проведеного емпіричного дослідження показують значущі відмінності в особливостях самоствавлення серед респондентів з різним рівнем вираженості гендерної толерантності. Також, вираженість когнітивного компоненту гендерної толерантності корелює з вищим рівнем самоповаги,

самоінтересу та самовпевненості, а також з меншою емоційністю до самозвинувачення, що сприяє усвідомленню та компенсації гендерних відмінностей інших людей.

Високі показники емоційного компоненту гендерної толерантності пов'язані з більш високим рівнем аутосимпатії, очікуванням позитивного ставлення від оточуючих, а також з більшим ступенем самоприйняття, саморозуміння і низькою емоційністю до самозвинувачення. Вираженість компонента поведінки гендерної толерантності, у своєму випадку, асоціюється з очікуванням позитивного ставлення з боку інших людей, а також з більш високим рівнем самокерівності, самоприйняття, саморозуміння та з низьким.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що особистісна рефлексивність та емпатійність є основними чинниками розвитку гендерної толерантності. Таким чином, високий рівень рефлексивності пов'язаний з більшими показниками когнітивного та поведінкового компонентів гендерної толерантності, тоді як особистісна емпатійність асоціюється з вищими результатами за емоційною складовою гендерної толерантності.

Емоційний компонент гендерної толерантності позитивно пов'язаний з такими цінними орієнтаціями, як гуманістична спрямованість, мотивація до активної поведінки, універсалізм та вираженість гедоністичних тенденцій. Водночас, прагнення дотримуватись традиційного та високого рівня конформності асоціюється з меншою вираженістю цього компонента гендерної толерантності.

Ступінь вираженості поведінкового компонента гендерної толерантності корелює з цінністю для респондентів таких цінностей, як самостійність та мотивація до розвитку. Натомість, наявність владних тенденцій, посилене прагнення до досягнення, а також досвідченість до дослідження традицій і норм і високий рівень конформності, пов'язаний з більш низькими показниками за цим компонентом. Виміри гендерної ідентичності мають складний зв'язок з гендерною толерантністю. Таким чином, високий рівень фемінних властивостей і гендерної самооцінки пов'язаний з більш вираженою гендерною толерантністю, тоді як респонденти з високими показниками маскулінних властивостей та гендерної

стереотипності мають нижчий рівень толерантності. Це є фактором, який слід виконати при розробці програми, спрямованої на розвиток здатності до толерантного спілкування з іншими.

Таким чином, результати емпіричного дослідження свідчать про те, що гендерна толерантність тісно пов'язана з поруч особистісних характеристик, зокрема ціннісними орієнтаціями, рівнем розвитку рефлексивних здібностей та емпатійних тенденцій, а також особливостями самоствавлення. Крім того, гендерна толерантність має певні варіації, залежно від типу та аспектів гендерної ідентичності особистості.

Висновки до другого розділу

У розділі обґрунтовано створений психодіагностичний комплекс, який складався з наступних 6 методик: Анкета «Оцінка рівня розуміння студентами змісту та проявів толерантності до гендерних відмінностей»; Опитувальник Г. Бардієра ВІКТІ «Види і компоненти толерантності/інтолерантності»; Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г. Солдатової, О. Кравцової, О. Хухлаєвої, Л. Шайгерової; Методика «Виявлення схильності до емпатії» (за І. Юсуповим); Опитувальник «Самоствавлення» В. Століна; Методика С. Бем «Психологічна стать» (модифікація А. Алексєєвої).

Визначено та емпірично досліджено компоненти, показники та рівні розвитку гендерної толерантності у студентів. Рівень розвитку гендерної толерантності визначається показниками сформованості компонентів гендерної толерантності, зокрема: когнітивний – охоплює в собі розуміння змісту гендерної толерантності, головних умов її розвитку та основних вимірів толерантного та інтолерантного ставлення, а його головним проявом є усвідомлення та прийняття багатовимірності та різноманітності гендерної ідентичності особистості, а також позитивне ціннісне ставлення до гендерної рівності та його реалізація в процесі міжособистісної взаємодії; емоційний – поєднує в собі емоційну стійкість та здатність проявляти емпатію й емоційне прийняття по відношенню до інших

людей, які мають суттєві відмінності за гендерними ознаками та не відповідають усталеним гендерним нормам і стереотипам. Отже, емоційний компонент гендерної толерантності передбачає наявність розвинутих навичок емоційної саморегуляції, що є важливою передумовою продуктивних взаємостосунків в результаті поєднання власної самодостатності та готовності до гармонійної взаємодії з іншими людьми. Поведінковий компонент гендерної толерантності охоплює в собі комплекс вмінь та навичок, що забезпечують здатність людини до продуктивної взаємодії з іншими, незалежно від їх гендерної належності та пріоритетних гендерних норм, стереотипів і традицій. Вираженість поведінкового компоненту передбачає також готовність до подолання можливих конфліктних ситуацій шляхом компромісу та співробітництва, а саме налаштування на досягнення консенсусу у випадку суперечливості різних гендерних позицій, поглядів або проявів гендерної інтолерантності та дискримінації.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА АПРОБАЦІЯ ТРЕНІНГУ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

3.1. Розробка та впровадження тренінгу розвитку гендерної толерантності студентів

На основі наданого опису у двох попередніх розділах магістерського дослідження, де представлено детальний аналіз гендерної толерантності у студентів, був побудований формувальний етап експерименту.

На етапі констатувального експерименту було визначено, що феномен гендерної толерантності особистості є цілісним поєднанням когнітивного, емоційного та діяльнісного компонентів, сформованість якого обумовлена комплексом особистісних чинників, таких як ціннісні орієнтації, ступінь розвитку рефлексивних здібностей та емпатійних тенденцій, а також особливості самоствалення особистості. З'ясовано, що найбільш значущим у даному контексті є тип гендерної ідентичності, який також певним чином визначає особливості формування гендерної толерантності особистості.

Отже, проведене констатувальне дослідження дало можливість визначити соціально-психологічні механізми формування гендерної толерантності студентів. Їх врахування у процесі реалізації програми тренінгу сприятиме розвитку їх емоційної стійкості та готовності до реалізації конструктивних стратегій поведінки з оточуючими, незалежно від їхньої гендерної ідентичності, а також налаштованість на реалізацію стратегії співробітництва та компромісу у можливих конфліктних ситуаціях у гендерному просторі.

На даний час поняття «тренінг» застосовується з метою позначення значної кількості методик, які ґрунтуються на різних теоретичних принципах. Як відомо, однозначної класифікації поняття «тренінг» не існує. Поняття «тренінг» у загальному розумінні означає систематичне та цілеспрямоване навчання або навчальну діяльність з метою розвитку певних навичок, здібностей, компетенцій та особистісного зростання. Тренінги можуть бути спрямовані на професійний

розвиток, особистісний розвиток, командну роботу, конфліктологію, міжособистісні відносини, гендерну освіту та інші аспекти.

У широкому значенні поняття «тренінг» використовується до всіх форм і напрямків групової роботи. Так, у «Великому тлумачному психологічному словнику» надається наступне трактування даного поняття: це будь-яка навчальна програма або набір процедур, які побудовані для того, щоб в результаті їх здійснення був отриманий результат у вигляді організму, здатного на деяку певну реакцію (реакції) або участь в складній діяльності, яка вимагає певних умінь [9]. Зазначене визначення є широким, яке включає не лише особистість, а й навчання.

В свою чергу, соціально-психологічний тренінг є особливою формою групової роботи з властивими йому можливостями, принципами, методами, обмеженнями, правилами й проблемами. За своєю суттю – він є формою навчання, набуття нових умінь і навичок, засвоєння нових психологічних можливостей та зразків поведінки. Особливістю такої форми навчання є те, що людина, яка вчиться, займає в ній активну позицію, а набуття необхідних умінь і навичок відбувається в процесі відпрацювання, відчування, проживання, набуття особистого досвіду поведінки [3].

Науковці відмічають, що соціально-психологічний тренінг більше, ніж інші методи підготовки та навчання, спрямований на об'єктивацію поведінки й діяльності майбутніх спеціалістів. Основним засобом такої об'єктивації в тренінгу є подача та отримання зворотного зв'язку. Так, при традиційних методах навчання інформація про те, наскільки ефективними є ті чи інші знання для практичної діяльності спеціалістів, як правило, віддалена в часі. А в тренінгу отримувана інформація відразу співвідноситься з діяльністю й поведінкою, на основі чого усвідомлюються всі переваги й недоліки наявних у майбутнього спеціаліста знань, умінь, навичок [29].

У розробленій нами програмі тренінгу була закладена ідея, яка базувалась на створення відповідних соціально-психологічних умов розвитку гендерної толерантності, саморозвитку особистісних чинників, а саме: ціннісних орієнтацій, рівень розвитку рефлексивних та емпатійних здібностей, а також особливості

самоствалення і шляхом розвитку їх когнітивного, емоційного та діяльнiсного компонентiв.

Основною метою психологiчного тренiнгу є розвиток гендерної толерантності, покращення гендерної освiченостi студентiв за допомогою надання відповідної iнформації щодо соціально-психологiчних механiзмiв оволодіння знаннями про вiдмiнностi мiж жiночими та чоловiчими ролями, моделлю поведiнки, особистiсними якостями, професiйною сферою.

З метою розвитку гендерної толерантності у студентiв було реалiзовано тренiнгову програму, яка проводилась у жовтнi 2024 року у позанавчальнiй діяльностi. Тренiнг отримав назву *«Вiд стереотипiв до толерантностi: крок назустрiч рiзноманiттю»*. При створенi тренiнгу опирались на думки науковцiв, якi у своїй роботi розглядали проблеми розробки i впровадження тренiнгу розвитку толерантності [4; 9; 20; 21; 26; 27; 31].

У процесi реалiзацiї формувального експерименту було обрано 24 студентiв, якi брали участi у констатувальному етапi дослiдження. У рамках нашого дослiдження, респондентiв було роздiлено порiвно, тобто 12 осiб – чоловiчої статтi, i 12 – жiночої, i, крiм того, подiлено на двi групи – ЕГ i КГ, якi були рiвнi за кiлькiстю учасникiв (6 – жiночої статтi та 6 чоловiчої статтi) i кiлькiсними та якiсними показниками гендерної толерантності.

Аналізуючи структуру розробленого тренiнгу для розвитку гендерної толерантності, важливо зазначити, що вона була побудована з чотирьох занять. Тривалiсть одного заняття – 90 хвилин, якi проходили один раз на тиждень.

Основною метою тренiнгу є розвиток гендерної толерантності, покращення гендерної освiченостi студентiв за допомогою надання відповідної iнформації щодо соціально-психологiчних механiзмiв оволодіння знаннями про вiдмiнностi мiж жiночими та чоловiчими ролями, моделлю поведiнки, особистiсними якостями, професiйною сферою.

Таким чином, у рамках нашого дослiдження та вiдповiдно до мети тренiнгу, були визначенi головнi завдання тренiнгу, а саме:

- надати учасникам знання про концепцiю гендерної толерантності, ii

складові та важливість у сучасному суспільстві;

- ознайомити з соціально-психологічними механізмами формування гендерної толерантності;

- роз'яснити відмінності між гендерними ролями, моделями поведінки, особистісними якостями та їх зв'язок із професійною діяльністю;

- формувати навички аналізу гендерних стереотипів та їх впливу на міжособистісну взаємодію;

- вчити розпізнавати гендерні упередження в повсякденному житті;

- сприяти розвитку емпатії та емоційної стійкості в контексті прийняття гендерних відмінностей;

- виховувати позитивне ставлення до різноманіття гендерних ролей та моделей поведінки;

- формувати практичні навички толерантної комунікації та взаємодії у міжособистісних стосунках;

- стимулювати конструктивну поведінку, спрямовану на підтримку гендерної рівності;

- сприяти усвідомленню учасниками власних стереотипів і переконань, пов'язаних із гендером;

- формувати мотивацію до саморозвитку в напрямку гендерної освіченості та толерантності;

- надати можливість відпрацювати отримані знання та навички в інтерактивних вправах, рольових іграх та дискусіях.

Розглянемо конкретні результати:

- учасники отримають чітке розуміння концепції гендерної толерантності, її складових та важливості;

- сформується обізнаність щодо відмінностей у жіночих і чоловічих ролях, моделях поведінки, особистісних якостях та професійній сфері;

- учасники навчаться аналізувати гендерні стереотипи та їхній вплив на міжособистісні відносини;

- учасники розвинуть здатність до емпатії та емоційного прийняття гендерних відмінностей;
- виховається позитивне ставлення до різноманіття гендерних ролей і моделей поведінки;
- покращиться емоційна стійкість у ситуаціях, пов'язаних із гендерними упередженнями;
- учасники оволодіють навичками конструктивної комунікації з урахуванням гендерних відмінностей;
- сформується практичні вміння толерантної взаємодії у соціальних та професійних ситуаціях;
- учасники зможуть розпізнавати і коректно реагувати на прояви гендерної дискримінації;
- учасники усвідомлять свої гендерні стереотипи та переконання;
- відбудеться стимуляція саморозвитку і мотивації до подальшого вдосконалення у сфері гендерної рівності;
- зросте самоповага та впевненість у здатності приймати толерантні рішення у складних соціальних ситуаціях.

Під час впровадження тренінгу застосовувались наступні методи роботи: міні-лекція, групова дискусія, кейс-ситуації; психологічні вправи для налагодження взаємодії в групі, індивідуальна і групова рефлексія. Крім того, всі заняття було проведено у форматі інтерактивної навчальної групи.

Реакція на аналіз конфліктних ситуацій: більшість студентів намагались раціоналізувати конфлікт, часто пояснюючи його через стереотипи чи соціальні ролі; деякі студенти демонстрували бажання переосмислити ситуацію та дійти до справедливого вирішення; деякі учасники проявляли емпатію або, навпаки, захищалися.

Сприйняття методів тренінгу: динамічні та інтерактивні вправи (рольові ігри, дискусії) зазвичай сприймалися з ентузіазмом, оскільки дозволяли на практиці відчути важливість гендерної толерантності; деякі учасники виявляли скептицизм щодо нетрадиційних методів або відчували дискомфорт від саморефлексії чи

обговорення власних упереджень; частина студентів активно цікавилися теоретичними аспектами гендерної толерантності, запитували про джерела та літературу для поглиблення знань.

Емоційна реакція на практичні завдання: більшість студентів із захопленням виконували завдання, які включають емпатію (наприклад, вправа «Чужі черевики»); вони ділились своїми емоціями, співпереживали та намагались зрозуміти інших; у завданнях, які потребували аналізу власних упереджень, студенти виявляли змішані реакції: від рефлексивної тиші до емоційного роздратування чи обурення. Це часто свідчить про початок процесу особистісної трансформації.

Групова взаємодія: учасники охоче працювали у малих групах, вислуховували думки інших; у групах спостерігалися розбіжності у поглядах, особливо якщо учасники мають різний рівень обізнаності або різне ставлення до гендерних питань; деякі учасники проявляли себе як лідери, сприяючи конструктивному обговоренню, тоді як інші демонстрували високий рівень спостережливості та рефлексії.

Таким чином, вважаємо за необхідне підкреслити, що розроблений психологічний тренінг, який був спрямований на розвиток гендерної толерантності включав в себе 4 тренінгових заняття (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Структура тренінгу «Від стереотипів до толерантності: крок назустріч різноманіттю»

Тема	Етапи	Тривалість
1. Вступ та розуміння змісту гендерної толерантності	<i>Вступ</i> Привітання, формування правил тренінгу, обговорення очікувань Вправа «Я і гендер»	30 хв.
	<i>Теоретична частина</i> Визначення гендерної толерантності Головні умови розвитку гендерної толерантності	60 хв.
	<i>Практична вправа</i> «Стереотипи під мікроскопом» (учасники обговорюють найбільш поширені гендерні стереотипи, шукають їх коріння та вплив на суспільство)	60 хв.

	<i>Рефлексія</i>	30 хв.
2. Розвиток емоційної стійкості та емпатії	<i>Розминка</i> Вправа «Емоційний барометр»	20 хв.
	<i>Лекція</i> Емпатія як основа толерантності. Вплив самоприйняття на емоційну стабільність.	50 хв.
	<i>Практична частина</i> Вправа «Чужі черевики»	70 хв.
	<i>Рефлексія</i>	40 хв.
3. Формування самоповаги та прийняття гендерних відмінностей	<i>Розминка</i> Вправа «Сила компліментів»	20 хв.
	<i>Лекція</i> Як підвищувати самоповагу і самооцінку	50 хв.
	<i>Практична частина</i> Вправа «Діалог без кордонів»	70 хв.
	<i>Рефлексія</i>	40 хв.
4. Інтеграція компонентів та формування мотивації розвитку	<i>Розминка</i> Вправа «Мій гендерний символ»	15 хв.
	<i>Групова робота</i> Учасники розробляють міні-проекти на тему «Як можна сприяти гендерній толерантності у своєму оточенні?»	90 хв.
	<i>Обговорення</i> Презентація проєктів. Дискусія про найбільш ефективні підходи.	45 хв.
	<i>Заключна рефлексія</i> Вправа «Моя головна зміна»	30 хв.

На першому засіданні студенти мали змогу ознайомитись з темами тренінгу, обговорити та затвердити правила поведінки у групі, відповідно до яких надавалось право для висловлювань своїх очікувань від роботи у групі.

Під час виконання вправи «*Я і гендер*» студенти аналізували свої уявлення про стать, визначали, як вони сприймають чоловічі й жіночі ролі в сучасному суспільстві, та обговорювали, як ці прояви впливають на їхні стосунки з іншими. Деякі учасники відкривали для себе різні гендерні стереотипи у власному мисленні, тоді як інші висловлювали готовність змінювати свої погляди. Атмосфера обговорення сприяла розвитку взаєморозуміння та пошуку спільних рішень щодо впровадження гендерної толерантності у повсякденному житті.

Ось декілька прикладів висловлювань студентів:

Приклад 1: «Для мене гендер – це не лише питання чоловічого або жіночого. Це спектр, що включає різні форми самовираження та ідентичності. Толерантність означає прийняття права кожного бути самим собою без осуду чи

упереджень. Моя мета – краще зрозуміти різні точки зору та допомагати створювати середовище, де всі почуваються комфортно».

Приклад 2: «Я завжди сприймала гендер як соціальні ролі, пов'язані з нашою біологічною статтю. Однак розумію, що ці уявлення часто обмежують свободу вибору людини. Толерантність для мене – це готовність слухати та враховувати потреби інших, навіть якщо вони відрізняються від моїх уявлень».

Приклад 3: «Гендер для мене – це спосіб, у який суспільство впливає на поведінку людей. Я вважаю важливим боротися зі стереотипами, бо вони створюють бар'єри. Толерантність – це перш за все повага до людей і їхніх рішень, незалежно від того, чи розумію я їх повністю».

Приклад 4: «Я бачу гендер як конструкт, що формується культурою та традиціями, але це також частина нашої ідентичності. Для мене толерантність полягає в тому, щоб уникати суджень і давати іншим простір бути собою. Це дозволяє суспільству розвиватися гармонійно».

Ці приклади демонструють різні підходи до осмислення завдання та можуть бути адаптовані залежно від теми обговорення.

Після міні-лекції, в якій було розкрито сутність поняття «гендерна толерантність» і головні умови розвитку гендерної толерантності, тренерка запропонувала студентам попрацювати над вправою «*Стереотипи під мікроскопом*». Учасники обговорювали найбільш поширені гендерні стереотипи, шукали їх коріння та вплив на суспільство. Студентами сформульовано такі стереотипи:

1. Чоловіки мають бути сильними та доміантними, а жінки – слабкими й турботливими.
2. Чоловіки – раціональні, жінки – емоційні.
3. Жінки мають виглядати доглянуто, а чоловіки – мужньо.
4. Чоловіки мають бути годувальниками, а жінки – берегинями домашнього вогнища.
5. Жінки менш компетентні в точних науках, а чоловіки – у вихованні дітей.

Рефлексія на цьому засіданні передбачала виконання студентами завдання щодо аналізу випадків з життя, коли учасники тренінгу стикалися з толерантним або інтолерантним ставленням до гендерних відмінностей.

Ось декілька прикладів:

1. Толерантність у навчанні: рівність можливостей. Ситуація: на заняттях із технічних дисциплін викладач однаково підтримував як хлопців, так і дівчат, наголошуючи, що здібності залежать від зусиль, а не від гендеру. Результат: Дівчина, яка соромилася висловлювати ідеї через упередження, що «техніка – це чоловіча справа», отримала підтримку і впевненість у своїх силах.

2. Інтолерантність у спортивній секції. Ситуація: студента, який обрав секцію художньої гімнастики, обговорювали однокласники, називаючи його вибір «негідним чоловіка». Результат: Це призвело до зниження його впевненості, хоча тренерка намагалася створити комфортні умови для занять.

3. Гендерна упередженість на практиці. Ситуація: студентка ІТ-факультету під час проходження практики зіткнулася з коментарями колег-чоловіків, які сумнівалися у її здатності вирішувати складні технічні завдання. Результат: вона змогла довести свою професійність, але коментарі залишили негативний слід на її емоційному стані.

4. Толерантне ставлення в університетському гуртку. Ситуація: у літературному гуртку студенти разом обговорювали феміністичну літературу, і кожен міг висловити свої погляди без осуду. Результат: обговорення дало учасникам можливість зрозуміти, як гендерні ролі впливають на суспільство, і розвинути емпатію.

Друге заняття «Розвиток емоційної стійкості та емпатії» почалось з виконання вправи «Емоційний барометр». Учасники мали оцінити свій емоційний стан та поділитись, як гендерні упередження можуть на нього впливати.

Мета вправи – допомогти учасникам усвідомити свій емоційний стан, проаналізувати, як гендерні упередження впливають на емоції, і створити атмосферу відкритості для подальшого обговорення.

Етапи роботи над вправою:

1. Підготовка (10 хв.). Тренеркою було роз'яснено мету вправи та умови виконання, а саме учасникам пропонувалось подумати про свій поточний емоційний стан і як на нього можуть впливати гендерні упередження (наприклад, ситуації у навчальній діяльності, вдома або на роботі).

2. Оцінка емоційного стану (5 хв.). Кожен учасник мав візуалізувати свій стан за допомогою уявного «барометра емоцій», де:

- 0–3: негативні емоції (злість, роздратування, страх).
- 4–6: нейтральні емоції (спокій, байдужість).
- 7–10: позитивні емоції (радість, натхнення).

3. Обмін думками у групах (15 хв.). Учасників було поділено на малі групи (3–5 осіб), де кожен розповідав про свій емоційний стан. Обговорювались такі питання: Що викликало цей стан? Чи стикалися вони нещодавно з гендерними упередженнями? Як це вплинуло на їх емоційний стан?

4. Загальне обговорення (20 хв.). У загальному залі тренерка запропонувала кільком учасникам поділитися своїми висновками. Обговорювалось, як можна мінімізувати негативний вплив гендерних стереотипів на емоційний стан.

5. Рефлексія (10 хв.). Учасники написали короткі нотатки у чаті щодо того, що нового зрозуміли про вплив гендерних упереджень на емоції? (*«Гендерні упередження часто створюють емоційний тиск через очікування відповіді суспільним стандартам», «Деякі гендерні стереотипи обмежують вираженість емоцій», «Гендерні упередження можуть спровокувати сором за невідповідність і викликати страх критики з боку суспільства», «Медіа посилюють гендерні стереотипи, які впливають на сприйняття своїх і чужих емоцій», «Важливо працювати над руйнуванням гендерних упереджень»*).

Під час другого засідання тренінгової групи тренеркою було прочитано лекцію щодо сутності емпатії як основи толерантності та вплив самоприйняття на емоційну стабільність особистості.

Вправа «Чужі черевики» передбачала виконання кейсів для рольових ігор. Метою вправи є допомога студентам відчувати на собі, як можуть почуватися люди

іншої гендерної ролі у конкретних ситуаціях, розвинути емпатію та здатність враховувати гендерні особливості у взаємодії.

Кейс 1. «Кар'єрний вибір». Студенти уявляють, що подають заявку на посаду інженера в великій компанії.

– Студент уявляє себе жінкою-кандидаткою та розмірковує, як би сприймали його досягнення, вигляд чи сімейний статус.

– Студентка уявляє себе чоловіком та описує, як очікування щодо гендерної ролі впливають на ставлення роботодавця до сімейних обов'язків або кар'єрних амбіцій.

Завдання: обговорити в групах, які бар'єри або переваги можуть виникнути через гендерні стереотипи.

Кейс 2. «Шкільна екскурсія». Група студентів представляє батьківську раду школи. Вони обговорюють, хто має супроводжувати дітей на шкільну екскурсію.

– Студент уявляє себе мамою, яка активно займається організацією, але стикається з коментарями: «Це ж жіноча робота».

– Студентка уявляє себе татом, який хоче брати участь у заході, але чує: «Це не чоловіча справа».

Завдання: сформулювати, як персонажі у цих ролях могли б протистояти упередженням.

Кейс 3. «Рішення про декрет». У подружжя народилася дитина, і постає питання: хто піде у декретну відпустку.

– Студент уявляє, як би почувався, якщо він – єдиний, хто бере на себе декрет, і стикається з осудом з боку суспільства або колег.

– Студентка уявляє, що її очікують «повернення до роботи» одразу після пологів, адже вона єдина годувальниця в родині.

Завдання: обговорити, як стереотипи впливають на вибір та емоційний стан партнерів.

Кейс 4. «Клуб за інтересами». У групі організують гуртки. Один студент уявляє, що хоче долучитися до «типового жіночого» хобі (наприклад, кулінарії),

інший – до «типового чоловічого» (наприклад, автомобільного гуртка). Як би вони почувалися, якщо б оточуючі висловлювали стереотипні коментарі?

Завдання: написати коротке повідомлення, яке б підтримало учасників, показавши переваги гендерної рівності.

Кейс 5. «Розмова в компанії». На вечірці хтось робить стереотипні коментарі щодо гендерних ролей, наприклад: «Дівчатам не потрібно цікавитися футболом» або «Хлопцям не личить плакати». Студенти повинні зреагувати як представники іншої гендерної ролі, захищаючи свої інтереси чи емоції. Завдання: розробити аргументи, які допоможуть подолати стереотипи, не конфліктуючи.

Після вправи відбулось обговорення за такими питаннями: Як учасники почувалися у «чужій шкірі»? Які бар'єри чи стереотипи вони виявили? Як можна сприяти гендерній рівності у таких ситуаціях?

У процесі виконання вправи учасники тренінгу стали краще розуміти, як гендерні стереотипи впливають на поведінку, почуття та сприйняття інших, і розвинули навички емпатії та толерантності.

Третє заняття тренінгової групи «Формування самоповаги та прийняття гендерних відмінностей» почалось з виконання вправи «Сила компліментів». Метою вправи є розвиток у студентів навички підтримки, емпатії, гендерної толерантності та позитивного спілкування.

Хід виконання:

1. Вступна частина (5 хв.). Тренерка пояснила, що компліменти – це не лише спосіб висловити вдячність чи симпатію, але й інструмент для створення доброзичливої атмосфери, подолання бар'єрів та розвитку толерантності. Також тренерка підкреслила, що компліменти повинні бути щирими, відповідати особистісним якостям людини, а не акцентувати на зовнішньому вигляді, що часто є джерелом гендерних упереджень.

2. Основна частина (15-20 хв.). Серед учасників встановлювалась черга і вони по черзі висловлювали комплімент наступному по черзі студенту. Тренерка наголошувала, що комплімент повинен бути персональним, підкреслювати сили або вміння людини (наприклад, «Мені подобається, як ти вмієш підтримувати

інших»). Після цього студенти в особистий чат тренерки писали адресні повідомлення, а потім ведуча пересилала їх адресатам. Після цього студенти ділились враженнями: як вони почувалися, отримуючи і висловлюючи компліменти; обговорювали, як гендерні стереотипи впливають на те, які компліменти ми любимо робити або отримувати.

3. Завершення (5 хв.). Ведуча зробила висновки, що компліменти можуть бути потужним інструментом у подоланні бар'єрів і допомагають зміцнити повагу до різноманіття.

Після цього учасники тренінгу прослухали міні-лекції, завданнями якої було: пояснити, що таке самоповага і самооцінка, та в чому їх відмінність; ознайомити слухачів з впливом самооцінки на поведінку, стосунки та професійну діяльність; розкрити причини заниженої або завищеної самооцінки; надати поради та стратегії розвитку здорової самооцінки; мотивувати до роботи над особистісним розвитком, усвідомлення своїх сильних сторінок і досягнень; показати важливість прийняття інших людей і взаємну підтримку для формування здорової самооцінки; акцентувати увагу на важливості уникнення критики та порівняння з іншими.

Обґрунтуємо хід виконання вправи *«Діалог без кордонів»*. Мета: сприяти розвитку гендерної толерантності, емпатії та взаєморозуміння через відкритий діалог та обмін досвідом, що сприяє поширенню стереотипів.

Хід виконання:

1. Вступна частина (5 хв.). Тренерка пояснила мету вправи, наголосила на важливості поваги до думок інших, недопустимості осуду та важливості емпатії у діалозі.

2. Основна частина: формування пари/групи (5 хв.); тематичні діалоги (20 хв.); рефлексія (10 хв.). Учасників було об'єднано у пари або трійки для обговорення. Ведуча пояснила, що студенти будуть розмовляти на заздалегідь підготовлені теми, пов'язані з гендером та стереотипами. Темами для обговорення були: *Як гендерні стереотипи впливають на вибір професії? Чи відчували ви дискримінацію через стать? Як ви реагували? Як суспільні очікування впливають на емоційну свободу людей різного стану?* При цьому у групах учасники діляться

своїми думками, досвідом або ситуаціями, які вони переживали. Кожен учасник міні-групи повинен був висловитися, а партнери/група зобов'язані уважно слухати, не перебивати та не оцінювати. Після обговорення кожна група коротко презентувала основні ідеї або відкриття, які вони зробили під час діалогу. Ведучий організовував рефлексію за допомогою запитань: *Що нового ви побачили про інших? Чи змінилася ваша думка щодо певних стереотипів? Які емоції ви відчували під час діалогу?*

3. Завершення (5 хв.). Ведучий акцентував увагу на важливість діалогу для подолання упередження, наголосив, що толерантність формується через вміння слухати, розуміти і використовувати різноманіття досвіду та поглядів.

Останнє заняття «Інтеграція компонентів та формування мотивації розвитку» почалось з виконання вправи «*Мій гендерний символ*». Мета: допомогти студентам усвідомити власне сприйняття гендеру, його роль у самовираженні та спілкуванні, а також сприяти розвитку гендерної толерантності через творчий підхід.

Хід виконання:

1. Вступна частина (5 хв.). Ведуча зазначила мету вправи і пояснила, що гендерний символ може бути будь-яким: малюнком, словом, формою чи навіть кольоровою композицією, яка асоціюється з учасником.

2. Творче завдання (15-20 хв.). Завданням учасників тренінгу було створити свій унікальний «гендерний символ», який би відображав їхнє розуміння чи ставлення до гендеру, їхнє сприйняття себе в гендерному контексті або проявлення про толерантність. Під час роботи тренерка постійно підтримувала студентів, відповідала на питання.

3. Презентація символів (10-15 хв.). Кожен учасник презентує свій символ перед групою, пояснюючи, що символізує їхній малюнок або композицію; чому саме такі елементи, кольори чи форми були обрані; як вони пов'язують свій символ із ідеєю гендерної толерантності.

4. Рефлексія та завершення (5-10 хв.). Тренерка організувала цей етап за допомогою запитань: *Що нового ви побачили про себе чи інших? Як ця вправа*

допомогла краще зрозуміти тему гендеру? Чи було важко висловити свої ідеї через символи?

Під час виконання завдання учасники усвідомили власне ставлення до гендеру, розвивають креативність та емпатію, а також підтримують можливість дивитися на гендер з нової сторони. Вправа полегшила формування толерантного ставлення до різних поглядів і досвіду.

Процес розробки міні-проектів на тему «Як можна сприймати гендерну толерантність у своєму оточенні?» відбувалось в умовах групового обговорення. Для цього учасників тренінгу було поділено на групи по 3–4 особи. Групи обговорювали, які прояви гендерної нетолерантності, вони спостерігали у своєму оточенні. Кожна група генерувала ідеї для міні-проекту. Ідеї повинні були відповідати таким критеріям: бути реалістичними, креативними та відповідати меті.

Приклади можливих ідей:

- Проведення інформаційної кампанії в соціальних мережах.
- Організація воркшопів для молоді.
- Впровадження тематичних уроків у школі чи лекцій у громаді.
- Створення художніх плакатів чи відеороликів.

Групи обирали для себе найкращу ідею та деталізували її, відповідаючи на запитання: Що ми будемо робити? Для кого цей проект? Який очікуваний результат? Які ресурси потрібні? Які кроки забезпечені для реалізації?

Приклад проекту однієї з груп подано в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Проект «Проведення інформаційної кампанії в соціальних мережах»

<p><i>Що ми будемо робити?</i></p>	<p>Ми будемо створювати і проводити інформацію через соціальні мережі, спрямовану на підвищення обізнаності та розвиток гендерної толерантності. Кампанія включає створення та розширення контенту, який охоплює такі основні напрямки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пояснення понять гендерної рівності та толерантності. • Розвінчування стереотипів і міфів, пов'язаних з гендерними ролями. • Інтерв'ю та історії успіху людей, які сприяють гендерній рівності. • Поради та ресурси щодо боротьби з дискримінацією та насильством. • Вебінари або онлайн-зустрічі на тему гендерної толерантності.
------------------------------------	--

<i>Для кого цей проєкт?</i>	<p>Цільова аудиторія:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Молодь віком 18–30 років, яка активно користується соціальними мережами. • Студенти та учні середніх навчальних закладів. • Молоді люди, які прагнуть розвивати свої знання про гендерну рівність. <p>Суб'єкти впливу:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Широка громадськість, яка, можливо, не має глибоких знань у цій темі, але зацікавлена у її вивченні. • Активісти та організації, що працюють у сфері прав людини та гендерної рівності.
<i>Який очікуваний результат?</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення рівня обізнаності про гендерну рівність серед молоді та загальної аудиторії. • Зміна ставлення до гендерних стереотипів і гендерної дискримінації в суспільстві. • Створення активної онлайн-спільноти, яка підтримує гендерну рівність. • Розширення практичних порад та стратегій боротьби з гендерною нерівністю. • Розширення аудиторії, яка активно впроваджує принципи гендерної толерантності у своєму житті.
<i>Які ресурси потрібні?</i>	<p>Людські ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Команда контент-менеджерів та дизайнерів для створення публікацій. • Спікери або тренери для проведення онлайн-сесії та відеоінтерв'ю. • Технічні спеціалісти з налаштування та супроводження онлайн-платформи. • Волонтери для поширення інформації в соціальних мережах. <p>Технічні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Соціальні мережі (Facebook, Instagram, TikTok, Twitter, LinkedIn). • Платформи для проведення онлайн-заходів (Zoom, YouTube, Google Meet). • Дизайнерські та відеоредактори (Canva, Adobe Spark, iMovie). <p>Фінансові ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Бюджет для реклами в соціальних мережах (цільова реклама). • Оплата роботи спеціалістів або фрилансерів. <p>Інформаційні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дослідження та статистика щодо гендерної рівності. • Мультимедійні матеріали (відео, інфографіка).
<i>Які кроки забезпечені для реалізації?</i>	<p>Етап 1: Підготовка кампанії</p> <ul style="list-style-type: none"> • Аналіз ситуації: виразний рівень обізнаності та актуальні проблеми у сфері гендерної толерантності середньої цільової аудиторії. • Розробка контент-плану: Створення календаря публікацій та тем для онлайн-зустрічей, постів, статей, інфографік. • Створення контенту: Підготовка візуальних матеріалів, написання текстів, відео та інтерактивних елементів для публікацій. <p>Етап 2: Запуск кампанії</p> <ul style="list-style-type: none"> • Запуск реклами в соціальних мережах: Використовується таргетована реклама для досягнення широкої аудиторії. • Організація онлайн-заходів: Проведення прямого ефіру або вебінарів, залучення експертів, обговорення гендерних тем. • Інтерактивні активності: Проведення опитувань, конкурсів, флешмобів у соцмережах для залучення аудиторії до активного обговорення. <p>Етап 3: Моніторинг та оцінка ефективності</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Збір зворотного зв'язку: Проведення опитувань серед учасників онлайн-заходів та користувачів соціальної мережі. • Аналіз статистики: Визначення, які пости матеріали та мали найбільший вплив (перегляди, репости, коментарі). • Коригування стратегії: Оновлення контенту та кроків кампанії в залежності від результатів.
	<p>Етап 4: Завершення кампанії та подальші кроки</p> <ul style="list-style-type: none"> • Підсумки кампанії: Публікація результатів, досягнутих завдяки кампанії. • Продовження ініціативи: Розробка наступних етапів кампанії або нових проєктів, спрямованих на розвиток гендерної рівності.

Після обговорення у групах учасники підготували коротку презентацію свого міні-проєкту (5–7 хвилин). Кожна група представляла свій міні-проєкт перед усіма учасниками, а інші групи мали можливість ставити запитання та висловлювати свої коментарі. Тренерка організувала спільне обговорення: Що сподобалось у проєктах? Які ідеї можна взяти на озброєння? Як ці проєкти можуть бути реалізовані в реальному житті? Такий підхід дозволив не тільки генерувати нові ідеї, але й надихнув учасників на активні дії для розвитку гендерної толерантності.

І останній вид роботи на четвертому засіданні – виконання *вправи «Моя головна зміна»*. Мета вправи: усвідомити власні гендерні стереотипи та упередження; сформулювати конкретну зміну в особистісній поведінці для досягнення гендерної толерантності.

Тренерка пояснила учасникам, що толерантність забезпечує не лише розуміння, а й дії, які змінюють ставлення до гендерних питань. З огляду на це, студентам пропонувалось подумати про те, як їхні дії чи переконання можуть вплинути на гендерну рівність у повсякденному житті. Учасники працювали самостійно, відповідаючи для себе на запитання: Що у вашій поведінці чи переконаннях, на вашу думку, обмежує гендерну рівність? Що ви бажаєте змінити у своїх ставленнях поведінки? Яким буде ваш перший крок для цієї зміни?

Потім усі учасники по черзі презентували свої висновки. Тренерка акцентувала увагу на тому, що навіть маленькі зміни в поведінці можуть сприяти великим суспільним змінам.

Проведення занять на основі інтерактивних методів навчання та виконання вправ дозволило студентам осмислювати загальнолюдські цінності, набувати

навичок участі в дискусії і прийняття колективних рішень у різних ситуаціях системи, що змінюється, частиною якої вони є, а також сприяло розвитку цілісної картини світу, здатності правильно орієнтуватися в оточуючому світі, реально бачити сутність соціальних проблем, тобто дізнатися про себе багато нового.

Таким чином, основна робота у психологічному тренінгу була спрямована на формування мотивації до мислення, саморозвитку та самовдосконалення, на розвиток гендерної толерантності у студентської молоді. Результати ефективності проведеної тренінгової програми представлені у наступному підрозділі.

3.2. Аналіз ефективності тренінгу розвитку гендерної толерантності студентів

Основним завданням цього етапу формувального експерименту було оцінити ефективність запропонованої тренінгової програми, спрямованої на розвиток гендерної толерантності серед студентської молоді.

У межах нашого було проведено психолого-тренінгове дослідження «Розвиток гендерної толерантності», яке включало застосування психологічних методів і вправ, спрямованих на розвиток когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів. Для перевірки відмінностей між двома виборами за рівнем певної ознаки, вимірної методики у безперервній або порядковій шкалі, використовувалися непараметричний статистичний критерій U-критерій Манна-Уїтні. Ці методи дозволяють оцінити відмінності параметрів навіть у невеликих виборах, забезпечуючи надійність аналізу якісних даних.

Для оцінки ефективності тренінгової програми розвитку гендерної толерантності студентів було проаналізовано соціально-психологічні механізми її формування. Якесь, враховуються такі аспекти: соціальне навчання, яке сприяє розвитку когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів гендерної толерантності протягом усього періоду здобуття освіти, як у межах навчального процесу, так і поза ним; вплив професійного середовища, що відбувається через трансформацію ціннісно-сміслової сфери студента під впливом критеріїв

професійної компетентності у сфері міжгендерних відносин; соціальна та професійна апробація толерантних ставлень, яка реалізується через практичне випробування мотивів, установок і стереотипів у міжособистісних міжгендерних відносинах у середовищі закладу вищої освіти, а також у професійному середовищі під час навчально-виробничої практики.

Для оцінки змін у поведінковій та емоційній сферах було проаналізовано відповідні показники за допомогою опитувальника Г. Бардієра ВІКТІ «Види і компоненти толерантності/інтолерантності». Особливу увагу було виділено таким шкалам: «пізнавальний компонент», «афективний компонент» та «діально-стильовий компонент». Порівняння показників оцінювалося до та після проведення формувального експерименту. У зв'язку з цим вважаємо доцільним представити результати експериментальної групи (ЕГ) та контрольної групи (КГ) у вигляді таблиці 3.3. Загальна кількість учасників дослідження склала 24 особи.

Таблиця 3.3.

Результати формального експерименту щодо сформованості складових гендерної толерантності у студентської молоді

Група	До початку формувального експерименту						Після формувального експерименту						T
	Високий		Середній		Низький		Високий		Середній		Низький		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Рівень гендерної толерантності													
ЕГ	0	0	9	75	3	25	4	33,3	8	66,7	0	0	4,86*
КГ	0	0	11	91,7	1	8,3	0	0	11	91,7	1	8,3	2,69*
U-test	0,87						0,55						
Компоненти гендерної толерантності													
Когнітивний													
ЕГ	0	0	11	91,7	1	8,3	4	33,3	9	75	0	0	4,86*
КГ	0	0	8	66,7	4	33,3	1	8,3	8	66,7	3	25	1,77
U-test	0,12						-3,23*						
Емоційний													
ЕГ	0	0	9	75	3	25	4	33,3	8	66,7	0	0	4,93*
КГ	0	0	10	83,3	2	16,7	1	8,3	10	83,4	1	8,3	-0,84
U-test	0,72						0,13						
Поведінковий													
ЕГ	0	0	7	58,3	5	41,7	4	33,3	7	58,3	1	8,3	4,86*
КГ	0	0	8	66,7	4	33,3	0	0	10	83,3	2	16,7	0,19
U-test													
Розподіл рівня гендерної толерантності відповідно до статті													
ЕГ (жін.)	0	0	4	66,7	2	33,3	2	33,3	4	66,7	0	0	3,24*
ЕГ (чол.)	0	0	3	50	3	50	0	0	5	83,3	1	16,7	3,46*
U-test	2,72*						2,60*						

Таким чином, аналіз результатів після проведення формувального експерименту показав позитивні зміни в ЕГ. Кількість студентів із високим рівнем гендерної толерантності зросла до 33,33%, середній рівень знизився з 75% до 66,7%, а кількість осіб із низьким рівнем зменшилася з 25% до 0%. Це підтверджується отриманими показниками.

Отже, можна зробити висновок, що респондент демонструє позитивне ставлення до здобуття практичних навичок та вмій для конструктивної взаємодії з представниками протилежної статі. Також у студентів відзначається зміна сприйняття гендерних відмінностей, що сприяло кращому усвідомленню принципів гендерної рівності, самостійності та суб'єктності кожної статі. Спостерігалася позитивна динаміка в саморегуляції емоційної та поведінкової сфери, що сприяло зростанню інтересу у встановлених конструктивних міжшкільних взаємодіях. Аналіз результатів дослідження показав статистично значущі зміни ($t=4,86$) при рівні значущості менше 0,05, що впливає на розвиток у молоді особистісної рефлексії, емоційної стійкості, самоконтролю, усвідомлення гендерної ідентичності та зниження стереотипних проявів щодо ролі жінок і чоловіків.

Крім того, слід зазначити, що в КГ не зафіксовано змін за середнім рівнем гендерної толерантності. При цьому критерій $t=2,69$ рівень значущості становить менше 0,05. На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що існує певний зовнішній чинник, який не піддається контролю і негативно впливає на розвиток гендерної толерантності у міжстатевих групах.

Аналізуючи результати ЕГ за шкалою когнітивного компонента, було встановлено, що кількість респондентів із високим рівнем розвитку гендерної толерантності зросла з нуля до 33,3%, тоді як частка студентів із середнім рівнем знизилася з 91,7% до 75%, кількість осіб із низьким рівнем зменшилася до нуля (з 8,3%). Ці зміни підтверджуються статистичними даними, де критерій $t=4,86$, а рівень значущості становить менше 0,05. На основі цього можна зробити висновок, що студенти обох статей демонструють зростання знань щодо особливостей

гендерної толерантності, глибше розуміння гендерної рівності та її меж, а також приймають унікальні характеристики.

Аналізуючи результати контрольної групи респондентів за когнітивним компонентом, встановлено статистично значущі зміни, що підтверджує критерій $t=1,77$ при рівні значущості, який перевищує 0,05.

На наступному етапі було проведено аналіз показників ЕГ за емоційним компонентом гендерної толерантності. Встановлено позитивну динаміку: кількість студентів із високим рівнем зростає з 0,00% до 33,3%, а з середнім рівнем знизилась з 75% до 66,7%. Водночас відсутність кількості осіб із низьким рівнем, що підтверджується статистичними даними ($t=4,93$, рівень значущості $< 0,05$). Ці результати свідчать про покращення розуміння молодих емоційних станів осіб протилежної статі, підвищення рівня емоційної стійкості та підвищення рівня емпатії.

Варто також відзначити, що за емоційним компонентом у КГ є незначне збільшення кількості респондентів із високим рівнем — з 0,00% до 3,30%, а також із середнім рівнем — із 76,70% до 80,00%. При цьому відбулося незначне зменшення кількості осіб із низьким рівнем. Статистичний аналіз підтверджує цей результат: показник t має від'ємне значення ($-0,72$), а рівень значущості перевищує 0,05. Таким чином, отримані результати свідчать, що студентам контрольної групи без відповідної підтримки можна вдосконалювати прояви емоцій, адаптуватися до нових соціальних умов, а також краще розуміти та аналізувати емоційні стани представників протилежної статі.

Отже, на основі результатів дослідження можна зробити висновок, що у студентів експериментальної групи після формувального етапу є тенденція до посилення соціальної взаємодії та активішої участі в навчальному процесі.

Крім того, у цих студентів знижується вплив стереотипів на сприйняття оточуючих, покращення засвоєння соціальної ролі та підвищення рівня адаптації в суспільстві. У гендерному контексті відзначається прагнення до налагодження конструктивної взаємодії з представниками протилежної статі, зростання інтересу

до обміну інформацією, емоціями, почуттями та практичним досвідом, а також орієнтація на зниження.

Проаналізувавши результати дослідження за поведінковим компонентом гендерної толерантності, було встановлено, що серед студентів експериментальної групи відбулося покращення на всіх рівнях. Наприклад, на високому рівні поведінкової складової кількість респондентів збільшилася з 0% до 13,30%, а на середньому рівні – з 70,00% до 76,70%. Варто зазначити, що частка студентів з низьким рівнем зменшилася. Ці зміни підтверджуються статистично, з критерієм $t=4,86$ та рівнем значущості менше 0,05. Таким чином, можна зробити висновок, що у респондентів підвищує рівень саморегуляції поведінки, розвиток комунікативних навичок та спрямованості на формування конструктивних міжстатевих взаємодій, орієнтуючись на принципи.

Аналіз результатів дослідження показав, що у студентів контрольної групи спостерігалися незначні зміни за поведінковим компонентом. Таким чином, кількість респондентів на високому рівні зросла з 0% до 13,30%, показники середнього рівня залишилися незмінними, а кількість студентів з низьким рівнем зменшилася. Це дозволяє зробити висновок, що учасникам контрольної групи важко удосконалити та регулювати свою модель поведінки. Крім того, ці студенти потребують підтримки у формуванні навичок саморегуляції поведінки та у глибокому усвідомленні труднощів у ситуації. Результати кореляційного аналізу між чоловіками та жінками в експериментальній групі показали зменшення гендерних відмінностей у кількох показниках рівня толерантності: до впровадження формувального етапу значення урівнювало 2,72 (рівень значущості менше 0,05), а після — 2,60 (також значущість менше 0,05), що підтверджує ефективність тренінгової програми.

Отже, можна зробити висновок, що результативному формульовальному етапі дослідження свідчать про ефективність психологічних методів та вправ, застосованих у тренінговій програмі. Вони сприяли розвитку рефлексивних здібностей і емоційної обізнаності учасників, що, у свою чергу, допомогло їм краще усвідомити та розуміти свій гендерний образ, розвивати емпатію, а також

орієнтуватися на рівноправні стосунки. Крім того, спостерігалось зменшення стереотипного підходу до сприйняття представників протилежної статі. Таким чином, молодь почала більш свідомо оцінювати свою особистість, приймати власність як представника певної статі та уникати стереотипних оцінок щодо представників іншої статі.

Наступним етапом дослідження було визначено показники гендерної ідентичності студентів за допомогою експрес-опитувальника «Індекс толерантності» Г.У. Солдатової, О.А. Кравцової, О.Є. Хухлаєвої, Л.А. Шайгерової. У дослідженні взяли участь 24 особи. Результати, які були отримані, наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Результати гендерної ідентичності молоді за експрес-опитувальником
«Індекс толерантності»**

Група	До початку формування експерименту						Після формування експерименту						t
	Високий		Середній		Низький		Високий		Середній		Низький		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Загальний показник гендерної ідентичності													
ЕГ	4	33,3	2	16,7	6	50	3	25	1	8,33	8	66,7	-2,42*
КГ	4	33,3	3	25	5	41,7	4	33,3	2	16,7	6	50	0,00
U-test	0,87						0,57						
Показник гендерної ідентичності жіночої статі													
ЕГ	2	33,3	1	16,7	3	50	1	16,7	1	16,7	4	66,7	-2,09*
КГ	0	0	3	50	3	50	4	66,7	1	16,7	1	16,7	0,00
U-test	0,68						0,89						
Показник гендерної ідентичності чоловічої статі													
ЕГ	3	50	1	16,7	2	33,3	1	16,7	0	0	5	83,3	-1,74
КГ	4	66,7	1	16,7	1	16,7	3	50	1	16,7	2	33,3	0,00
U-test	0,89						0,27						

Отже, проаналізувавши отримані дані щодо змін у гендерній ідентичності після проведення формального експерименту, було відзначено значну динаміку серед студентів ЕГ. Крім того, частка респондентів з вираженими маскулініними рисами знизилася з 33,3% до 25%, кількість осіб з вираженими фемінними проявами зменшилася з 16,7% до 8,33%, а частка студентів з андрогінними характеристиками збільшилася з 50% до 66,7%.

Таким чином, аналіз отриманих даних дозволяє стверджувати, що виявлені зміни у студентів експериментальної групи є статистично значущими, що

підтверджує критерій $t=-2,42$, де рівень значущості менший за 0,05. Це результати про те, що чоловіки та жінки почали значно краще розуміти особливості власної статево-рольової ідентичності, чітко визначаючи якості, які перешкоджають ефективній соціальній та міжстатевій взаємодії. Крім того, респонденти визнали, що без пізнання власного внутрішнього світу та усвідомлення своєї статево-рольової позиції, а також оцінки своїх сильних і слабких сторін, неможливо досягти успіху в міжшкільних взаємодіях і реалізувати себе в соціальній і професійній сферах.

У нашій дослідженні також великим результатом стало збільшення частки жінок з 50% до 66,7%, що підтверджується від'ємним значенням критерію $t=-2,09$ за рівня значущості менше 0,05. Крім того, частка чоловіків з андрогінними якостями зростає з 33,3% до 83,3%, що також підтверджує від'ємні значення критерію $t=-1,74$, де рівень значущості більше 0,05. Ці результати свідчать про те, що у жінок і чоловіків відбулася суттєва переоцінка їх сприйняття себе як представників відповідної статі. Вони починають прагнути до глибшого пізнання та реалізації власних якостей, орієнтуючись на риси обох статей. Досліджені відзначають, що тепер вони не є байдужими до протилежної статі і визнають важливість та актуальність збалансування статево-рольових особливостей у собі.

Також було зафіксовано зниження рівня маскулінності серед жіночої статі: частка дівчат з характеристиками маскулінності впала з 33,3% до 16,7%. Вони починають більше проявляти свою жіночість та емпатійність. Дівчата мали можливість переоцінити свою модель поведінки, покращили рефлексивні здібності, стали краще пізнавати та розуміти себе й свою стать, усвідомили важливість відповідних жіночих якостей та почали активно працювати над їх розвитком.

Також серед чоловіків помітне зменшення рівня маскулінності — з 50% до 16,7%. Чоловіки починають усвідомлювати, що авторитарна поведінка та стриманість не завжди є позитивними рисами, тому вони більш цілеспрямовано працюють над регулюванням своїх емоцій. Крім того, вони розуміють важливість гармонізації статево-рольових якостей та їх диференційованого застосування під

час активної взаємодії з протилежним станом, і починають цікавитися внутрішнім світом жінок.

Аналізуючи показники фемінності, слід відзначити зміни в групі чоловіків. Їхні результати відбулися з 16,7% до нульового рівня. Ці чоловіки стали більш активними, не бояться брати на себе відповідальність і готові прийняти рішення. Їхня поведінка стала більш свідомою, а дії — цілеспрямованими та логічними. Також є адекватна самооцінка і прагнення підтримувати та захищати жінок. Показники загальної гендерної ідентичності серед студентів контрольної групи до і після експерименту суттєво не змінилися.

На нашу думку, проаналізувавши отримані дитячі результати, можна зробити висновок, що вони свідчать про переоцінку гендерних схем, які сформувалися ще в роки. Жінки та чоловіки починають краще усвідомлювати варіативність моделі поведінки, притаманних їхній статі, розуміти свої позитивні та негативні риси, а також проявляти більшу свідомість у сприйнятті свого «Я» та його узгодженості.

Також було зафіксовано рівномірний прояв фемінності та маскулінності серед чоловіків та жінок, що негативно впливає на розвиток потенціалу всебічного особистісного самовизначення як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях, відповідно до ролі представника своєї статі.

Крім того, їхня поведінка на емоційному та поведінковому рівнях стала більшою мірою спрямованою на встановлення взаємин, заснованих на принципах розуміння та партнерства.

Отже, проаналізувавши ефективність програми тренінгу з розвитку гендерної толерантності серед студентів, можна зробити висновок, що розвиток гендерної толерантності сприяє побудові взаємодії між людьми різних станів та статей на основі партнерства та співпраці.

Висновки до третього розділу

У розділі обґрунтовано та апробовано програму тренінгу з розвитку гендерної толерантності студентів «Від стереотипів до толерантності: крок

назустріч різноманіттю». Описано структуру програми тренінгу розвитку гендерної толерантності, яка містила чотири заняття: «Вступ та розуміння змісту гендерної толерантності», «Розвиток емоційної стійкості та емпатії», «Формування самоповаги та прийняття гендерних відмінностей», «Інтеграція компонентів та формування мотивації розвитку».

Обґрунтовано процес організації формувального етапу експерименту, головним завданням якого є перевірка ефективності розробленого тренінгу. Визначено, що за рахунок впровадження тренінгу студенти ЕГ забезпечили розвиток емоційної обізнаності індивіда, сприяло усвідомленню та розумінню гендерного образу «Я», здатності до емпатичних проявів, орієнтованості на відносини з рівними правами.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі наведено результати теоретичного узагальнення та експериментального дослідження проблеми гендерної толерантності студентів та соціально-психологічних механізмів її формування, емпіричного визначення її особливостей та чинників, розробки, апробації та впровадження тренінгу з розвитку гендерної толерантності.

Отримані в ході виконаного дослідження результати підтверджують гіпотезу, покладену в його основу, а реалізовані мета і завдання дослідження дають можливість зробити основні висновки й рекомендації, що мають теоретичне і практичне значення.

1. Проаналізовано наукові підходи до трактування поняття «гендерна толерантність». Огляд психолого-педагогічної літератури, присвяченій цьому питанню, дозволяє дійти таких висновків: гендерна толерантність розглядається через ціннісний і діяльний аспекти особистості, які забезпечують прийняття гендерних відмінностей, визнання прав інших осіб на самореалізацію через їхнє вірування, а також сприяють вирішенню (або запобіганню) особистісних і міжособистісних конфліктів, які можуть виникати на цій основі; окремі визначення цього феномену також акцентують увагу на ролі інших компонентів гендерної толерантності: психоемоційного, когнітивного та рефлексивного.

Сформульовано авторське бачення сутності гендерної толерантності як особистісної позиції, що складається з двох ключових аспектів: процесів вольової саморегуляції, спрямованих на прийняття гендерних відмінностей інших людей, та особистісного конструкту, що містить установки, цінності та мотиви. Цей конструкт орієнтує особистість на уникнення, попередження та припинення проявів гендерної нерівності у професійній, громадській, сімейній, духовно-релігійній та інших сферах взаємодії.

2. Проведено теоретичний аналіз соціально-психологічних механізмів, які впливають на формування гендерної толерантності у студентської молоді. Встановлено, що у формуванні толерантних проявів і ставлення особистості в

середовищі закладів вищої освіти беруть участь такі інтегративні соціально-психологічні механізми: соціальне навчання, яке сприяє розвитку когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів гендерної толерантності (механізм діє впродовж всього періоду навчання, як у рамках цього освітнього процесу, так і в позанавчальній діяльності); вплив професійного середовища, що трансформує ціннісно-смыслову сферу студента, враховуючи критерії професійної компетентності у сфері міжгендерних взаємин; соціальна апробація толерантних ставлень, яка активізується через практичне випробування соціально-психологічних механізмів, таких як самопрезентація, соціальна оцінка, самопокладання, самовірування та випереджальне перенесення.

3. Здійснено організацію дослідження соціально-психологічних механізмів формування гендерної толерантності у студентів. Було визначено мету, завдання емпіричного дослідження, визначено компоненти гендерної толерантності, на основі яких було розроблено методику, спрямовану на визначення ступеню гендерної толерантності респондентів; описано рівні прояву гендерної толерантності.

На цьому етапі було також підібрано комплекс методик для проведення емпіричного дослідження, обґрунтована доцільність їх застосування для реалізації мети та завдань дослідження, а саме підібрано психодіагностичні методики для визначення соціально-психологічних механізмів формування гендерної толерантності, а також для дослідження особливостей психологічної статі респондентів.

Визначено особливості прояву гендерної толерантності в залежності від вираженості маскулінно/фемінних проявів особистості, а також встановлено відмінності за рівнем гендерної толерантності в залежності від типу гендерної ідентичності респондентів. Емпірично підтверджено соціально-психологічні механізми формування гендерної толерантності, яка розглядається як особистісне утворення, що охоплює в собі когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти.

Визначено та емпірично досліджено складові, показники та рівні розвитку гендерної толерантності серед студентів. Рівень розвитку гендерної толерантності характеризується сформованістю її компонентів. Когнітивний компонент передбачає розуміння сутності гендерної толерантності, ключових умов її розвитку, а також аспектів толерантного й інтолерантного ставлення. Головними проявами є усвідомлення й прийняття багатовимірності та різноманітності гендерної ідентичності, позитивне ціннісне ставлення до гендерної рівності та здатність втілювати ці принципи у міжособистісних відносинах. Емоційний компонент передбачає розвинені навички емоційної саморегуляції, які сприяють гармонійній взаємодії, базуючись на поєднанні власної самодостатності з готовністю до співпраці. Поведінковий компонент охоплює навички й уміння, необхідні для продуктивної взаємодії незалежно від гендерної належності, стереотипів чи традицій. Він включає готовність долати конфліктні ситуації за допомогою компромісу й співпраці, а також спрямованість на досягнення консенсусу у разі розбіжностей у поглядах або проявах гендерної інтолерантності чи дискримінації.

4. Обґрунтовано та апробовано програму тренінгу з розвитку гендерної толерантності студентів «Від стереотипів до толерантності: крок назустріч різноманіттю». Описано структуру програми тренінгу розвитку гендерної толерантності, яка містила чотири заняття: «Вступ та розуміння змісту гендерної толерантності», «Розвиток емоційної стійкості та емпатії», «Формування самоповаги та прийняття гендерних відмінностей», «Інтеграція компонентів та формування мотивації розвитку».

5. Аналізуючи результати, отримані після реалізації формульованого експерименту, встановлено, що за допомогою впровадження тренінгу студенти експериментальної групи досягли значного розвитку рефлексивних здібностей та емоційної обізнаності. Це сприяло кращому усвідомленню і розумінню власного гендерного образу «Я», підвищенню здатності до емпатії, орієнтації на взаємини, побудовані на рівноправності, а також зменшенню проявів стереотипності у сприйнятті інших без оцінювання чи критики.

Таким чином, молодь стала більш усвідомлено оцінювати власну особистість, визнавати свою цінність як представника певної статі та виступати проти стереотипного ставлення до представників протилежної статі. Вони також навчилися помічати та посилювати позитивні емоції у своєму житті.

Також варто відзначити ще один важливий соціально-психологічний механізм прояву гендерної толерантності серед студентської молоді – гендерну ідентичність. Вона є складовою особистісної ідентичності, що базується на особливостях «Я-образу» людини та виступає з підструктури соціальної ідентичності. Ця категорія розкривається через призму «маскулінного та фемінного», а також «соціального та індивідуального».

На основі проведеного дослідження встановлено, що у чоловіків і жінок відбулася переоцінка засвоєних з дитинства гендерних схем. Вони почали глибше усвідомлювати та розуміти варіативність проявів свого стану, аналізувати власні сильні та слабкі сторони, а також проявляти більшу усвідомленість у формуванні свого образу «Я» та його гармонійного поєднання з гендерним «Я-образом».

Крім того, було зафіксовано рівномірний прояв рис фемінності та маскулінності як серед чоловіків, так і серед жінок. Це сприяло підвищенню їхньої можливості для самореалізації, активізувало потенціал всебічного особистісного самовизначення на внутрішньому та зовнішньому рівнях як представників відповідного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук О.І. Соціально-психологічні механізми особистісного розвитку дорослої людини. *Актуальні проблеми психології*, 2013. Т. 1. № 38. С. 347–351.
2. Волянчук Н.Ю. та ін. Соціальна психологія. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
3. Вчимося бути толерантними Тренінговий курс для молоді. Донецький молодіжний дебтний цент, 2008. URL: http://cent.dn.ua/docs/trening_tolerance.pdf
4. Гавриловська К., Дем'янчук Ю. Тренінгові техніки як засіб формування толерантності в системі інклюзивної освіти. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Вип. 13. С. 49–54.
5. Галецька І. Психологічні чинники соціальної адаптації. *Соціогуманітарні проблеми людини*, 2005. № 1. С. 91–100.
6. Грубі Т.В. Основні підходи до визначення гендерної толерантності. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29961/1/Grubi%20T.%20Article.%20Gender%20Tolerance.pdf>
7. Дороніна Т.О. Гендерна толерантність. *Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний: колективна монографія / кол. авт., за заг. ред. проф. Н. Сейко*. Житомир: Волинь, 2014. С.139–141.
8. Живолуп Л.В. Тренінг розвитку толерантності у підлітків. Кременчук, 2008. 33 с.
9. Іванків І.І. Соціально-психологічні механізми формування ідентичності підлітка. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2015. № 19–20. С. 197–206.
10. Каськов І.В. Соціально-психологічні особливості соціалізації особистості в сучасних умовах. *Вісник Національного університету оборони України*, 2015. №3 (46). С. 118-122.
11. Кікінежді О.М. Інноваційні підходи до формування гендерної культури у студентської молоді. *Психолого-педагогічні засади професійного становлення*

особистості практичного психолога і соціального педагога в умовах вищої школи : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Тернопіль : ТДПУ, 2003. С. 128–135.

12. Климчук В.О. Математичні методи у психології: навч. посіб. [для студ. психол. спец.]. К.: Освіта України, 2009. 288 с.

13. Крутій О.М. Соціально-психологічний механізм як умова активізації діалогової взаємодії органів влади та громадськості. *Теорія та практика державного управління*, 2011. №1. С. 59–67.

14. Кусяк Л. Сутність, зміст і структура гендерної культури майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 2023. № 3 (34). С. 202–221.

15. Лановенко О.Г., Остапішина О.О. Словник-довідник з екології: навч.-метод. посіб. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013. 226 с.

16. Ліщинська О.А. Соціально-психологічні механізми культової психічної залежності особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 2010. № 1. С. 127–140.

17. Математичні методи в психології: конспект лекцій. URL: https://psychology.karazin.ua/dist2020/materialy/Olefir_konspekt_mat.pdf

18. Мельник Т.М., Кобелянська Л.С. 50/50: сучасне гендерне мислення: словник. К.: К.І.С., 2005. 280 с.

19. Михальчук Ю.О. Тренінгові технології розвитку толерантності. URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/bitstream/123456789/2171/1/%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%AE.%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8.pdf>

20. Модуль «Тренінг для тренерок/тренерів з гендерної рівності та впровадження гендерної політики в Україні». Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 256 с.

21. Мотуз Т.В. Гендерна толерантність: соціально-педагогічний аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2015. № 8 (52). С. 361–372.

22. Ніколсон Л. Гендер. (пер. з англ. Б. Єгідиса). Антологія феміністичної філософії. К.: Основи, 2006. С. 378–380.

23. Праченко О.К. Психологічні особливості прояву толерантності в юнацькому віці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Психологічні науки*, 2012. Вип. 43 (67). С. 273–179.

24. Праченко О.К., Ставицька С.О., Ханецька Т.І. Психологічні показники та методи розвитку гендерної толерантності в юнацькому віці. 1st International Conference on New Horizons in Academic Research Caracas, Venezuela. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35052/Prachenko_Stavytska_Kh_anetska.pdf?sequence=1&isAllowed=y

25. Рівні права та рівні можливості чоловіків та жінок. URL: <https://gutszn.kr-admin.gov.ua/rivnist/gender1.pdf>

26. Савенкова Л.О. та ін. Психологія спілкування. К.: КНЕУ, 2015. 309 с.

27. Соціально-психологічні засоби підвищення толерантності до інакшості і різноманіття в освітньому середовищі: метод. рекомендації. / За редакцією Л. Коробки. К., 2021. 51 с.

28. Стрільчук О.В. Соціально-психологічні механізми формування медіакультури у підлітків з інтернет-захопленістю: дис. ... канд.психол.наук: 19.00.05. Київ, 2020. 220 с.

29. Тренінг «Вчимося бути толерантними». URL: <https://metod.kpkitp.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/02/%D0%92%D0%A7%D0%98%D0%9C%D0%9E%D0%A1%D0%AF-%D0%91%D0%A3%D0%A2%D0%98-%D0%A2%D0%9E%D0%9B%D0%95%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%A2%D0%9D%D0%98%D0%9C%D0%98.pdf>

30. Туриніна О. Соціально-психологічні механізми функціонування іміджу сучасного лідера в умовах сучасного етапу розвитку українського суспільства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 2018. № 2 (9). С. 80–84.

31. Філософський енциклопедичний словник / голова редкол. В.І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. С. 642.
32. Фрейджер Р., Фейдимен Дж. Особистість. Теорії, вправи, експерименти. 6-е міжнародне видання. Київ, 2004. 704 с.
33. Циганенко Г.В. Соціально-психологічні механізми політико-ідеологічного самовизначення молоді: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.05. Київ, 2005. 21 с.
34. Tolerance. APA Dictionary of Psychology. URL: <https://dictionary.apa.org/tolerance>
35. Zaborovskyy V., Fridmanskyy V., Manzyuk V., Vashkovich A. Stoika The boundaries of gender tolerance in the modern society and legal state. *Georgian Medical News*, 2021. № 2 (311). P. 178-184.

Анкети «Розуміння студентами змісту та проявів толерантності до гендерних відмінностей»

1. Як ви розумієте поняття "гендерна рівність"?

- Це рівні права та можливості для всіх людей незалежно від їх гендеру.
- Це теоретична ідея, яка не завжди реалізується на практиці.
- Це поняття, з яким я зовсім не згоден/на.
- Я не знаю, що це таке.

2. Як ви ставитесь до людей з іншою гендерною ідентичністю (не типово чоловічою чи жіночою)?

- Це неприродно і не має місця в нашому суспільстві.
- Я поважаю їх право на самовираження, але мені важко це прийняти.
- Я підтримую їх і вважаю, що кожен має право на власну гендерну ідентичність.
- Мені байдуже, якщо це не приймає мене особисто.

3. Як ви ставитесь до ідеї, що чоловіки і жінки повинні мати рівні можливості в роботі та кар'єрі?

- Чоловіки мають на більш високих посадах, а жінки — на допоміжних.
- Рівність можливо має бути, але деякі посади краще ефективні певні гендери.
- Я повністю підтримую рівень можливостей для всіх, незалежно від статі.
- Я не знаю, що з цим вірно.

4. Чи вважаєте ви, що існують соціальні стереотипи щодо чоловіків та жінок?

- Так, вони абсолютно правильні і виправдані.
- Так, але деякі стереотипи можуть бути корисними.
- Так, я вважаю, що більшість стереотипів не мають основи.
- Ні, я не вважаю, що такі стереотипи світу.

5. Як ви реагуєте на людей, які відмовляються відповідати традиційним гендерним ролям?

- Я відчуваю незручність і не можу зрозуміти таких людей.
- Я намагаюсь розуміти, але мені це складно прийняти.
- Я підтримую їх право бути собою.
- Мені все одно.

6. Як часто ви зустрічаєтеся, проявляєте сексизм у повсякденному житті?

- Зовсім не стикаюсь.
- Іноді, але не звертаюся на цю увагу.

- Часто, і це мене обурює.
- Це поширене явище, і я вважаю, що це неправильно.

7. *Яким чином ви сприймаєте висловлювання щодо ролі чоловіків і жінок у суспільстві (наприклад, що жінка повинна бути домогосподаркою, а чоловік – годувальником)?*

- Це традиційні ідеї, які слід дотримуватись.
- Це старомодні явлення, але вони можуть бути варті уваги в деяких контекстах.
- Я вважаю, що цю роль не треба існувати і люди мають право вибрати свою роль.
- Я не задумувався над цим.

8. *Як ви оцінюєте важливість просвітницьких пацієнтів щодо гендерної рівності в освіті?*

- Це не має великого значення.
- Це важливо, але я не вважаю, що цього достатньо.
- Це важливо для покращення соціальних умов.
- Я не знаю.

9. *Чи підтримуєте ви рівність у доступі до освіти для людей будь-якої гендерної ідентичності?*

- Ні, деякі спеціальності краще вивчають представників певних гендерів.
- Так, але є спеціальності, де одна стать має перевагу.
- Так, я вважаю, що доступ до освіти має бути рівним для всіх.
- Я не маю на це чіткої думки.

10. *Як ви ставитесь до того, щоб чоловіки й жінки мали рівень права в сімейному житті?*

- Це неправильно, бо сім'я повинна бути побудована на традиційних ролях.
- Я вважаю, що часткова рівність має місце, але особливості особливості в кожній сім'ї.
- Повна рівність прав у сім'ї має бути.
- Мені байдуже.

11. *Яке ваше ставлення до гендерних упереджень, що відчувається у професійному середовищі?*

- Це нормально і є частиною природної конкуренції.
- Це неправильно, але не завжди можна це змінити.
- Це абсолютно неприпустимо і має бути ліквідовано.
- Я не звертаю увагу на це.

12. *Як часто ви використовуєте гендерні стереотипи при оцінці людей?*

- Завжди.

- Іноді, але намагаюсь бути об'єктивним/об'єктивною.
- Рідко, я намагаюсь оцінювати людей без огляду на гендер.
- Ніколи.

13. Як ви ставитесь до змішування тендерних ролей у роботі чи побуті?

- Це порушує природний порядок.
- Це не завжди зручно, але допустимо.
- Я підтримую таку гнучкість.
- Мені все одно.

14. Як ви ставитесь до представників ЛГБТ-спільноти?

- Я не підтримую їхній вибір.
- Я не маю нічого проти, але мені це незрозуміло.
- Я підтримую їх право бути собою.
- Мені все одно.

15. Як ви вважаєте, чи важливо, щоб тендерна рівність була прописана в законодавстві країни?

- Ні, це не має значення.
- Це важливо, але не є пріоритетом.
- Так, це необхідно для розвитку справедливого суспільства.
- Я не маю чіткої думки з цього питання.

МЕТОДИКА «ВИДИ І КОМПОНЕНТИ ТОЛЕРАНТНОСТІ-ІНТОЛЕРАНТНОСТІ» (ВІКТИ)

Інструкція. Просимо вас висловити ступінь своєї згоди або незгоди з запропонованими твердженнями, поставивши цифру від 1 до 7 в кожній клітинці бланка для відповідей – поруч з відповідним номером твердження, під косою рисою: «абсолютно не згоден» – 1; «не згоден» – 2; «скоріше не згоден» – 3; «важко відповісти» – 4; «скоріше згоден» – 5; «згоден» – 6; «повністю згоден» – 7.

Будь ласка, намагайтеся цифру 4 – «важко відповісти» – використовувати якомога рідше.

інше покоління

1. Мене дратують люди іншого покоління.
2. Я цікавлюся психологічними особливостями людей різного віку.
3. Я враховую можливі вікові проблеми людини, з яким спілкуюся.
4. Мені хочеться стати більш стриманим і терпимим по відношенню до людей, які старші або молодші за мене.
5. Я постійно сварюся з людьми іншого покоління.
6. Нормально, коли однаково шанобливо ставляться і до літніх, і до юних.
7. Люди старшого і молодшого покоління повинні заслужити добре ставлення з боку оточуючих.
8. Мені важливо вміти знаходити спільну мову з людиною, незалежно від того, наскільки він старше або молодше мене.
9. Мої знайомі і друзі поділяють мою точку зору на інші покоління.
10. Мені подобається мій вік.

інша стать

1. Мені приємно, коли поруч знаходяться люди протилежної статі.
2. Я вважаю, що між чоловіками і жінками є психологічні відмінності, які треба поважати.
3. Я намагаюся бути в спілкуванні з представниками протилежної статі більш делікатним.
4. Я не збираюся терпіти образи від представників протилежної статі.
5. Стиль діяльності людини допомагає йому відповідати своїй статі.
6. Чоловіки і жінки ніколи не навчаться розуміти один одного.
7. Відносини людей різної статі повинні бути красивими.
8. Добре можна працювати тільки з людьми своєї статі.
9. Мені знайоме почуття чоловічої (жіночої) солідарності.
10. Я поважаю себе як чоловіка (як жінку).

відносини з іншими

1. Емоційна теплота в стосунках між людьми мене радує.
2. Я вважаю, що справжня духовна близькість між людьми неможлива.
3. Я завжди готовий надати допомогу іншим людям.
4. Хочу довіряти людям і користуватися їхньою довірою.

5. Ніхто нікому допомагати не зобов'язаний.
6. Люди, незважаючи ні на що, повинні прагнути до взаємоповаги.
7. Мені часто буває байдуже, коли люди сваряться або ображають один одного.
8. Я можу довіритися іншій людині.
9. У нас з друзями свої правила відносин.
10. У мене є свої уявлення про межі людських взаємин.

інший етнос

1. Люди деяких національностей мені не дуже приємні.
2. Мені цікаво дізнаватися етнічні традиції різних народів.
3. Я не можу вести себе однаково з людьми всіх національностей.
4. Мене тягне спілкуватися з людьми інших етносів і національностей.
5. Люди вважають за краще спілкуватися в своїх етнічних групах.
6. Важливо, щоб люди різних етносів і національностей вміли знаходити спільну мову один з одним.
7. Мені подобається бувати в багатонаціональних компаніях.
8. У мене вийде, якщо я захочу співпрацювати з людьми, які належать до будь-яких етнічних груп.
9. До інших етносів я ставлюся так само, як і більшість людей, з ким я близько спілкуюся.
10. Для мене важливо усвідомлювати свою етнічну приналежність.

інша культура

1. Добре спілкуватися з людьми з інших країн.
2. Люди, що належать іншим культурам, не є нічим новим.
3. Потрапляючи в ситуації «культурного шоку», я вважаю за краще їх прояснювати, а не пояснювати.
4. У мене немає потреби в інформації про те, що думають і як міркують люди в інших країнах.
5. Якщо я потрапляю в іншу культуру, я зазвичай досить швидко адаптуюся до неї.
6. Люди повинні звикати до життя в полікультурному співноті.
7. Кожна культура – це велика цінність.
8. У іншому культурному середовищі людина не може бути абсолютно спокійним.
9. Я поділяю думку моєї групи про те, як слід поводитися з людьми з інших культур.
10. Я відчуваю себе справжнім представником своєї культури.

інша віра

1. Всі віруючі люди викликають у мене теплі почуття - незалежно від їхньої віри.
2. Тільки люди однієї віри можуть глибоко розуміти один одного.
3. Я ставлюся цілком терпимо до людей різних конфесій.
4. Було б добре, якби люди різного віросповідання ніколи не конфліктували.
5. Для мене характерно дистанціювання від людей іншої віри.
6. Всі релігії мають однакову основу і тому не повинні вступати в протиріччя.

7. Не має великого значення, яку релігію сповідує людина, з яким я спілкуюся.

8. Не можна допускати до атрибутів своєї віри людини іншого віросповідання.

9. У моєму колі питання релігії обговорюються досить часто.

10. Я поважаю себе за своє ставлення до релігії.

інші професії

1. Люди деяких професій мені неприємні.

2. Я переконаний, що в кожній професії є своя родзинка.

3. Сперечаючись зі мною, люди інших професій часто виглядають безглуздими і непереконливими.

4. Інші професії мене приваблюють.

5. Я ефективно працюю в колективах, де зібрані люди багатьох професій.

6. Для людей різних професій важливо вміти знаходити шляхи співпраці.

7. Думка людини, зайнятого іншим видом діяльності або має іншу професію, сумнівно.

8. Я орієнтуюся на продуктивну взаємодію з людьми інших професій.

9. Я вхожий в своє професійне співтовариство.

10. Моя професія – це я сам.

управління

1. Радую, коли керівники і підлеглі переживають один за одного.

2. Підлеглі і керівники повинні намагатися краще розуміти один одного.

3. Важко вести себе природно як зі своїми керівниками, так і з підлеглими.

4. Відносини з керівництвом і з підлеглими завжди можна поліпшити.

5. Я вмію налагоджувати співпрацю і з керівництвом, і з підлеглими.

6. Зовсім не обов'язково, щоб керівники та підлеглі поважали один одного.

7. Мені байдуже, коли керівники і підлеглі терпіти не можуть один одного, якщо мене це безпосередньо не стосується.

8. Якість роботи багато в чому залежить від взаємоповаги людей, особливо займають різні посади.

9. Я дотримуюся порад своїх друзів, якщо мова йде про мої стосунки на роботі.

10. Я завжди пам'ятаю про те, на якому щаблі управлінської сходи перебуваю.

соціально-економічне середовище

1. Я відчуваю дискомфорт, спілкуючись з людьми, які гірше або краще матеріально забезпечені, ніж я.

2. Я однаково добре розумію і багатих, і бідних.

3. Я веду себе з людьми шанобливо, незалежно від їх багатства.

4. Мені треба, щоб моє матеріальне становище вплинуло на мої стосунки з потрібними людьми.

5. Зручно, коли серед друзів є і багаті, і бідні люди.

6. Люди повинні мати однакові права, незалежно від їх матеріального добробуту.

7. Цінність людини в суспільстві визначається його добробутом.

8. Я не змінюю свого ставлення до людей, якщо їхнє матеріальне становище стає гірше або краще мого.

9. Ми з друзями часто обговорюємо поділ суспільства на багатих і бідних.

10. Я точно знаю межі своїх матеріальних можливостей.

політика

1. Політики мене не дратують.

2. Перш ніж робити висновки про того чи іншого політика, я намагаюся зрозуміти хід його думок, логіку його дій.

3. Я в своєму житті виходжу з того, що в політиці нікому не можна довіряти.

4. Політикам варто було б бути ближче до народу.

5. Мої дії завжди політкоректні.

6. Важливо, щоб народ довіряв обраної ним влади.

7. У моєму ставленні до чинних політиків я спираюся на демократичні цінності.

8. Мені не місце в політиці.

9. У людей мого кола зазвичай є своя думка щодо тих чи інших політичних рішень.

10. Моя політична культура мене цілком влаштовує.

**Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. Солдатова, О. Кравцова,
О. Хухлаєв, Л. Шайгерова)**

Призначення. Даний експрес-опитувальник розроблений для діагностики загального рівня толерантності та заснований на вітчизняному та зарубіжному досвіді практичної роботи в області дослідження і формування толерантності. У стомлений матеріал були включені твердження, що відображають не тільки загальне ставлення до навколишнього світу і іншим людям, а й соціальні установки в різних сферах взаємодії, де проявляються толерантність або інтолерантності людини. Текст опитувальника склали затвердження, що виявляють ставлення людини до різних соціальних груп (меншин, психічно хворим людям, бідним), комунікативні установки (повага до думки опонентів, готовність до конструктивного вирішення конфліктів і продуктивної співпраці).

Особлива увага приділялася етнічній толерантності / інтолерантності (ставлення до людей іншої раси та етнічної групи, до власної етнічної групи, оцінка культурної дистанції). Опитувальник складається з трьох субшкал: етнічна толерантність, соціальна толерантність, толерантність як риса особистості.

Інструкція. Оцініть, будь ласка, наскільки ви згодні або не згодні з наведеними твердженнями, і відповідно до цього поставте галочку або будь-який інший значок навпроти кожного твердження.

п/п	Твердження	Абсолютно не згоден	Не згоден	Скоріше не згоден	Швидше згоден	Згоден	Повністю згоден
1	У засобах масової інформації може бути представлено будь-яка думка						
2	У змішаних шлюбах зазвичай більше проблем, ніж в шлюбах між людьми однієї національності						
3	Якщо один зрадив, треба помститися йому						
4	До кавказців стануть ставитися краще, якщо вони змінять свою поведінку						
5	У суперечці може бути правильною лише одна точка зору						
6	Жебраки і бродяги самі винні в своїх проблемах						
7	Нормально вважати, що твій народ краще, ніж всі інші						
8	З неохайними людьми неприємно						

9	Навіть якщо у мене є своя думка, я готовий вислухати і інші точки зору						
10	Всіх психічно хворих людей необхідно ізолювати від суспільства						
11	Я готовий прийняти в якості члена своєї сім'ї людини будь-якої національності						
12	Біженцям треба допомагати не більше, ніж усім іншим, так як у місцевих проблемах не менше						
13	Якщо хтось чинить зі мною грубо, я відповідаю тим же						
14	Я хочу, щоб серед моїх друзів були люди різних національностей						
15	Для наведення порядку в країні необхідна «сильна рука»						
16	Приїжджі повинні мати ті ж права, що і місцеві жителі						
17	Людина, яка думає не так, як я, викликає у мене роздратування						

Для кількісного аналізу підраховується загальний результат, без поділу на субшкали. Кожному відповіді на пряме твердження присвоюється бал від 1 до 6 («Абсолютно не згоден» – 1 бал, «Повністю згоден» – 6 балів). Відповідей на зворотні твердження присвоюються реверсивні бали («Абсолютно не згоден» – 6 балів, «Повністю згоден» – 1 бал). Потім отримані бали підсумовуються.

Ключ № 1

Номери прямих тверджень	Номери зворотних тверджень
1,9, 11, 14, 16, 20,21,22	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 15, 17, 18, 19

Індивідуальна або групова оцінки виявленого рівня толерантності здійснюються по наступних ступенів.

Низький рівень толерантності (22 – 60 балів). Такі результати свідчать про високу інтолерантності людини і наявності у нього виражених інтолерантності установок але відношенню до навколишнього світу і людям.

Середній рівень (61-99 балів). Такі результати показують респонденти, для яких характерне поєднання як толерантних, так і інтолерантності одних соціальних ситуаціях вони ведуть себе толерантно, в інших можуть проявляти інтолерантність.

Високий рівень (100-132 бали). Представники цієї групи мають вираженими рисами толерантної особистості. Однак автори відзначають, що результати, що наближаються до верхньої межі (більше 115 балів), свідчать про розмивання у людини «кордонів толерантності», і це може бути пов'язано, наприклад, з психологічним інфантилізмом, тенденціями до потуранню, поблажливості чи байдужості. Важливо врахувати також, що респонденти, що потрапили в цей

діапазон, можуть демонструвати високу ступінь соціальної бажаності (особливо, якщо вони мають уявлення про цілі дослідження).

2. Якісний аналіз толерантності полягає в поділі на субшкали. Назва субшкал і номери тверджень представлені в ключі.

Ключ № 2

Субшкала	номери тверджень
Етнічна толерантність	2, 4, 7, 1, 14, 18,21
Соціальна толерантність	1,6, 8, 10, 12, 15, 16, 20
Толерантність як риса особистості	3, 5, 9, 13, 17, 19, 22

С. Бем «Психологічна стаття» (модифікація А. Алексєєвої)

Інструкція: «Відзначте в списку ті якості , які, на Вашу думку, є у Вас».

Перелік якостей:

- 1) віра в себе;
- 2) вміння поступатися;
- 3) здатність допомогти;
- 4) схильність захищати свої погляди;
- 5) життєрадісність;
- 6) похмурість;
- 7) незалежність;
- 8) сором'язливість;
- 9) совісність;
- 10) атлетичність;
- 11) ніжність;
- 12) театральність;
- 13) напористість;
- 14) падкість на лестоці;
- 15) успішність;
- 16) сильна особистість;
- 17) відданість;
- 18) непередбачуваність;
- 19) сила;
- 20) жіночність;
- 21) надійність;
- 22) аналітичні здібності;
- 23) вміння співчувати;
- 24) ревнивість;
- 25) здатність до лідерства ;
- 26) турбота про людей;
- 27) прямота, правдивість;
- 28) схильність до ризику;
- 29) розуміння інших;
- 30) скритність;
- 31) швидкість у прийнятті рішень;
- 32) співчуття;
- 33) щирість;
- 34) самодостатність (покладатися тільки на себе);
- 35) здатність втішити;
- 36) марнославство;
- 37) владність;
- 38) тихий голос;
- 39) привабливість ;

- 40) мужність;
- 41) теплота, сердечність;
- 42) урочистість, важливість;
- 43) власна позиція;
- 44) м'якість;
- 45) вміння дружити;
- 46) агресивність;
- 47) довірливість;
- 48) малорезультативну;
- 49) схильність вести за собою;
- 50) інфантильність;
- 51) адаптивність, приспособливаемість;
- 52) ідвідуалізм;
- 53) нелюбов до вживання лайок;
- 54) несистематичність;
- 55) дух змагання;
- 56) любов до дітей;
- 57) тактовність;
- 58) амбітність, честолюбство;
- 59) спокій;
- 60) традиційність, схильність умовностей.

Виявлення схильності до емпатії (за методикою І. Юсупова)

Інструкція. Учень має висловити свою думку ("не знаю", "іноді", "часто", "майже завжди", "завжди") щодо наведених тверджень.

Текстовий матеріал

1. Мені більше подобаються книжки про подорожі, ніж книжки про долю людей.
2. Дорослих людей дратує турбота батьків.
3. Мені подобається розмірковувати про причини успіхів або невдач людей.
4. Серед музичних творів віддаю перевагу сучасним.
5. Якщо хвора людина виявляє дратівливість та незадоволення, до цього слід ставитись поблажливо.
6. Хвору людину потрібно постійно підтримувати морально.
7. Стороннім людям не слід втручатися в особистісні конфлікти, що виникають між двома особами.
8. Літні люди зазвичай дуже образливі і вимогливі.
9. У дитинстві сумна музика викликала у мене смуток, навіть сльози.
10. Якщо мої батьки роздратовані, то це впливає і на мій настрій.
11. Мені байдуже, що мене хтось критикує.
12. Мені більше до вподоби роздивлятися портрети, ніж пейзажі або натюрморти.
13. Я вибачаю батьків навіть у тих випадках, коли вони не праві.
14. Якщо кінь погано працює, його потрібно бити.
15. Коли я читаю про драматичні події з життя людей, то переживаю так, наче це відбувається зі мною.
16. Батьки ставляться до дітей несправедливо.
17. Я не можу залишатися осторонь, коли бачу, як сперечаються підлітки або дорослі.
18. Я не звертаю уваги на поганий настрій батьків.
19. Мені подобається спостерігати за поведінкою тварин, я навіть відкладаю інші справи.
20. Фільми та книжки можуть викликати сльози лише у сентиментальних та несерйозних людей.
21. Мені цікаво спостерігати за людьми, їхньою поведінкою, мімікою.
22. У дитинстві я приносив додому безхатніх кошенят, цуценят.
23. Всі люди озлоблені.
24. Коли дивлюся на незнайому людину, то мені хочеться відгадати, яке в неї життя.
25. У дитинстві навколо мене збиралася купка молодших за мене дітей.
26. Коли бачу поранену тварину, намагаюсь їй допомогти.
27. Людина почуватиметься краще, навіть якщо просто уважно вислухати її.

28. Ставши свідком дорожньої пригоди, намагаюся залишитись осторонь подій.
29. Молодші діти радіють, коли я пропоную їм нову гру або розвагу.
30. Люди перебільшують, коли кажуть, що тварини здатні відчувати настрій людини.
31. Конфліктну ситуацію людина має вирішувати самостійно, не залучаючи до неї оточуючих.
32. Якщо дитина плаче, то в неї на це є причина.
33. Молодь має поблажливо ставитися до літніх людей і задовольняти їхні прохання і навіть чудацтва.
34. Мені хотілося б дізнатися, чому деякі однокласники бувають задумливими.
35. Безпритульних тварин потрібно знищувати, щоб захистити здоров'я людей та домашніх тварин.
36. Мені не подобається, коли друзі розповідають про свої проблеми, і зазичай я змінюю тему розмови.

Діагностика ціннісної сфери особистості методика «діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца

Визначає 10 різних мотиваційних типів, утворених певними цінностями, кожному з яких відповідає деяка мотиваційна мета. Ці типи задають загальну спрямованість життєдіяльності людини, а також орієнтують її конкретні дії.

Інструкція. Оцініть, наскільки важлива кожна із запропонованих цінностей для Вас особисто. Для оцінки використовуйте таку шкалу: 7 – винятково важлива цінність як керівний принцип Вашого життя (зазвичай таких цінностей буває одна-дві); 6 – дуже важлива; 5 – досить важлива; 4 – важлива; 3 – не дуже важлива; 2 – мало важлива; 1 – не важлива; 0 – абсолютно байдужа; -1 – це протилежно принципам, яких Ви дотримуєтесь.

№		Бали						
		1	2	3	4	5	6	7
	Рівність (однакові можливості для всіх)							
	Згода з самим собою (мир всередині себе)							
	Соціальна влада (панування над іншими людьми)							
	Насолода (задоволення всіх бажань)							
	Свобода (свобода дій і думок)							
	Духовність (домінування духовної, а не матеріальної сторони життя)							
	Турбота про себе (відчуття, що іншим є до тебе справа)							
	Соціальний порядок (стабільність суспільства)							
	Насиченість життя (цікаве, наповнене життя)							
	Осмисленість існування (наявність мети в житті)							
	Ввічливість (ввічливість, вихованість)							
	Багатство (власність, майно, гроші)							
	Національна безпека (захищеність держави від ворогів)							
	Самоповага (віра у власну значимість)							
	Почуття подяки (прагнення віддавати борги)							
	Творчість (унікальність, уява, віра в свої творчі здібності)							
	Мир на Землі (свобода від воєн і конфліктів)							

Традиції (збереження звичаїв)								
Велика справжня любов (глибока емоційна й духовна близькість)								
Самодисципліна (стриманість, боротьба з спокусами)								
Недоторканність внутрішнього світу (право на таємницю особистого життя)								
Безпека сім'ї (безпека тих, кого ми любимо)								
Соціальне визнання (повага, схвалення іншими)								
Єднання з природою (включення в природу, відповідність природі)								
Різноманітне життя (постійні зміни, життя, насичене подіями)								
Мудрість (зріле, глибоке розуміння життя)								
Влада (право керувати, командувати людьми)								
Вірна дружба (близькі, надійні друзі)								
Естетична насолода (краса природи, світу)								
Соціальна справедливість (захист прав людей, турбота про слабких)								
Самостійність (впевненість в собі, самодостатність)								
Помірність (уникнення крайнощів)								
Відданість (вірність друзям, групі)								
Цілеспрямованість (наполегливість у досягненні мети)								
Широта поглядів (терпимість до ідей і думок, відмінних від своїх)								
Смирнення (скромність, шанобливість)								
Відвага (пошук пригод, ризику, небезпеки)								
Захист навколишнього середовища (охорона природи)								
Впливовість (вплив на людей і події)								
Повага старших (повага до віку)								
Самостійна постановка цілей (цілеспрямованість)								
Здоров'я (здоров'я фізичне і психічне)								
Компетентність, професіоналізм (вміння працювати, ефективність)								
Прийняття життя таким, яким воно є (пристосування до життєвих обставин)								
Чесність (непідробленість, щирість)								

	Репутація (збереження свого обличчя)							
	Послух (обов'язковість, старанність)							
	Інтелект (логічність, вміння думати)							
	Доброзичливість (робота на благо інших)							
	Життєрадісність (здатність радіти життю)							
	Благочестя (слідування релігійним віруванням і переконанням)							
	Відповідальність (надійність)							
	Допитливість (інтерес до всього)							
	Поблажливість (готовність прощати)							
	Успіх (досягнення цілей)							
	Охайність (акуратність)							
	Потурання собі, поблажливість до себе (доставлення собі задоволення)							
	Релігійність (віра в Бога)							

ТЕСТ-ОПИТУВАЛЬНИК САМОСТАВЛЕННЯ (В. СТОЛІН)

Тест опитувальник самоствавлення побудований у відповідності з розробленою В. Столін ієрархічною моделлю структури самоствавлення. Дана версія опитувальника дозволяє виявити три рівні самоствавлення, що відрізняються за ступенем узагальненості:

- 1) глобальне самоствавлення;
- 2) самоствавлення, диференційоване за самоповазі, аутосимпатії, самоінтерес і очікуванням ставлення до себе;
- 3) рівень конкретних дій (готовності до них) у відношенні до свого «Я».

В якості вихідного приймається відмінність змісту «Я- образу» (знання або уявлення про себе, в тому числі і у формі оцінки вираженості тих чи інших рис) і самовідносини. У ході життя людина пізнає себе і накопичує про себе знання, ці знання становлять змістовну частину його уявлень про себе. Однак знання про себе самого, природно, йому небайдужі: те, що в них розкривається, виявляється об'єктом його емоцій, оцінок, стає предметом його більш-менш стійкого самоствавлення.

Опитувальник включає наступні шкали:

Шкала S – вимірює інтегральне почуття «за» чи «проти» власне «Я» випробуваного.

Шкала I – самоповага.

Шкала II – аутосимпатія.

Шкала III – очікуване ставлення від інших.

Шкала IV – самоінтерес.

Опитувальник містить сім шкал спрямованих на вимірювання вираженості установки на ті чи інші внутрішні дії на адресу «Я» випробуваного.

Шкала 1 – самовпевненість.

Шкала 2 – відношення інших.

Шкала 3 – самоприйняття.

Шкала 4 – самокерівництво, самопослідовність.

Шкала 5 – самозвинувачення.

Шкала 6 – самоінтерес.

Шкала 7 – саморозуміння.

Глобальне самоствавлення – внутрішньо недиференційоване почуття «за» і «проти» самого себе.

Самоповага – шкала з 15 пунктів, що об'єднали твердження, що стосуються «внутрішньої послідовності», «саморозуміння», «самовпевненості».

Мова йде про те аспекті самовідносин, який емоційно і змістовно об'єднують віру в свої сили, здібності, енергію, самостійність, оцінку своїх можливостей, контролювати власне життя і бути самопослідовним, розуміння самого себе.

Аутосимпатія – шкала з 16 пунктів, що об'єднує пункти, в яких відображається дружність-ворожість до власного «Я». У шкалу увійшли пункти, що стосуються «самоприйняття», «самозвинувачення». У змістовному плані шкала

на позитивному полюсі об'єднує схвалення себе в цілому і в істотних деталях, довіру до себе і позитивну самооцінку, на негативному полюсі, – бачення в собі переважно недоліків, низьку самооцінку, готовність до самозвинувачення. Пункти свідчать про такі емоційні реакції, які спроектовані на себе, як роздратування, презирство, глузування.

Самоінтерес – шкала з 8 пунктів, відображає міру близькості до самого себе, зокрема інтерес до власних думок і почуттів, готовність спілкуватися з собою «на рівних», впевненість у своїй зацікавленості для інших.

Очікуване відношення від інших – шкала з 13 пунктів, що відображають очікування позитивного чи негативного ставлення до себе оточуючих.

Інструкція. Вам пропонується відповісти на наступні 57 тверджень. Якщо Ви згодні з даним твердженням ставте знак «+», якщо не згодні то знак «-».

Опитувальник

1. Думаю, що більшість моїх знайомих ставиться до мене з симпатією.
2. Мої слова не так вже часто розходяться з ділом.
3. Думаю, що багато хто бачить в мені щось схоже з собою.
4. Коли я намагаюся себе оцінити, насамперед я бачу свої недоліки.
5. Думаю, що як особистість я цілком можу бути цікавим для інших.
6. Коли я бачу себе очима люблячого мене людини, мене неприємно вражає те, наскільки мій образ далекий від дійсності.
7. Моє «Я» завжди мені цікаво.
8. Я вважаю, що іноді не гріх пожаліти самого себе.
9. У моєму житті є або, принаймні, були люди з якими я був надзвичайно близький.
10. Власне повагу мені ще треба заслужити.
11. Бувало, і не раз, що я сам себе гостро ненавидів.
12. Я цілком довіряю своїм раптово виникли бажанням.
13. Я сам хотів багато в чому себе переробити.
14. Моє власне «Я» не представляється мені чимось гідним глибокої уваги.
15. Я щиро хочу, щоб у мене було все добре в житті.
16. Якщо я і ставлюся до кого-небудь з докором, то передусім до самого себе.
17. Випадковому знайомому «Я» швидше за все здався людиною приємним.
18. Найчастіше я схвалюю свої плани і вчинки.
19. Власні слабкості викликають у мене щось на зразок презирства.
20. Якби я роздвоївся, то мені було б досить цікаво спілкуватися зі своїм двійником.
21. Деякі свої якості я відчуваю як сторонні, чужі мені.
22. Навряд чи хто-небудь зможе відчутти свою подібність зі мною.
23. У мене достатньо здібностей і енергії втілити в життя задумане.
24. Часто я не без глузування жартують над собою.
25. Найрозумніше, що може зробити людина в своєму житті – це підкоритися власній долі.
26. Стороння людина, на перший погляд, знайде в мені багато відразливого.
27. На жаль, якщо я і сказав щось, це не означає, що саме так і буду поступати.
28. Своє ставлення до самого себе можна назвати дружнім.

29. Бути поблажливим до власних слабкостей цілком природно.
30. У мене не виходить бути для коханої людини цікавим тривалий час.
31. У глибині душі я б хотів, щоб зі мною сталося щось катастрофічне.
32. Навряд чи я викликаю симпатію в більшості моїх знайомих.
33. Мені буває дуже приємно побачити себе очима люблячого мене людини.
34. Коли у мене виникає якесь бажання, «Я» насамперед запитує про себе, чи розумно це.
35. Іноді мені здається, що якби якийсь мудрий чоловік зміг побачити мене наскрізь, він би тут же зрозумів, яке я нікчема.
36. Часом я сам собою захоплююсь.
37. Можна сказати, що я ціную себе досить високо.
38. У глибині душі я ніяк не можу повірити, що я дійсно доросла людина.
39. Без сторонньої допомоги «Я» мало що можу зробити.
40. Іноді я сам себе погано розумію.
41. Мені дуже заважає нестача енергії, волі і цілеспрямованості.
42. Думаю, що інші в цілому оцінюють мене досить високо.
43. У моєї особистості є, напевно, щось таке, що здатне викликати в інших неприязнь.
44. Більшість моїх знайомих не приймають мене вже так серйозно.
45. Сам у себе я досить часто викликаю почуття роздратування.
46. Я цілком можу сказати, що принижую себе сам.
47. Навіть мої негативні риси не здаються мені чужими.
48. В цілому, мене влаштовує те, яким я є.
49. Навряд чи мене можна любити по-справжньому.
50. Моїм мріям і планам не вистачає реалістичності.
51. Якби моє друге «Я» існувало, то для мене це був би самий нудний партнер по спілкуванню.
52. Думаю, що міг би знайти спільну мову з будь-яким розумним і знаючим людиною.
53. Те, що в мені відбувається, як правило, мені зрозуміло.
54. Мої чесноти цілком переважають мої недоліки.
55. Навряд чи знайдеться багато людей, які звинуватять мене у відсутності совісті.
56. Коли зі мною трапляються неприємності, як правило, я кажу: «Так тобі».
57. Я можу сказати, що в цілому я контролюю свою долю.